

T.C.

**AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**İNSANİ KALKINMA VE EĞİTİM İLİŞKİSİ: TÜRKİYE İLE
OECD ÜLKELERİ EĞİTİM VERİLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aytaç AYDIN

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Emine FIRAT

AKSARAY, 2015

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın hazırladığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu doğrularım.

Tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Tarih

16 / 04 / 2015

AYTAÇ AYDIN

A handwritten signature in blue ink, consisting of stylized, flowing letters that appear to read 'Aytaç Aydın'.

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KABUL ve ONAY BELGESİ

Enstitümüz 122205410 nolu öğrencisi Aytaç AYDIN'ın İNSANİ KALKINMA VE EĞİTİM İLİŞKİSİ: TÜRKİYE İLE OECD ÜLKELERİ EĞİTİM VERİLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI başlıklı lisansüstü tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından İKTİSAT Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak **Oy Birliği/Oy Çokluğu** ile kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Emine FIRAT, Aksaray Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Erşan SEVER, Aksaray Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Haldun SOYDAL, Selçuk Üniversitesi

Tezin Savunulduğu Tarih: 30.03.2015

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 16.04.2015 tarih ve 2015/13-10 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Aytaç AYDIN

Prof. Dr. Ural Alp MANÇO
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Her şeyin temelinde ekonomik olgular bulunmaktadır. Ekonomi, bilime, felsefeye, sosyolojiye yön veren önemli bir aktördür. Bu noktada yürütülecek ekonomik faaliyetler bütün toplumu ilgilendiren sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

21. yüzyıl hiç şüphesiz dünyanın küçük bir bölümünün zenginleşip, büyük çoğunluğunun yoksulluğa mahkûm edildiği çağı temsil etmektedir. Bu durum insanların özgürlüklerinin her geçen gün kısıtlandığı ekonomik, siyasal ve sosyolojik açıdan bastırılmış bir dünya düzenini oluşturmaktadır. Yeni dünya düzeninin klasik çarklarından kurtulabilmek ise ancak kalkınma ile gerçekleşebilir. Küreselleşen dünyanın net bir sonucu olarak ortaya çıkan sömürgeci yapı ancak ülkelerin kendi öz kaynaklarını etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmeleri ile ortadan kaldırılabilir. Bu noktada devreye eğitim girmektedir. Eğitim kalkınmanın lokomotifi konumundadır. Azgelişmiş ülkelerin, azgelişmişliğin sürekliliğinden kurtulabilmeleri ancak eğitimle gerçekleşebilir. Bu çalışmada eğitimin kalkınma üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılıp, Türkiye'nin eğitim düzeyine farkındalık yaratmak amaçlanmıştır.

Tez çalışmam süresince desteklerini esirgemeyen ve sabırla tezimi okuyup yapıcı eleştirilerde bulunan Prof. Dr. Mehmet DİKKAYA'ya çalışma süresince desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Erşan SEVER'e, tezimi okuyarak yapıcı eleştirilerde bulunan ve desteklerini sunan Toplum Bilimci Ulaş AYDIN'a ve her zaman destekleri ile yanımda olan kardeşim Dilan AYDIN'a teşekkür ederim. Çalışmamın temellerini atılmasında ve gelişimindeki süreçte her an yanımda olan tez danışmanım Yrd. Doç Dr. Emine FIRAT'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

AYTAÇ AYDIN

AKSARAY, 2015

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İNSANİ KALKINMA VE EĞİTİM İLİŞKİSİ: TÜRKİYE İLE OECD ÜLKELERİ EĞİTİM VERİLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

Aytaç AYDIN

Aksaray Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İKTİSAT Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Emine FIRAT

Kalkınma İkinci Dünya Savaşından sonra GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) gibi salt ekonomik değerler ile ölçülmüştür. 1970'ler ile birlikte kavramın insani boyutu incelenmeye başlanmış ve kalkınma için yalnızca ekonomik göstergelerin iyileştirilmesinin yeterli olmayacağı görülmüştür. Günümüzde ekonomik kalkınmayla ilgili zengin bir kavramsallaştırma oluşturulmuştur. Ekonomik kalkınma GSMH, eğitim, sağlık, yaşam standartları, yoksulluk ve eşitlik gibi birçok kavramla birlikte ele alınmaya başlanmıştır. 1990'dan itibaren her yıl Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı(UNDP) tarafından, kalkınmanın insani boyutunu ele alan, İnsani Gelişme Raporu(İGR) yayınlanmaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde kalkınma, teorik olarak tarihsel bir perspektifte açıklanmıştır. İkinci bölümde ise UNDP tarafından her yıl yapılan İnsani Gelişme Endeksi(İGE) ve İGE alt endeksi olan Eğitim Endeksi'nin Türkiye göstergeleri, OECD ülkeleri ile karşılaştırılarak Türkiye'nin eğitim alanında kalkınmışlık düzeyinin tespiti amaçlanmıştır. Çalışmada Türkiye'nin eğitim göstergelerinin OECD ülkelerine göre düşük olduğu saptanmıştır. Çalışma insani gelişme endeksi içindeki eğitim göstergelerine dikkat çekmekte ve politika yapıcılarının eğitim alanına daha fazla alan açmaları için öneriler getirmektedir.

2015, 88 Sayfa

Anahtar Kelimeler 1.İnsani Gelişme, 2. Eğitim Endeksi, 3. Türkiye, 4. OECD Ülkeleri

Bilim Kodu:F63, I25, O15

ABSTRACT
POST GRADUATE THESIS
THE RELATION BETWEEN HUMAN DEVELOPMENT AND
EDUCATION:
THE COMPARISON OF EDUCATION DATAS BETWEEN TURKEY AND
OECD COUNTRIES
Aytaç Aydın
Aksaray University
The Institute of Social Sciences
The Department of Economics
Advisor: Asst. Prof. Dr. Emine FIRAT

After The Second World War, the development was measured with absolute economical indicators like gross domestic product. The human dimension of the concept began to be studied in 1970s and it has been seen that only economical indicators to be recovered isn't enough for development. Today a rich conceptualization about development has been constituted. Economical development has been considered with a lot of concepts like gross domestic product, education, health, living standards, poverty and equality. The Human Development Report (HDR) which address the human dimension of the development has been published by The United Nations Development Programme (UNDP) every year since 1990.

In the first part of this study, the development was explained theoretically in a historical perspective. However, in the second part, the determination of Turkey's development level in the field of education was aimed to be compared Turkey's indicators of Human Development Index (HDI) and Education Index which is sub-index of HDI have been formed every year by UNDP with OECD countries. It was determined in the study that Turkey's education indicators are lower than OECD countries'. The study draws attention to the education indicators in the human development index and makes recommendations as policy makers should try upward for the education field.

2015, 88 pages

Keywords: 1.Human Development, 2. Education Index, 3. Turkey, 4. OECD Countries

Science Code: F63, I25, O15

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	i
Özet.....	ii
Abstract.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
Kısaltmalar.....	viii
Tablolar.....	x
Şekiller.....	xi
GİRİŞ.....	xiii

I. BÖLÜM

KALKINMA KAVRAMI VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.1.Az gelişmişlik Kavramı.....	1
1.2.Kalkınma Kavramı.....	2
1.2.1. Kalkınma Kuramları.....	4
1.2.1.1.Klasik İktisat: Kalkınma Teorisi.....	4
1.2.1.2. Marx'ın Tarihsel Materyalizmi.....	5
1.2.1.3. William Arthur Lewis: Dual Ekonomi Modeli.....	6
1.2.1.4. W.W. Rostow: Aşamalar Modeli.....	7
1.2.1.4.1. Geleneksel Toplum.....	8
1.2.1.4.2. Kalkışa(take-off) Geçiş Aşaması.....	8
1.2.1.4.3. Kalkış (take-off) Aşaması.....	9

1.2.1.4.4. Olgunlaşmaya Gidiş.....	10
1.2.1.4.5. Kitle Tüketim Aşaması.....	10
1.2.1.5. Dengeli Kalkınma Modeli.....	11
1.2.1.5.1. Rosenstein-Rodan: Big Push Teorisi.....	11
1.2.1.5.2. Ragnar Nurkse: Kısır Döngü Kuramı.....	12
1.2.1.5.3. Hollis B. Chenery: Kalkınma.....	13
1.2.1.6. Dengesiz Kalkınma Modeli.....	13
1.2.1.6.1. Albert O. Hirschman:Dengesiz Kalkınma Modeli..	14
1.2.1.6.2. Paul Streeten: Kalkınma.....	15
1.2.1.6.3.François Perroux: Kalkınmanın Kutupları.....	15
1.2.1.7. Neo- Marksist Teoriler.....	17
1.2.1.7.1. Paul Baran: Kalkınma.....	17
1.2.1.7.2. Maurice Dobb: Kalkınma.....	20
1.2.1.7.3. Ernest Mandel: Kalkınma.....	21
1.2.1.7.4. Samir Amin: Merkez-Çevre.....	23
1.2.1.8. Neo-Liberal Yaklaşım: Kalkınma.....	24
1.2.1.9. Amartya Sen: Özgürlükle Kalkınma.....	25

II. BÖLÜM

İNSANİ KALKINMA VE EĞİTİM

2.1. İnsani Kalkınma.....	27
2.1.1. İnsani Gelişme Endeksi (İGE).....	28

2.1.1.1. Yaşam Standardı.....	30
2.1.1.2. Sağlık.....	30
2.1.1.3. Eğitim.....	31
2.1.1.3.1. Eğitimin Amaçları.....	32
2.1.1.3.2. Eğitim ve Kalkınma İlişkisi.....	32
2.1.1.3.2.1. Eğitim ve Beşeri Sermaye İlişkisi...33	
2.1.1.3.2.2. Eğitim ve Sağlık İlişkisi.....	35
2.1.1.3.2.3. Eğitim ve Sosyo-Kültürel Yapı İlişkisi.....	35
2.1.2. İnsani Gelişme Endeks Hesaplaması.....	36
2.1.3. Diğer Endeks ve Çalışmalar.....	39
2.1.3.1. Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi.....	39
2.1.3.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi.....	40
2.1.3.3. Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi.....	40
2.1.3.4. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi.....	40
2.1.3.5. Ekonomik Performans Ölçümü ve Sosyal İlerleme Komisyonu.....	41
2.1.3.6. Daha İyi Yaşam Endeksi.....	42

III. BÖLÜM

TÜRKİYE-OECD ÜLKELERİ EĞİTİM VERİLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

3.1. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) Genel Bakış.....	45
3.2. OECD Ülkelerinde İnsani Gelişme Endeksi (İGE).....	46

3.3. Türkiye'de İnsani Gelişme Endeksi (İGE).....	47
3.4. OECD Ülkelerinde Eğitim.....	49
3.4.1. OECD Ülkelerinde Eğitim ve Gelir İlişkisi.....	50
3.4.2. OECD Ülkelerinde Erken Eğitim Kavramı.....	51
3.4.3. OECD Ülkelerinde Kadın ve Eğitim İlişkisi.....	52
3.4.4. Diğer Tespitler.....	52
3.5. Türkiye'de Eğitim.....	53
3.6. Türkiye ve OECD Ülkelerinin Eğitim Verilerinin Karşılaştırılması.....	57
3.6.1. Türkiye ve OECD Ülkeleri Eğitim Endeksi	
Verilerinin Karşılaştırılması.....	70
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA.....	80
EKLER.....	88
EK 1: ÖZGEÇMİŞ.....	88

KISALTMALAR

UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
İGE	:	İnsani Gelişme Endeksi
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SGP	:	Satın Alma Gücü Paritesi
İGR	:	İnsani Gelişme Raporu
EUİGE	:	Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi
TCEE	:	Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
CDGE	:	Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi
ÇBYE	:	Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
OEEC	:	Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
KOSGEB	:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
BM	:	Birleşmiş Milletler
BYKP	:	Beş Yıllık Kalkınma Programı
GSYİH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
WB	:	Dünya Bankası
AB	:	Avrupa Birliği

FATİH	:	Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
YÖK	:	Yükseköğretim Kurulu

TABLOLAR

Sayfa

No:

Tablo 1: Bazı Ülkelerin Take-off Aşamasına Ait Yaklaşık Tarihleri.....	10
Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerde Ekonomik Artık ve Yatırım Oranları.....	19
Tablo3: Yabancı Sermayenin, Azgelişmiş Ülkeler ve Amerika içindeki Kar/Öz Sermaye Oranları.....	19
Tablo 4: İGE Değerine Göre Kategoriler.....	29
Tablo 5: İGE Hesaplamasında Kullanılan Veriler.....	36
Tablo 6: İGE Hesaplamasında Arjantin Verileri(2013).....	37
Tablo 7: Seçilmiş Ülkelerin İGE Sıralaması(2013).....	38
Tablo 8 : OECD Ülkeleri İGE Sıralaması(2013).....	46
Tablo 9: Türkiye'nin 1980-2011 Dönemi İçin 2012 Yılı İGR'de Yeniden hesaplanan İGE Değer ve Sıralamaları.....	48
Tablo 10: Türkiye'nin İstikrarlı Zaman Dizisi Verileri, Yeni Göstergeler ve Yöntemler Işığında İGE Eğilimleri(1990-2013).....	48
Tablo 11: Türkiye'de Okuryazarlık, Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 2013 [6 ve daha yukarı yaştaki nüfus]	55
Tablo 12: MEB ile YÖK+Üniversiteler Bütçesinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile Konsolide /Merkezi Yönetim Bütçe İçindeki Payları(1999-2014).....	56
Tablo 13: Yaş Gruplarına Göre Okullaşma Oranı(1995-2012).....	69
Tablo 14: Eğitim Endeksi Temel Göstergeleri ve Türkiye Değerleri(2012).....	70
Tablo 15: OECD Ülkeleri Eğitim Endeks Değerleri(1990-2013).....	74

ŞEKİLLER

Sayfa No:

Şekil 1: İnsani Gelişme Endeksi Yapısı.....	29
Şekil 2: Seçilmiş Ülkelerde Eğitime Yapılan Toplam Kamu Harcamaları, 2011.....	33
Şekil 3: Seçilmiş OECD Ülkelerinin İGE, GSYİH Karşılaştırılması(2013).....	49
Şekil 4: Okuryazarlık, Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 1955- 2013 [6 ve daha yukarı yaştaki nüfus]	55
Şekil 5: Seçilmiş OECD Ülkeleri Lise Mezuniyet Oranları(2012).....	58
Şekil 6: 2000-2012 Yılları, Üçüncül Eğitimli Yetişkinlerin Yüzdesi (25-64 Yaş arası).....	59
Şekil 7: 25-34 ve 55-64 Yaş Aralıklarındaki Nüfusun Üçüncül Eğitim Yüzde ve Farkları(2012).....	60
Şekil 8: Eğitim Düzeyi ve Yaş Grubuna Göre İstihdam Oranlarındaki Eğilimler 25-64(2012).....	62
Şekil 9: Eğitim Düzeyine Göre İşsizlik Oranlarındaki Eğilimler(2012).....	63
Şekil 10: Temel Hizmetler, Yardımcı Hizmetler ve Ar-Ge, Eğitim Kurumlarına, Öğrenci Başına Yıllık harcama(2011).....	66
Şekil 11: Eğitim Seviyesine Göre GSYİH Yüzdesi Olarak, Eğitim Kurumlarına	

Yapılan Harcamalar(2011).....	67
Şekil 12: Seçilmiş OECD Ülkeleri 1990 - 2013 Yılları Arası	
Beklenen Okullaşma (yıl).....	71
Şekil 13: Seçilmiş OECD Ülkeleri 1990 - 2013 Arası Yetişkinlerde	
Ortalama Eğitim Süresi (yıl).....	73
Şekil 14: Seçilmiş OECD Ülkeleri 1990 - 2013 Eğitim Endeks Değerleri.....	75

GİRİŞ

Yeni dünya düzeni ile birlikte dünya üzerinde görülmemiş bir bolluk ile şiddetli kıtlığın aynı zaman diliminde geçtiği bir süreci yaşamaktayız. Yer küre üzerinde yer alan ülkelerin küçük bir kısmı lüks, zenginlik ve bolluk içerisinde yaşarken dünyanın büyük bir bölümünü oluşturan ülkeler yoksulluk içinde hapsolmuştur. Bu durum yalnızca ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren bir yapı ile de sınırlı değildir. Aynı ülke içerisinde yaşamlarını idame ettiren vatandaşlar arasında da yaşam standartlarında oldukça büyük farklılıklar görülmektedir. Özellikle azgelişmiş ülkelerde sermayenin belirli bir zümrenin elinde bulunması ve bu zümrenin elinde bulundurmuş olduğu serveti toplumun refahı için kullanmak yerine, kendi lüks tüketimine harcaması, birçok insanın yoksullukla yüzleşmesine sebep olmaktadır.

Sermaye sahiplerinin ellerinde bulundurdukları kaynakları doğru yönetememesi ve devletinde aktif rol alamaması ya da yanlış politikalar belirlemesi, toplumun özgürlüklerinin kısıtlanmasına yol açmaktadır. Burada kastedilen özgürlük felsefi açıdan salt siyasal hakların elde edilmesi ile sınırlı değildir. Özgürlük bireylerin erişebildikleri sağlık, eğitim olanakları, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlar, sosyo-kültürel yapının korunması ve geliştirilmesi, siyasal haklar, ifade edebilirlik gibi hakların tamamını içerisine alan bir kavrama karşılık gelmektedir. Bu nedenle özgürlük sadece siyasi otoritenin baskı ve güç gösterileri ile kısıtlanacak bir olgu olmaktan uzaktır. Özgürlük temeline ekonomik faaliyetleri alan ve bu faaliyetler sonucu ortaya çıkan bir oluşumu ifade etmektedir. 21. yüzyıl özgürlüklerin dünya halklarından alındığı bir süreç olarak devam etmektedir. Siyasal, ekonomik, kültürel ve temel ihtiyaçların tamamının elde edilmesi için özgürlüklerin elde edilmesi zorunlu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Özgürlüklerin elde edilmesi sürecinin kavramsal karşılığı ise kalkınma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kalkınma ekonominin doğduğu günden itibaren insan hayatına giren bir kavrama karşılık gelmektedir.

Tarihsel açıdan çok eskiye dayansa da kalkınma kavramının önemli bir konuma gelmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasına tekabül etmektedir. Kalkınma, İkinci Dünya Savaşından sonra iktisadi literatürde sıkça kullanılmaya başlanmış ve dünyanın tamamını etkisi altına alan bir retoriğe dönüşmüştür. Kalkınma gelişmiş ülkelerde korunması ve geliştirilmesi gereken bir süreç olarak ele alınırken, azgelişmiş ülkelerde yakalanması gereken bir ivme olarak karşılık görmüştür. Kalkınmanın, gelişmiş ve

azgelişmiş olarak ayrılan dünyanın iki farklı kanadını aynı kavram içerisinde değerlendirmesi, beraberinde kalkınmanın tanımı ve yönteminin farklı iktisadi bakış açılarına göre farklı kategorilerle yorumlanmasına sebebiyet vermiştir. Bu nedenle çalışmada kalkınma kavramı tarihsel perspektifte farklı iktisadi akımların tanımlamaları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tarihsel perspektif hem dünya üzerinde farklı yönetsel yapılara sahip ülkelerin kalkınmaya bakış açılarını göstermekte hem de azgelişmişlik sorunsalı ile nasıl başa çıkılacağı yönünde farklı görüşleri sunarak kalkınma kavramının çok boyutlu ele alınmasını sağlayacaktır.

Kalkınma; ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri ele alan geniş bir kavram olmakla birlikte 1970'lere kadar salt ekonomik olgular üzerinden değerlendirilmiştir. Kalkınma; gelir, sanayileşme, yatırım, sermaye birikimi ve pazar genişliği kavramları üzerinde yoğunlaşmış ve birçok iktisatçı tarafından kavram, kişi başına düşen milli gelir ile ölçülmeye çalışılmıştır. 1970'lere gelindiğinde salt ekonomik yaklaşımın kalkınmışlık seviyesini açıklamakta yeterli olmayacağı savunularak beşeri sermaye, eğitim, sağlık, yaşam standartları, yoksulluk, eşitlik vd kavramlar kalkınma kavramı içerisinde ele alınmaya başlanmış, kavram insani kalkınmışlık düzeyi ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. İnsani kalkınma kavramı salt parasal olgulardan uzak toplumun tamamının refahını amaç edinen bir yaklaşımı ele almaktadır. İnsani kalkınmanın gerçekleşmesi için tabi ki ekonomik olgular gerekmektedir. Fakat gelir ve ekonomik olgular ilk olguyu oluşturmamaktadır. Ekonomik kalkınmışlık sağlanmadan da sağlık, eğitim gibi temel kalkınmışlık göstergelerini karşılamak mümkündür. Buradaki temel yöneltilecek soru sermaye olmadan sağlık ve eğitim gibi ihtiyaçların nasıl karşılanacağıdır. Bu noktada dikkate alınması gereken en önemli husus yoksul ülkelerde eğitimcinin ya da doktorun gelişmiş ülkelerde olduğu gibi büyük maliyetler doğurmayacak olmasıdır. Ayrıca yer kürenin büyük çoğunluğunu oluşturan ve azgelişmiş olarak atfedilen ülkelerin önemli bir bölümünün sorunu gelir dağılımındaki adaletsizlik ve kaynakların etkin ve verimli kullanımının gerçekleştirilememesidir.

Azgelişmiş ülkelerde gelir dağılımındaki adaletsizlik, sermayenin belirli bir zümrenin elinde toplanarak toplumun geneline yayılmamasına sebebiyet vermekte ve buna bağlı bu ülkelerde milli gelir yüksek olmasına karşın kalkınma seviyesinin düşük olması sorun teşkil etmektedir. Aynı ekonomik büyüklüğe sahip ülkelere biri kalkınmış ülke iken bir diğeri geri kalmış ülke konumunda yer alabilmektedir. Kalkınmanın gelir dışındaki önemli unsurları içerisinde sağlık ve eğitim yer almaktadır.

Eğitim bireylerin toplumsal bakış açılarının gelişmesi, bireyin bilgi ve becerilerinin elde edilmesi, sosyo-kültürel yapının şekillenmesi, çevre, sağlıklı yaşam, hak ve hürriyetlerin garanti altına alınması gibi kalkınma kavramının doğrudan ilgi alanına giren konuların bütünüyle direkt temas kurmaktadır. Bu gerekçeyle kalkınmanın önemli göstergelerinden biri olarak eğitim kavramı yerini almıştır. Eğitim kavramı bu çalışmanın da temel araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Kalkınmanın 1970'li yıllardan sonra insan odaklı dönüşümü kavramın bu ekseninde ölçülmesine olanak sağlamıştır. 1990 yılı itibariyle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından İnsani Gelişme Endeksi (Human Development İndeks) hazırlanarak kalkınma kavramı insan odaklı ölçülmeye çalışılmıştır. Endeks içerisinde; gelir, sağlık ve eğitim göstergeleri kullanılarak ülkelerin insani kalkınmışlık seviyeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu ölçüm her yıl UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporu (İGR) ile sunulmaktadır.

Bu çalışma üç ana başlık altında hazırlanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde kalkınma kavramı tarihsel perspektif dikkate alınarak farklı iktisadi akımların kalkınma kavramı değerlendirmeleri ana hatlarıyla açıklanmaya çalışılacaktır. Birinci bölüm özellikle kalkınma sorunsalının temel sebeplerinin kavranabilmesi için önem arz etmektedir. Ayrıca birinci bölümde verilen farklı iktisadi bakış açılarının çözüm önerileri ve uygulamaları günümüzde gerçekleşen kalkınmışlık seviyesinde ne kadar etkili olduğunu görmemizi sağlamaktadır.

İkinci bölümde, insani kalkınma kavramı ve kalkınmanın temel göstergeleri içerisinde yer alan eğitim kavramı açıklanmaya çalışılacak, kalkınma ve eğitim arasındaki ilişkiye değinilecektir. Eğitim kavramı özgürlüklerin elde edilmesindeki en önemli araçlardan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle kalkınmanın sağlanabilmesi için gerekli olan eğitim süreci incelenmektedir. Kalkınma ve eğitim ilişkisi kalkınmanın insani boyutunu ele alan UNDP tarafından hazırlanmış İGE (İnsani Gelişme Endeksi) verileri ile İGE alt endeksi olan Eğitim Endeksi verilerinin değerlendirilmesi ile açıklanmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda ikinci bölümde İGE ve eğitim endeksi tanımlamalarına yer verilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümü çalışmanın amacını da oluşturan Türkiye'nin eğitim düzeyinin belirlenmesine yöneliktir. Türkiye'nin eğitim düzeyinde kalkınmışlık

seviyesinin belirlenebilmesi için Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne (OECD) üye olan ülkelerle eğitim değerleri karşılaştırılması yapılacaktır. Çalışma içerisinde Türkiye'nin de üyesi olduğu OECD ülkelerindeki ekonomik durum analiz edilecek, ekonomik göstergeler ile eğitimin rolüne değinilecektir. Bu sayede benzer ekonomik koşullara sahip ülkelerin farklı eğitim seviyelerinde olmaları sorunsalına dikkat çekilecektir. Türkiye ile OECD ülkeleri eğitim verileri kapsamlı bir şekilde incelenecektir. Eğitim verileri yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre sınırlandırılacaktır. Veriler OECD araştırmaları ile elde edilen sonuçlar karşılaştırılarak ele alınacaktır. Bu sayede OECD ülkelerindeki genel eğitim durumu değerlendirilmiş olacaktır. Türkiye'nin OECD ülkeleri içerisindeki yerinin belirlenmesinde UNDP tarafından her yıl yapılan İGE ve İGE alt endeksi olan "Eğitim Endeksi" kullanılacaktır. Sayısal sonuçlar vermesi ve ülke sıralamalarının sayısal olarak yapılabilmesi için eğitim endeksi önem arz etmektedir. Eğitim endeksi hesaplama yöntemi kullanılarak OECD ülkeleri eğitim düzeyi hesaplanacak ve elde edilen değerler yorumlanacaktır. Bu çalışma ile Türkiye'nin eğitim alanında kalkınmışlık seviyesi belirlenmeye çalışılarak, eğitimin kalkınmada gerekliliğine vurgu yapılacaktır.

I. BÖLÜM

KALKINMA KAVRAMI VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Her şeyin temelinde ekonomik olaylar yer almaktadır; toplumsal olaylar, eğitim ya da sağlık ekonomiye yön vermemekte, ekonomi, toplumsal olayları, sanatı, eğitimi, sağlığı, sosyo-kültürel yapıyı şekillendirmektedir. Bu nedenle ekonomiyi salt parasal hareketlilikler üzerine değerlendirmek ekonomi bilimini işlevsizleşmeye sevk etmektedir. Kalkınma kavramı da ekonomi bilimi içerisinde tanımlanması en zor ve sürekli revize olan kavramlardandır. Kalkınma kavramını ikinci dünya savaşı sonrası sık sık duymaya başlasak da kavram, A. Smith, D. Ricardo, K. Marx vd. birçok iktisatçının değindiği bir kavramdır. Kalkınma iktisadının temel ilgi alanı azgelişmişliktir.

1.1. Azgelişmişlik Kavramı

Azgelişmişlik kavramının iktisadi literatürde tam karşılığı yer almamaktadır. Farklı kıstaslar ve değerlendirmelerin dikkate alınması kavramın farklı yorumlanarak tanımlanmasına sebebiyet vermektedir. Kavram, Marksist iktisatçılar tarafından emperyalist ülkelerin, dünyanın diğer ülkeleri üzerinde kurdukları egemenliğin bir sonucu olarak görülmüştür (Mandel, 2008:436). Kavram, geri kalmışlık, geri bırakılmışlık olarak görülmektedir. Emperyalist ülkelerin devamlılığını sağlayabilmeleri için azgelişmiş ülke kavramının varlığının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Azgelişmişlik kavramı emperyalist ülkelerin azgelişmiş denilerek ifade edilen ülkelere umut vererek bağımlılık oluşturması ve ülkelerin kendi öz sermayelerini kullanıp sanayileşmesini önlemek için oluşturulmuş önemli bir kavramdır (Mandel, 2008:433). Azgelişmişlik kavramı, içerisinde salt ekonomik olgular barındırmamaktadır. Aynı zamanda ülkelerin sosyal, siyasi, alt yapı, gelir dağılımı, eşitsizlikler gibi olgularını içermektedir.

Neo-Klasik iktisatçılar azgelişmişlik kavramını geç kalmış bir süreç olarak algılamışlar, gelişmiş ülkelerin tamamının azgelişmişlik sürecinden geçtiğini ve azgelişmiş ülkelerinde gelişmiş ülke bandına çıkabileceğini savunmuşlar, kavramı gelişme yolunda ilerleyen ülkeler olarak görmüşlerdir (Görgün, 2012:57).

Azgelişmişlik kavramı Kuznets'in yaklaşımına göre belirlenen üç temel kıstasa göre tanımlandığında; uluslararası gelişme farklılıkları, ekonomik kaynakların kullanım potansiyeli, toplumsal ve bireysel ihtiyaçların karşılanmasına göre

tanımlanmaktadır (Han ve Kaya, 2013:6). Eşitsiz gelişme yasasına göre ise kavram zorunlu geri bırakılmışlık olarak ifade edilmektedir (Hançerlioğlu, 1993:201).

Az gelişmiş ülkeler iktisadi literatüre "geri kalmış", "kalkınan", "gelişmekte olan" ya da genel olarak "üçüncü dünya ülkeleri" gibi değişik terimlerle ifade edilmektedir(Hızıroğlu, 1983:124). Bu ülkeler gelişen Avrupa kapitalizminin hegemonyası altına girmelerinden kaynaklı az gelişmiş konuma gelmişlerdir (Başkaya, 2009:44).

Az gelişmişlik kavramının bütün iktisadi yaklaşımlarda ortak noktası, ortadan kaldırılması gereken bir süreç olduğu yönündedir. Az gelişmiş ülkelerin kalkınması ve gelişmiş ülke seviyesine çıkması tüm iktisadi akımlar için gereklidir. Bu açıdan kalkınma kuramlarının tarihsel perspektifte ele alınarak incelenmesi sürecin doğru algılanması ve çözüm önerileri getirilebilmesi için gereklidir.

1.2.Kalkınma Kavramı

Kalkınma kavramı Latin kökenli batı dillerinde: "*Development, developpement, desarrollo vb. oldukça eski bir kullanıma sahip olsa da, [kavram XV. yüzyılda ortaya çıkıyor, 17 ve 18. yüzyıllarda yaygın kullanıma ulaşıyor], ekonomik içerik kazanması daha çok İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlıyor*"(Başkaya, 2011:21) Kalkınma kavramı her ne kadar kendinden yaygın olarak ikinci dünya savaşından sonra bahsettirmiş olsa da, kavram merkantilist sistem içindeki serbest pazar anlayışının gelişmesi ile kendini göstermiştir. Kapitalist ekonomik sistemde, emek sahiplerinin üretim araçları üzerindeki mülkiyet haklarından tamamen koparılması, emekçilerin emekleri dışında satabilecekleri her hangi bir şeyin kalmaması öngörülmüştür (Nikitin, 1995:70). "*Bu süreç, bir yandan toplumsal geçim araçlarını sermayeye dönüştürür, öte yandan, doğrudan üreticileri ücretli emekçilere dönüştür*"(Marx, 2011:679). Kapitalist sistem bireyleri özgürleştirdiğini ifade ederek emekçilerin emeklerini istedikleri doğrultuda kullanabileceklerini ifade eder, fakat bu özgürlük her koşulda mülksüzleştirilmiş emekçilerin geçimlerini sağlayabilmeleri adına emeklerinin satılmasını zorunlu kılar. Emek, üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran kesimler tarafından satın alınır, bu durum potansiyel emek gücünü fiili emeğe dönüştürür, fiili emek üretim araçları ve hammadde ile birleşerek üretim sürecini başlatır (Marx, 2011:180). Üretim süreci sonunda meta elde edilir ve elde edilen metalar piyasaya sunulur. Piyasaya sunulan metaların değeri üretim sürecindeki giderlerden

daha fazla olması hedeflenir ve bu doğrultuda ortaya artı değer çıkar (Marx, 2011:188). Kapitalist sistem artı değerın sermaye sahibinde birikimini öngörür ve söz konusu durum eşitsiz gelişen bir toplumu meydana getirir. Gelirlerin adil dağılımının gerçekleştirilmemesi, kaynaklara eşitsiz dağılımın varlığı, bir tarafın zenginleşip diğer tarafın yoksullaşması durumunu ortaya çıkarmıştır ve bu durum kalkınmanın tarih sahnesinde çok öncelerde yer aldığını göstermektedir. Klasik ekonomistlerden A.Smith, D.Ricardo, T. Malthus, J.S.Mill, K.Marx ekonomik kalkınma kavramına yönelmişler ve incelemelerde bulunmuşlardır. Kalkınma kavramı farklı iktisadi yaklaşımlarla farklı anlamlara bürünmüştür (Savaş, 1997:831).

Kalkınma kavramı tarihsel açıdan 16.yy'a kadar gitse de kavramın popülerlik kazandığı ve tartışmaya konu olduğu dönem İkinci Dünya Savaşı sonrasına tekabül etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgelektikten kurtulan ülkelerin, kapitalist ekonomi modelini benimsememesine rağmen sanayisi sürekli olarak gelişen ve büyüyen Sovyetler Birliğinin yükselişinden etkilenmesinin önüne geçilmesi ve bu ülkelerin bağımlılıklarının oluşturulması(Sachs, 2007:10) için kalkınma kavramı ABD tarafından toplumların ve bilim adamlarının zihinlerine yerleştirilmiş ve böylece kalkınma ABD ekseninde şekillenen bir kavram halini almıştır. Kalkınmanın ABD ile özdeşleşmesi beraberinde kavramın salt ekonomik büyümeye endekslenmesine sebebiyet vermiş, *Lewis, 1955 yılında 'öncelikle şunu belirtmek gerekiyor ki asıl konumuz büyümedir paylaşım değil'* (Sachs, 2007:10) diyerek kalkınma kavramının algısının değişmesine yönelmiştir. Kalkınma, en az iki nesil boyunca devam eden toplam gelir ve kişi başına düşen gelirdeki artış olarak ifade edilmiştir (Franko, 1992:12). Kalkınma kavramı Türkiye'de de büyüme ile eş anlamlı algılanmıştır (Hançerlioğlu,1993:201).

Kalkınmanın farklı iktisadi görüşler tarafından yorumlanması tanımların salt bir bakış açısıyla ve net bir ifade ile belirlenmesini engellemiştir. Kavram bir yanda GSMH'deki artış olarak görülürken farklı bir bakış açısıyla; teknolojiye erişebilirlik, teknik bilgi, eğitim seviyesindeki artış ve buna bağlı olarak beşeri sermayedeki artış(Arndt, 1989:3) yani tamamı ile insani kaynaklardaki yükseliş olarak görülmüştür (Franko, 1992:12).

Kalkınma, dar anlamıyla ekonomik koşullarda gerçekleşen değişimleri, bu değişimlerin ne şekilde gerçekleştiğini göstermektedir (Gönel, 2013:5). Dolayısıyla kalkınma sadece üretimin ve kişi başına gelirin artırılması, farklı bir ifade ile

GSMH'deki artış ile sınırlı görülmemeli, az gelişmiş toplumlarda iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesini içermektedir (Han ve Kaya, 2013:2).

Kalkınmanın temel ilgi alanını az gelişmişlik kavramı ve az gelişmişliğin ortadan kaldırılması oluşturmaktadır. Bu nedenle kalkınma kavramının doğru algılanabilmesi için az gelişmişliğin tanımlanması önemlidir.

1.2.1. Kalkınma Kuramları

1.2.1.1. Klasik İktisat: Kalkınma Teorisi

Kalkınma ekonomisi iktisat literatüründe çoğunlukla klasik iktisatçıları milat olarak kabul etmektedir. Klasik iktisatçılardan Adam Smith, Thomas R. Malthus, David Ricardo ve J. Stuart Mill'in yapmış olduğu çalışmalar kalkınma ile ilişkilendirilmiştir. Özellikle emek-değer teorisini baz alan iktisatçılara göre kalkınma iktisadının temeli Smith'in 1776 yılında kaleme aldığı "Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme" adlı eseri ile atılmıştır.

Smith'e göre rekabetçi bir ekonomide hiç bir gizli antlaşma veya tekelleşme olmamalıdır. Bireyin kendi çıkarı için atacağı her adım aynı zamanda kamu yararı meydana getirecektir. Bu durum piyasada sermayedarlar, tüccarlar, toprak ağaları ve işçilerin kendi aralarında doğal bir uzlaşma sistemini oluşturacaktır. Piyasada görünmez bir el, arz ve talebi yönetecek ve maksimum ekonomik gelişmeye doğru ilerlemeyi sağlayacaktır. Piyasa kendi kendine işler hale geleceğinden piyasaya müdahale edilmemelidir. Piyasa müdahalesi ancak emek, sermaye ve ürün piyasalarında meydana gelebilecek tekelleşmeler ve rekabeti tehdit edecek unsurlar ortaya çıkması durumunda, devletin piyasayı koruma altına alması ile gerçekleşebilir (Nafziger, 2006:124).

Smith'in kalkınmaya önemli katkılarından biri de emek verimliliği, iş bölümü ve uzmanlaşmadır. Smith'e göre servet, emek ile doğru orantılıdır. Bir ülke kaynakları emek olmadan tek başına anlam ifade etmemektedir. Emegın niceliği ile niteliği servet artışını ortaya çıkaracaktır. Bu noktada iş bölümü ve uzmanlaşmanın önemi ortaya çıkmaktadır. İş bölümü beraberinde uzmanlaşmayı getirecek ve emegın verimliliğini artıracaktır. Emek verimliliği bireyin ve toplumun çıkarlarına ortak yarar sağlayacaktır. Emek verimliliği ile üretim daha kaliteli bir şekilde artacak ve emek sahibi de tüketim ihtiyaçlarını karşılayabilecektir. Smith'e göre serbest ticaret politikası, laissez faire

(hükümet müdahalesinin olmaması) ekonomik kalkınma için önemlidir (Yörük, 2008:24).

Klasiklerin bir diğer önemli iktisatçısı David Ricardo'da 1817 yılında kaleme aldığı "Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri" eserinde kalkınmanın yapı taşları sayılacak konular üzerine yoğunlaşmıştır. Ricardo'nun emek-değer teorisi ve bu temelde ortaya çıkan artı değerın dağıtımı kavramları kalkınma ekonomisinin günümüzde halen araştırılan temel konularını oluşturmaktadır (Nafziger, 2006:124).

1.2.1.2. Marx'ın Tarihsel Materyalizmi

Marx, klasik iktisadın tarih dışı yaklaşımını eleştirmiş, iktisadın bir fotoğraf gibi anlık değerlendirilmeyeceği varsayımını savunarak diyalektik yaklaşımla ekonomik olayları ele almıştır. Ekonomiyi bir sosyal bütünlük olarak değerlendirmiş, oluşumunu, gidişatını ve değişim sürecini incelemiştir. İktidar değişiklikleri, ezen ve ezilen sınıf arasındaki çatışma, üretim güçleri (bilim, teknoloji, insani beceriler, devlet) siyaset, hukuk, ahlak, din ve kültür algılarını ele alarak teorisini oluşturmuştur (Nafziger, 2006:126). Marx'a göre feodalizm, kapitalizm, sosyalizm birbirlerini izleyen süreçlerdir. Kapitalizm, feodal ekonomik sistemin içerisinden gelir. Oluşum aşamasında feodalizmin en önemli unsuru olan toprağa bağlı üreticilerin topraksızlaştırılması, mülksüzleşerek ellerinde emeklerinden başka satacakları hiç bir şeylerinin kalmaması vardır. Bu yolla işgücünün serbest dolaşımının sağlanacağı bir yapı oluşması sağlanmıştır. Bu aşamada feodalizmde mevcut feodal beyler ve loncaların ortadan kaldırılarak, insan emeğinin özgürce sömürülmesi sağlanmıştır (Marx, 2011:679). Tarihsel perspektifte, ücretli emekçi ve kapitalizmin gelişme aşamaları ancak emekçi kesimin köleleşmesi ile gerçekleşir (Marx, 2011:680).

Marx'a göre kapitalizmin önemli unsurlarından bir diğeri sermayedir. Sermaye, artı-değerin oluşumu ile doğrudan ilişkilidir ve artı-değer kapitalist üretimi doğurur, kapitalist üretim ise sermaye ve emeğin elde tutulmasına bağlıdır (Marx, 2011:677). Bu durum emek, sermaye çelişkisini ve sınıfsal çatışmayı ortaya çıkarır. Emek-sermaye çelişkisinin ele alınması ve insani değerlerin sömürülmesi konularına değinen Marx, bu yönüyle kalkınma iktisadının öncülerinden kabul edilir (Gönel, 2013:55).

Marksist teoriye göre kapitalist sistemin temel çelişkileri; Kapitalist sistemdeki tekelleri büyüme birçok küçük işadamları, esnaf ve çiftçinin yok olmasına neden olur

(Nafziger, 2006:127). Kapitalizm meta ve sermaye ihracı üzerine kurulu, insan emeğinin doğrudan metalaştığı bir sistemdir. Kapitalist ülkelerde ülkeler arası eşitsiz gelişme kaçınılmazdır (Lenin, 1975:72). Azgelişmiş ülkelerde sermayenin olmayışı bu ülkelerin hammadde ve kaynaklarının sömürülmesine sebep olur (Lenin, 1975:73). Piyasada ucuz işgücü ve yedek işsizler ordusu vardır ve piyasa büyük oranda işçi tüketimlerine bağlıdır ve bu sebeple kapitalizm, sürekli krizler ile sarsılacak, yerini daha gelişmiş bir sistem olan sosyalizme, sonraki aşamada ise komünizme bırakacaktır. Kalkınma sosyalist aşamanın gerçekleşmesi ile sağlanacaktır (Gönel, 2013:55).

1.2.1.3. William Arthur Lewis: Dual Ekonomi Modeli

Lewis'e göre azgelişmiş ülkelerdeki temel sorunlardan biri ikili (dual) yapının varlığıdır. Azgelişmiş ülkelerde bir yandan toplam nüfus içerisinde istihdamın önemli bir bölümünü elinde bulunduran tarımsal sektörün varlığı söz konusu iken diğer taraftan piyasa temelli sanayi sektörü bulunur (Özdemir ve Findlay, 2010:74). Tarımsal sektör çoğunlukla düşük verimliliğin hakim olduğu daha çok, küçük kentlerde bulunan ve geleneksel üretim metotlarına dayanan kesimi oluşturmaktadır. Sanayi sektörü ise modern üretim tekniklerini kullanan ve çoğunlukla büyük kentlerde varlığını gösteren yapıdadır (Solmaz, 2008 : 8).

Lewis'e göre azgelişmiş ülkelerdeki geri kalmışlığın sebebi yoksulluk değildir. Geri kalmışlık, girişimci sınıfın yeterli düzeyde olmaması ve kapitalist sektörün gelişmemiş olmasından kaynaklıdır (Özdemir ve Findlay, 2010:76). Kapitalist sektörün gelişmemesi özellikle tarımsal sektörde faaliyet yürütenlerin geçimlerini sağlayacak düzeyde gelir elde etmeleri ve ek bir birikim yapmadan yaşamlarını idame ettirebilmeleridir. Ayrıca tarımsal sektör çoğunlukla atıl vaziyette olan işgücünü de içerisinde barındırmaktadır. Tarımsal sektör bu nedenle gizli işsizliğin merkezi konumundadır. Lewis'e göre nüfusun yoğun olduğu ve gizli işsizliğin varlığını sürdürdüğü tarımsal sektör sınırsız emek arzını oluşturacaktır. Bu nedenle iş gücünün marjinal verimliliğinin önemi yoktur. Buna paralel olarak, tarımsal sektörden alınan iş gücü, tarımsal üretim arzında ve toplam gelirden herhangi bir kayba neden olmayacaktır (Solmaz, 2008 : 8).

İş gücü fazlası azgelişmiş ülkelere yapılacak yatırımlar ile yeni sektörlerde faaliyet gösterecek girişimcilerin emek kıtlığı ile karşılaşmayacaklarını göstermektedir. Burada önemli olan karlılığın artırılmasıdır. Karlılık, emeğin ucuza mal edilmesi ile

doğru orantılıdır. Azgelişmiş ülkelerde modern sanayi sektörüne yapılacak yatırımlar ülkelerde bulunan atıl iş gücünü kendine çekecektir. Bu ülkelerde atıl iş gücü tarımsal sektörde yer almasından kaynaklı iş gücü tedarikinin de tarımsal sektörden yapılması gerekecektir. Bu nedenle sanayi sektöründe istihdam edilecek olan emek sahiplerine sunulacak olan ücret düzeyi, tarımsal sektörden ayrılmasına olanak sağlayacak düzeyde olmalıdır. Azgelişmiş ülkelerde tarım sektöründe yer alanlar çoğunlukla yaşamlarını idame ettirecek düzeyde gelir elde etmektedirler. Bu nedenle emek sahiplerine verilecek ücret belirlenirken tarımsal sektörde elde edilen gelirin ortalaması alınmalı ve tarımsal alandan %30 veya üzeri ücret minimum düzey olarak belirlenmelidir. Bu yolla emeğin tarımsal sektörden sanayiye göçü sağlanabilecektir. Bu sayede sanayi sektörünün temelleri de atılmış olacaktır (Kandemir, 2011: 2).

Azgelişmiş ülkelerde modern sektöre yapılan sanayi yatırımları emeğin ucuza mal edilmesinden kaynaklı karlılığı ortaya çıkaracaktır. Burada elde edilen kar tasarrufları meydana getirecek ve tasarruflar yeni modern sanayi yatırımlarına dönüşecektir. Bu döngü kalkınmanın gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Yeni modern sanayi yatırımları zamanla tarımsal sektörde yer alan fazla iş gücünün tamamını istihdam edecektir. Bu aşamada piyasada fazla iş gücü kalmayacak ikili (dual) ekonomi ortadan kalkacak, iş gücü kıtlığı ortaya çıkacak ve ücretlerde artış meydana gelecektir (Özdemir ve Findlay, 2010:76).

1.2.1.4. W.W. Rostow: Aşamalar Modeli

Toplumların ekonomik kalkınmasına tarihsel bir perspektifle yorumlayan iktisatçılardan biride Walt Whitman Rostow'dur. 1956 tarihli bir makalesi ve 1960 yılında yayınlamış olduğu "Ekonomik Büyümenin Aşamaları" kitabında Rostow, Marx'ın toplumların tarihteki evrimine yönelik tezlerini çürütmeye çalışmıştır (Başkaya, 2011:66). Kitabında yer alan alt başlığın "Komünist Olmayan Manifesto" olarak belirlenmesinin temelde nedenini Marx'ın bu kavramı oluşturmaktadır (Gönel, 2013:59). Rostow'un bu çalışması ülkelerin ekonomik kalkınması ve büyümenin gerçekleştirilmesi açısından bir model oluşturduğu gibi siyasal bir analiz olarak da sunulmuştur (Taban ve Kar, 2008:61). ABD ve SSCB arasındaki soğuk savaş döneminde, ABD tarafından geliştirilen yardım programının uluslararası arenada meşruluk kazanması için son derece önemli görülmüştür (Gönel, 2013:59).

Rostow çalışmasında toplumların tarihsel olarak; geleneksel toplum, kalkışa(take-off) geçiş aşaması, kalkış aşaması, olgunlaşmaya gidiş ve kitle tüketim aşamalarını geçirdiğini belirtmektedir (Cavalcanti, 2000:9).

1.2.1.4.1. Geleneksel Toplum

Rostow geleneksel toplumu Newton öncesi toplum olarak görmüştür. *"Geleneksel büyük toprak sahiplerinin hâkim olduğu bir tarım toplumu"*(Parasız, 2005:24) olarak tanımlanmıştır. Bilim gelişmemiştir fakat toplum kesinlikle durağan bir yapıya sahip değildir. Geleneksel toplumda ticaret, ziraat ve sanayi görülebilir (Taban ve Kar, 2008:61). Nüfusun %75'inden fazlası tarım alanlarında istihdam edilmekte (Gönel, 2013:59) ve ekonomik olgulara toprak sahipleri yön vermektedir. Bu aşamada yatırımlar düşüktür ve durağan bir ekonomik dönem söz konusudur (Erbay ve Özden, 2013:15). Çin, Orta Doğu, Akdeniz medeniyetleri, Ortaçağ Avrupa'sı geleneksel topluma örnek gösterilmiştir.

1.2.1.4.2. Kalkışa(take-off) Geçiş Aşaması

"Rostow'a göre feodalizm ve kalkış arasındaki aşama geçiş aşamasıdır" (Taban ve Kar, 2008:62). Kalkışa geçiş aşaması kalkınmanın gerçekleşebilmesi için ön koşulların hazırlanması sürecini içerisinde barındırır. Bu ön koşullar ilk olarak *"sosyal sermaye yatırımlarının ve bunlardan özellikle ulaştırma yatırımlarının gerçekleştirilmesiyle uğraşılır. Kalkışa geçmenin ön koşulu, alt yapı yatırımlarının oluşturulması ve tarımla, ticaretten, sanayiye geçişi gerçekleştirecek ekonomik düzeni bulmaktır"*(Kaynak, 2007:160). Rostow'a göre geleneksel toplumdan çıkmanın yolu ülkelerin kendi iç dinamiklerini kullanması ve bunun yanı sıra dış kaynakları yardımlarla da sürecin atlatılabileceği öngörülmüştür. Bu aşama ile yeni girişimler oluşacak ve girişimciler ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinde son derece önemli bir role sahip olacaklardır. Aşamanın gerçekleşebilmesi için topraktan elde edilen gelirin bir bölümünün sanayiye aktarılması gerekmekte ve toprak sermayesini sanayiye kanalize edebilecek elit bir tabakanın oluşması önemlidir (Rostow, 1980:21).

1.2.1.4.3. Kalkış (take-off) Aşaması

Rostow'un modelinde en önemli aşama kalkış aşaması olarak görülmüştür (Başkaya, 2011:66). "*Bu aşama, düzgün bir gelişmeye karşı çıkan engel ve mukavemetlerin tamamen yıkıldığı bir aşamadır*"(Taban ve Kar, 2008:63).

Rostow'a göre kalkış aşamasına geçilmesi için aşağıda yer alan üç koşulun gerçekleşmesi gerekmektedir;

- yatırım oranında bir artışın gerçekleşmesi, milli gelirin %5 veya daha azından, %10 veya daha fazlası üzerine çıkması,
- yüksek bir büyüme oranı gösterecek bir veya daha fazla imalat sektörünün kurulması,
- modern sektördeki gelişmeyi dürtükleyebilecek, dış ticaretle oluşacak tasarrufları iyi kullanabilecek, büyümenin sürdürülebilirliğinde, siyasi, sosyal ve kurumsal bir çerçevenin oluşturulması gerekmektedir (Rostow, 1980:39).

"*Bu aşamada kişi başına gelirin yeterince yükselmesi için, tasarruf ve yatırımlar ulusal gelirin %5'inden %10'unun üzerine veya daha fazlasına yükselir. Bu aşamadaki öncü büyüme sektörlerinin kurulması önemlidir. Tamamlayıcı gelişme sektörleri buna intibak edecek ve gelişme uyarılmış diğer sektörlerle yayılacaktır*"(Taban ve Kar,2008:64). Kalkış aşamasında girişimci sınıf giderek büyüyecek, üretim aşamasında yeni üretim yöntemleri geliştirilerek uygulanacaktır. Bu üretim yöntemleri salt sanayi alanında değil aynı zamanda tarımsal faaliyet alanlarında da görülecek ve yeni yöntemler tarımsal alanlarda da kullanılacaktır, bu durum kalkış aşamasının ön koşulu olarak görülür (Gönel, 2013:61).

Rostow tablo 1'de bazı ülkelerin kesin olmayan kalkış aşamasına ait tarihler vermiştir.

Tablo 1: Bazı Ülkelerin Take-off Aşamasına Ait Yaklaşık Tarihleri

ÜLKELER	KALKIŞ	ÜLKELER	KALKIŞ
Büyük Britanya	1783-1802	Rusya	1790-1914
Fransa	1830-1860	Kanada	1896-1914
Birleşik Devletler	1843-1860	Türkiye	1937-
Almanya	1850-1873	Hindistan	1952-
İsveç	1868-1890	Çin	1952-
Japonya	1878-1900		

Kaynak: Rostow W.W. (1991). The Stages of Economic Growth, Cambridge University Press.

1.2.1.4.4. Olgunlaşmaya Gidiş

Rostow olgunlaşmaya gidiş aşamasını; toplumun modern teknolojiyi bütün kaynaklarıyla verimli bir şekilde kullandığı dönem olarak ifade etmiştir (Rostow, 1980:95). Bu aşamada yeni sektörler, bir önceki aşamaya hâkim olan sektörlerin yerine geçmekte ve ekonomi uluslararası düzlemde varlığını ortaya koyacak seviyeye ulaşmaktadır. Rostow, "çelik, yeni gemiler, kimyevi maddeler, elektrik ve modern alet makinelerinin ekonomiye hâkim" olduğunu ve ülkelerin gelişme hızlarını belirlediğini ifade etmiştir (Gönel, 2013:61).

Olgunluk çağının kapanmasını Rostow üç türde ifade etmiştir; ilki işgücünde gerçekleşen değişimlerdir. Kalkış aşamasında nüfusun %75'i karın tokluğuna çalışırken bu aşamada seviye %40'a inmiştir. İkinci değişim, iktisadi kaynak hakimiyetinin krallardan işletmecilere geçmesi olarak görülmüştür. Üçüncü değişim toplumun sanayileşme kavramından uzaklaşarak asıl amacın sanayileşme olmadığı vurgusunun ortaya çıkması olarak belirtilmiştir (Rostow, 1980:97).

1.2.1.4.5. Kitle Tüketim Aşaması

Rostow'a göre olgunluk çağının aşılmasıyla birlikte kitle tüketim çağı ortaya çıkacaktır. Bu çağda toplum arz yönlü eğilimlerden ziyade talep yönlü eğilimlere yönelecek, üretim kavramı önemini tüketim kavramına bırakacaktır. Bu çağda temel algı refah seviyesinin artmasıyla ilgilidir (Rostow, 1980:115). Kitle Tüketim Çağında üç önemli hedef bulunmaktadır. Birincisi; toplumun ekonomi dışı harici bir gücünün olması, kaynakların askeri ve dış politikaya kanallı edilmesi. İkinci safha; serbest piyasada oluşturulamayan insani, sosyal hedeflerin elde edilmesine yöneliktir. Refah kavramı için, gelir dağılımının düzenlenmesi, çalışma saatlerinin azaltılması gereklidir.

Üçüncü safha; tüketim kavramının gıda, barınma ve giyim gibi zorunlu tüketim maddelerini aşmasıdır. Buradaki mal ve hizmetlerin kitle halinde tüketimi gereklidir (Rostow, 1980:116).

Rostow toplumların kalkınması için bu beş evreden geçmesi gerektiğini savunmaktadır. Bugünkü gelişmiş ülkelerin bu evreleri geçirdiğini ve azgelişmiş ülkelerinde bu evrelerden geçeceğini belirtmektedir. Rostow'a göre en önemli aşama olan kalkışa geçiş aşamasının gerçekleşebilmesi için toplumların kendi iç dinamiklerinden ziyade gelişmiş ülkelere gelen dış kaynaklı desteklere ihtiyaç duyulmaktadır. Dış kaynaklar modern toplumların kurulması için gereklidir (Rostow, 1980:22). Söz konusu durum gelişmiş ülkelerin, azgelişmiş ülkelere yapacağı yardımları meşrulaştırmakta ve bir nevi bağımlı ekonomiler meydana getirmektedir. Bu bağımlılık ekonomilerin kalkınmaları için gerekli bir süreci ifade etmektedir.

1.2.1.5. Dengeli Kalkınma Modeli

Dengeli kalkınma modeli ilk olarak yerel sanayinin dış ekonomik faaliyetlere karşı korunması gerekliliğini belirten Friedrich List tarafından ortaya atılmıştır. Dengeli kalkınma modeli daha geniş çerçevede ise Rosenstein-Rodan ve Nurkse gibi iktisatçılar tarafından incelenmiştir (Han ve Kaya, 2013:204).

1.2.1.5.1. Rosenstein-Rodan: Big Push Teorisi

Rosenstein-Rodan'a göre azgelişmiş ülkelerin altyapı yetersizlikleri ve ücretlerin düşük seviyede olmasından kaynaklı alım gücünün yeterli seviyede olmaması talep yetersizliğine sebep olacak ve tek bir sanayi koluna yapılan yatırımların başarısızlıkla sonuçlanmasını doğuracaktır (Başkaya, 2011:58). Azgelişmiş ülkelere emek yoğun olarak bulunmakla birlikte üretim yeterli seviyede değildir (Yavilioğlu, 2002:56). Kalkınmanın sağlanabilmesi için emek ile sermaye bütünleşmesi önemlidir ve kalkınma için iki yöntem bulunmaktadır; birinci yöntem emeğin yoğun olarak bulunduğu bölgelerden, fazla emeğin sermayenin yoğun olarak bulunduğu bölgelere aktarımı, ikinci yöntem ise sermayenin gelişmemiş bölgelere aktarımı ile gerçekleşir (Yavilioğlu, 2002:56). Bu durumda kalkınmanın sağlanabilmesi için tekil sanayi yatırımları yerine birbirini destekleyecek farklı sektörel yatırımların gerçekleşmesi ile (big push) kalkınma sağlanabilir. Farklı sektörlerde artan üretim, ortalama maliyetleri düşüreceği gibi farklı sanayi kolları da talep artışı ve emek verimliliğine bağlı olarak gelişecek, bu sanayi

kolları arasında bağımlılık sağlanacak ve buna bağlı olarak yatırımlar artacaktır (Nafziger, 2006:133).

Rosestein-Rodan'a göre azgelişmiş ülkelerin önemli sorunlarından biri emeğin fazla, sermayenin ise kıt olmasıdır. Azgelişmiş ülkelerde sermaye açığı, ucuz işgücünü değerlendirecek yabancı sermayenin ülkeye girişi ile giderilebilir, ülkede artan yatırımlar talebi artıracığı ve farklı sanayi kolları oluşturacağı için hem kalkınma sağlanacak hem de yabancı sermaye açısından talebin artması ile doğru orantılı yeni pazarlar oluşacaktır (Başkaya, 2011:59). Piyasada ithal ikameci bir pazar söz konusudur, yerli sanayinin kurulmasıyla üretilen mal ve hizmetler sonucunda elde edilen kar ve ücretler halkın satın alma gücünü artıracaktır. Azgelişmiş ülkelerde en önemli sorun sermayedir ve sermaye dışsal kaynaklardan elde edilmesi durumunda elde edilen karın tekrar aynı piyasada kullanılacağı muhtemel değildir. Ayrıca elde edilen kar belirli bir sermaye grubunun elinde bulunacağı için ücretlerin kalkınmayı tetikleyecek sosyal alana kanalize edilmek yerine lüks tüketime aktarımı söz konusudur.

1.2.1.5.2. Ragnar Nurkse: Kısır Döngü Kuramı

Azgelişmiş ülkelerde kalkınmanın gerçekleşmemesinin yoksulluk ve ekonomik durgunluğun birbirine bağımlı olmasından kaynaklı olduğunu (Ofori, 1980:38) belirten Ragnar Nurkse'e göre; gelir seviyesinin yeterli düzeyde olmaması, tasarrufların gerçekleşmemesine ve sermaye birikiminin oluşmamasına neden olmaktadır. Sermaye kıtlığı ise yatırımların düşük seviyede kalması demektir. Ayrıca düşük reel gelir nedeniyle temel ihtiyaçlar giderilememekte ve bunun sonucu olarak iş gücü verimliliğinin istenilen seviyeye ulaşmamasına sebep olmaktadır (Doğan, 2011:75). Bir ülkede gelir seviyesinin düşük olması, satın alma gücünü etkiler, talebin yeterli seviyede olmaması ve çeşitlilik arz etmemesinden kaynaklı, üretilen mal ve hizmetlerin piyasada karşılık görmeyeceği algısı yatırımların önünde engel teşkil eder. Bir ülke halklarının yoksul olması, devletin vergi gelirlerinin düşük olması, devletin de yoksul olması demektir. Yoksul bir devlet kalkınmayı destekleyecek yatırımları gerçekleştiremez. Dolayısıyla azgelişmiş bir ülke yoksul olduğu için yoksuldur ve birbirini tetikleyen bir döngüye hapsolmuş durumdadır (Başkaya, 2011:52).

Nurkse'e göre kalkınmanın sağlanabilmesi için ilk olarak finansal sorunların giderilmesi gerekmektedir (Kattel ve Diğ., 2009:9). Azgelişmiş ülkelerin yatırıma dönüşecek yeterli sermaye birikimi bulunmamaktadır. Sermaye açığı ancak yabancı yatırımlar, dış yardımlar ya da borçlanma ile karşılanabilir. Bir ülke kendini idame

ettirebilen kalkınma sürecini başlatmalı ve bunu dışsal kaynaklardan elde ederek kısır döngüden kurtulmalıdır. Yatırımlar çok sayıda sektöre ya da en azından bir kaç kilit sektöre yapılmalı, farklı sektörlerde sanayileşme sağlanarak dengeli bir yatırım politikası izlenmelidir. Farklı sektörel yatırımlar kişi başına düşen reel geliri artıracığı gibi arz ve talebi de dengeli bir şekilde artıracaktır. Reel gelirdeki artış vergi gelirlerini artıracak ve zenginleşen devlet ile kalkınmaya yönelik yatırımlarda artış görülecektir(Ofori, 1980:38).

1.2.1.5.3. Hollis B. Chenery: Kalkınma

Hollis B. Chenery'e göre azgelişmiş ülkelerde başlıca iki temel sorun bulunmaktadır. İlki azgelişmiş ekonomilerde yapısal bir dengesizliğin varlığıdır. Yapısal dengesizlik, teknolojik imkanlar, tüketici taleplerinin tahmin edilememesi, tekellerin varlığı, alt yapı sorunları, döviz kısıtları, sermaye eksikliği, işsizlik gibi nedenlere bağlıdır. Bu nedenlere bağlı olarak gerek kamusal gerekse özel teşebbüsler kaynak dağılımında yetersiz kalmaktadır. İkinci sorun ise dış tasarrufların yeterli düzeyde olmamasıdır. Söz konusu durum azgelişmiş ülkelerin ekonomik faaliyetlerinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır (Chenery ve Kretschmer, 1969:139).

Chenery'e göre piyasa dengesizlikleri var olan ülkelerde üretim faktörlerinin piyasa fiyatları sosyal maliyetleri göstermemektedir. Sosyal maliyetler ile özel sektörün elde etmiş olduğu kar arasındaki fark yüksekse optimal kaynak dağılımı gerçekleştirilememektedir (Yavilioğlu, 2002:57). Bu aşamada sosyal hedefler seçilmeli ve bu hedeflere ulaşabilmek için kaynakların dağılımı planlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

1.2.1.6. Dengesiz Kalkınma Modeli

Dengesiz kalkınma modelinde, dengeli kalkınma modelinde yer alan piyasa dengesizliklerinin resesyona sebep olacağı algısına karşı, dengesiz kalkınmanın sağlanabileceği, azgelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelerdeki gibi dengeli bir modelin uygulanamayacağı, bazı durumlarda dengesiz kalkınmanın yüksek kalkınma yaratacağı öne sürülmüştür (Solmaz, 2008:8). Dengeli kalkınmayı savunan iktisatçılar azgelişmiş ülkeleri sıfır noktasında kabul ederler. Gerçekte olan ise azgelişmiş ülkeler önceki yatırım politikalarını yansıtan bir süreç izlerler. Ekonomide dengeli değil belirli sektörlerde son derece istekli yatırım programları vardır. Sermaye kıtlığından kaynaklı, yeni sermaye girişi oluşacak dengesizliklere kendilerini entegre ederler (Nafziger,

2006:135). Sermaye kıtlığı dengeli bir ekonomik kalkınmanın önünde engel teşkil eder (Parasız, 2005:20).

1.2.1.6.1. Albert O. Hirschman: Dengesiz Kalkınma Modeli

Albert O. Hirschman'a göre azgelişmiş ülkelerde iki önemli nokta bulunmaktadır. Bunlar; azgelişmiş ülkelerdeki madde ve insan kaynağının kalkınma sürecinde aktif rol alamaması ve azgelişmiş ülkelerdeki büyüme ve kalkınmanın dengesiz bir sürece göre oluştuğudur. Hirschman'a göre azgelişmiş ülkelerde "big push" ile kalkınma sağlanabilir fakat en azından sınırlı bir süre ara pozisyonda ve kilit noktalarda yapılan yatırımlar sürdürülebilir kalkınma için gereklidir. Çünkü, Hirschman'a göre kalkınma realist ve dinamik bir süreçtir. Dengeli kalkınma modelinin oluşturduğu yatırım stratejisinin geniş kaynaklara ihtiyaç duyması nedeniyle azgelişmiş ülkelerde uygulama olanağı kısıtlıdır. Dengeli kalkınma modern endüstriyel yapıya sahip, kendine yeten gelişmiş ülkelerde gerçekleşebilir, azgelişmiş ülkelerin sermaye kıtlığından kaynaklı dengeli bir kalkınma sağlanamaz. Azgelişmiş ülkelerde birçok sektör yerine belirli sektörlerle yapılan yatırımlar arz ve talepte artış gösterecek, piyasada oluşan arzın karşılık görmesine yönelik karlı yeni sektörler, yeni fırsatlar doğacak ve yatırımlar artacaktır (Alacevich, 2007:4). Azgelişmiş ülkelerde var olan ucuz işgücünün teknoloji ile bütünleşmesi yatırımları teşvik eder ve yatırımlarda görülen artış verimlikte olumlu geribildirim dinamikleri oluşturur (Stern, 2001:8).

Hirschman yatırımları kalkınmanın temelini oluşturan sosyal sabit sermaye yatırımları ve doğrudan verimli faaliyetler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Sosyal sabit sermaye yatırımları ya devlet kontrolünde ya da doğrudan devlet tarafından gerçekleştirilir. Bu yatırımlar toplam yatırımlar içerisinde önemli bir orana sahiptir. Doğrudan verimli faaliyetleri yaratan sosyal sabit sermaye yatırımları düştükçe, doğrudan verimli faaliyetlerin üretim maliyetleri yükselmektedir. Aynı maliyetlerle daha fazla doğrudan verimli faaliyet çıktısı üretebilmek için ya sosyal sabit sermaye hacminde ya da doğrudan verimli faaliyetlerde bir artış yaratarak ekonomik genişleme sağlanır. Bunlardan birincisine kapasite fazlası yoluyla kalkınma, ikincisine de noksan kapasite fazlası yoluyla kalkınma denir. Sosyal sabit sermaye yatırımları ile doğrudan verimli faaliyetlerin aynı anda genişletilmesi mümkün değildir (Hızıroğlu, 1983:286).

Hirschman'a göre piyasaya yapılan endüstriyel yatırımlar beraberinde üretimde kullanılacak girdilerin talebini oluşturur, yeni yatırımlar ortaya çıkar ve gerisel bağlantı

oluşur ayrıca üretilen mal ve hizmetlerin farklı sektörlerde değerlendirilmesi ile önsel bağlantı oluşur. Gerisel ve önsel bağlantı farklı sektörlerde genişlemeye sebep olur ve kalkınmanın hızlı bir seyirde ilerlemesini sağlar (Parasız, 2005:21).

1.2.1.6.2. Paul Streeten: Kalkınma

Paul Streeten'e göre bir ülkenin kalkınması için dengeli bir kalkınma zorunlu değildir. Streeten belirli koşullar içerisinde dengesiz kalkınmanın gelişmeyi duraksatmak yerine, aksine gelişmeyi teşvik edeceği ve canlandıracağını belirtmiştir. Streeten dengeli kalkınma modelinde ısrarcı olunması durumunda durgunluğun ortadan kalkmayacağı hatta bu tutumun bizzat durgunluğu artıracığını vurgulamıştır.

Streeten'e göre dengesizlik iki ana kategoriye ayrılmıştır. Bunlar statik etken ve dinamik etkindir. Statik etken, belirli ihtiyaçlar ve teknoloji karşısında bölünmezliğin durumu ile ilgili ve bunu tanımlayan bir kavramı ifade etmektedir. Dinamik etken, yeni ihtiyaçların doğmasını karşılayacak uyarıcı kuvvetlerle, yeni faaliyet ve teknolojik yeniliklere yönlendirecek neden ve faktörlerle ilgili ve bunları tanımlayan bir kavram olarak kullanılmaktadır (Erbay ve Özden, 2013: 14).

Streeten, yeniliklerin veya tamamlayıcı özellik taşıyan endüstrilerin kalkınmayı hızlandıracağını varsaymaktadır. Fakat Streeten'in teorisinde farklı alternatif yatırım alanlarının olduğu ekonomilerde hangi sektörün önceliklendirileceği açık değildir. Streeten böyle durumda yer alan ekonomiler için birkaç kriter belirleyerek bu alternatiflerden birinin seçilmesi halinde kendini besleyen kalkınma sürecinin başlayacağını öne sürmüştür (Yavilioğlu, 2002:59). Streeten'e göre; Bir kısım sektör ilerlerken, dengenin baskısına en fazla cevap verme ihtimali fazla olan sektörler, dar boğazlar yaratırken diğer dar boğazların aşılmasını sağlayanlar, endüstri, tarım ve tüketiciler için hizmet ve mal sağlarken bunlarla ilgili diğer alanlarda kalkınmanın gerçekleşmesini teşvik eden veya hizmet ortaya çıkarırken diğer kollarda yatırım gerektiren yatırımlar öncelikle tercih edilmelidir (Solmaz, 2008: 9).

1.2.1.6.3. François Perroux: Kalkınmanın Kutupları

F. Perroux tarafından geliştirilen ve kaynakların etkin kullanımına dayalı olan kalkınma kutupları teorisi; sanayileşme ile ortaya çıkan bölgesel farklılaşmaları ele almaktadır. Perroux'a göre her ülkede sanayileşme ile birlikte belirli bölgeler kalkınmada öncelik kazanarak kalkınma kutuplarını oluşturur. Kutuplaşmaların sebebi;

üretimin talebe endeksli değerlendirilerek, özellikle talebin yoğun olduğu bölgelerde gerçekleştirilmesi, maliyetlerin esas alınması ve buna paralel olarak işletmelerin altyapı tesislerinin bulunduğu, ulaşımın kolay ve ucuz olduğu bölgelerde kurulması, üretimi önemli ölçüde yan sanayi mallarına bağlı olan işletmelerin yan sanayi mallarına yakın ve ucuz olduğu bölgeleri seçmeleri, işgücü maliyetlerinin düşük tutulması hedeflenerek, üretimde kullanılacak teknolojinin özelliklerine uygun emek sahibinin bulunduğu bölgelerde işletmelerin kurulması, işletme çalışanlarının temel gereksinimleri olan; okul, hastane gibi sosyal tesislerin bulunduğu bölgelerin kuruluş yeri olarak seçilmesi olarak görülmektedir. Bu nedenlere bağlı olarak belirli bölgelerde yapılan yatırımlar diğer bölgeleri de doğrudan etkilemektedir. Sanayileşme süreci ile kurulan sanayilerin hammadde, ara mal ve tüketim malları talebi yeni sanayi yatırımlarını teşvik etmektedir. Ayrıca kutuplaşma, bölgenin sosyo-kültürel yapısı üzerinde önemli ölçüde değişmelere neden olmaktadır.

Kutuplaşma sonucu belirli bölgelerin ön plana çıkması diğer bölgelerden kutuplara yoğun bir iş gücü ve mal transferine neden olmaktadır. Yaşanan bu transfer kalkınma aşamasında yer alan ülkelerde olumlu ve olumsuz sonuçlara sebebiyet vermektedir. Geri kalmış bölgelerde emeğin düşük olan marjinal verimliliği bu transfer sonucunda artarak bölgelerin refah seviyesini artırır. Kutuplaşmanın olumsuz yanı ise el sanatları ve küçük atölyelerin önemini yitirmesine ve maliyetlerin ucuzlamasına dayalı olarak işsizliğin artmasına neden olmasıdır.

Perroux'a göre kalkınma kutupları özellikle azgelişmiş ülkelerde itici bir güce sahiptir. Bu itici gücün doğru kanalize edilmesi ile hızlı bir kalkınma süreci yakalanabilir. Bu noktada belirli önlemler alınması son derece önemlidir. Bunlar; geri kalmış bölgelere mevcut kaynaklarını kullanabilecekleri şekilde yatırımların gerçekleştirilmesi, kamu yatırımlarının geri kalmış bölgelerin altyapı tesislerini tamamlayacak şekilde yönlendirilmesi, özel sektörün geri kalmış bölgelere yatırım yapması için teşvikler oluşturulması, mesleki ve teknik eğitime önem verilmesi ve teknik personel açığının giderilmesi, organize sanayi bölgeleri oluşturularak yatırım maliyetlerinin düşürülmesi, devletin geri kalmış bölge işletmelerinin ürünlerine alıcı olması ve bu yolla üretimde devamlılığın sağlanmasıdır (Hızıroğlu, 1983:287).

1.2.1.7. Neo- Marksist Teoriler

1.2.1.7.1. Paul Baran: Kalkınma

Paul Baran'a göre ülkelerin az gelişmiş olarak atfedilmesinin sebebi, kişi başına düşen üretim miktarının düşük olması ile açıklanmaktadır (Baran, 1974:278). Üretim miktarının düşük olduğu ülkelerde, kişi başına düşen gelir yetersizdir. Bu ülkelerde elde edilecek toplam gelirin, eşit ve adil dağılımın yapılmaması sonucu gelirlerin belirli bir zümreye aktarılması ve halkın yoksullaşması görülmektedir.

Baran az gelişmişlik ve kalkınma kavramını açıklarken batılı ülkelerin yolunda ilerleme kuramını açık olarak reddeder ve az gelişmiş ülkelerin tarihsel sürecinin incelendiğinde bu ülkelerde kapitalist kalkınma modellerindeki gibi bir kalkınma ve büyümenin neden gerçekleşmediğini sorgular (Baran, 1974:279). Baran kalkınmanın gerçekleşmesi için gerekli sermaye oluşumunu Marx'ın; maddi birikimlerin bağımsız işçilerle birleştirilerek bir döngü oluşması ve işçilerde mülkiyet kavramının ortadan kalkarak bir önceki dönemlerde elde edilmiş mevcut maddi birikimlerin pazara nüfus etmesi ve satılmasıyla ortaya çıkacağını destekler fakat bu tanımlamayı sermaye oluşumunu açıklamak için yetersiz görür. Baran sermaye oluşumunun yalnızca tacirlerin elde etmiş oldukları gelirlerle oluşmayacağını belirterek Marx'a ek olarak feodal sistemden kapitalist sisteme geçişte baskı ve zora dayalı yöntemler kullanılarak sermayenin belirli bir kesimde toplandığını belirtmektedir (Baran, 1974:281). Batı Avrupa'nın dünyanın diğer ülkelerine göre kaynak bakımından fakir olmasına rağmen sermaye bakımından zengin olmasını buna bağlamaktadır. "Büyümenin Ekonomi Politikası" kitabında İngiltere ve Hindistan üzerinden yapılan incelemede, İngiltere'nin yağma ve talan yoluyla Hindistan'dan ülkesine taşıdığı parasal servetin 500.000.000 sterlin ile 1.000.000.000 sterlin arasında olduğu ayrıca her yıl Hindistan milli gelirinin %10'una yakın bölümünün ise İngiltere'ye taşındığı görülmekte, aynı dönem Hindistan'da bulunan bütün anonim şirketlerin toplam sermaye miktarının ise 36.000.000 sterlin olduğu örneği verilmiştir. Bu durum az gelişmiş ülkelerin kalkınmaları için ihtiyaç duydukları sermayenin önemli bölümünün sömürgeci ülkelere aktarıldığını açıkça göstermekte, kalan sermaye ise tacir ve toprak ağalarına bırakılmaktadır (Baran, 1974:291). Tacir ve toprak ağaları ise elde ettikleri geliri üretimin verimliliği ve modernizasyonu için kullanmak yerine lüks tüketime yönelirler ve yatırıma dönüşecek sermayenin yok olmasına sebebiyet verirler (Baran, 1974:322).

Baran'a göre batılı ülkeler, kalkınma politikalarını, azgelişmiş ülkelerdeki üretimin ham madde ile sınırlı kalması, bunun dışında üretim gerçekleşmesi durumunda ise üretilen ürünlerin gümrük politikaları ile farklı pazarlara arzının engellenmesi üzerine kurgular. Ham madde düzeyinde üretim gerçekleştiren ülkeler kalkınmada ilerleyemeyeceği gibi yoksul ve bağımlı ülkelere dönüşürler (Baran, 1974:293). Üstelik batılı ülkeler bu olguyu salt ekonomik kavramlar üzerinden sürdürmemekte, aynı zamanda bu ülkeleri toplumsal, sosyo-kültürel, siyasal alanlarda da geri bırakmaktadır. Bu durum beraberinde kalkınmanın temel kavramlarından (sanayiden uzak, sosyal faaliyetlerden yoksun, iç karışıklıklar ve azınlık sorunları ile yüz yüze kalmış, sınıf farkları oluşmuş) yoksun ülkeler ortaya çıkarmıştır.

Baran yabancı yatırımları azgelişmiş ülkelerin kalkınması sürecinde engel olarak görür. Yabancı yatırımlar kalkınma için çok küçük sermaye düzeyinde olup o ülkenin doğal kaynaklarının yabancı sermayedara teslim eder. Doğal kaynakları elinde bulunduran yabancı sermayedar burada gerçekleştireceği yatırım ile iç piyasadan elde ettiği kar ve ihracat döngüsü oluşturarak diğer ülke pazarlarından elde ettiği karı, yeniden aynı ülke üzerinde yatırıma dönüştürmek yerine, yabancı sermayedarın kendi ülkesine transfer eder. Yabancı sermaye kuruluşları ilk sermaye yatırımı dışında ikinci bir sermaye aktarımı gerçekleştirmez, mevcut yatırımından elde ettiği kar ile kendi ülkesinde makine ve teçhizat alımına yönelik yatırımlar gerçekleştirir, bu durum azgelişmiş ülkenin doğal kaynakları ile gelişmiş ülkenin zenginleşmesi konumunu doğurur (Baran, 1974:340).

Baran'a göre kalkınmanın sağlanmasının önündeki en büyük engel batılı ekonomistlerin ifade ettiği gibi sermaye kıtlığı değildir. Üretim sonucu oluşan kullanıma hazır ekonomik artığın etkin ve verimli bir şekilde yatırıma dönüşmemesidir. Ekonomik artık gelişmiş ülkelere kıyasla küçük bir miktar olarak görülse de azgelişmiş ülkelerde bu miktar ülke ekonomisinde oransal olarak yeterli sermaye birikimini oluşturur ve yüksek kalkınma hızına ulaşmak için yeterlidir. Önemli olan kullanıma hazır ekonomik artığın doğru ve gerekli sektörlere yatırımının yapılmasıdır. Tablo 2'de gösterilen, Dr. Harry Oshima tarafından yapılan araştırma ekonomik artığın azgelişmiş ülkelerde yatırıma dönüşmediğini göstermektedir (Baran, 1974:407).

Tablo 2:Seçilmiş Ülkelerde Ekonomik Artık ve Yatırım Oranları

Ülkeler	Kullanıma Hazır Ekonomik Artığın Toplam GSYİH içindeki Oranı (%)	Kullanıma Hazır Ekonomik Artığın Toplam Gayri Safi Yatırım içindeki Oranı(%)
Malaya (1947)	33	10
Seylan (1951)	30	10
Filipinler (1948)	25	9
Hindistan	15	5
Tayland	32	6

Kaynak: Baran, P. (1974). *Büyümenin Ekonomi Politikası*, (1. Baskı). İstanbul: May yayınları.

Bu ülkelerdeki temel sorunlar; kullanıma hazır ekonomik artığın, üretim aşamasında değerlendirilmek yerine vasıfsız bürokrasi ağı tarafından kullanılması, lüks tüketime yapılan harcamalar, son derece geniş popülasyona sahip askeri kuruluşların devamlılığının sağlanmasına yönelik harcamalar ve oluşan ekonomik artığın yabancı sermayedar tarafından ülke dışına çıkarımı şeklindedir. Yabancı sermayedarın azgelişmiş ülkelerden elde ettiği karı ve ülkeden çıkardığı sermayenin önemini gösterebilmek için Amerika içinde ve azgelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren girişimcilerin elde ettikleri kar oranlarını karşılaştırdığımızda, karın ve ülkeden çıkarılan sermayenin büyüklüğü ortaya çıkmaktadır.

Tablo3: Yabancı Sermayenin, Azgelişmiş Ülkeler ve Amerika içindeki Kar/Öz Sermaye Oranları (1945-1948)

Yıl	Azgelişmiş Ülkelerdeki Kar/ Öz Sermaye Oranı (%)	Amerika İçindeki Kar/ Öz Sermaye Oranı (%)
1945	11,5	7,7
1946	14,3	9,1
1947	18,1	12,0
1948	19,8	13,8

Kaynak: Baran, P. (1974). *Büyümenin Ekonomi Politikası*, (1. Baskı). İstanbul: May yayınları.

Baran'a göre emperyalizm ve tekeller kapitalizmin azgelişmiş ülkelerde varlığı kalkınmanın önünde engel teşkil etmektedir. Kalkınmanın sağlanabilmesi için azgelişmiş ülkelerin kendi kaderlerini belirleyebilmeleri, iç kaynakları etkin, verimli ve bağımsız bir şekilde koordine etmeleri gerekmektedir. Bu duruma örnek olarak, Japonya'da kalkınma öncesi ülke nüfusunun %70-75'i tarım ile uğraşmakta, ülkede (Baran, 1974:308) gelişmiş köylü ekonomisi ve feodal düzen bulunmaktaydı. Ülke Çin, Afrika, Güney Amerika ülkeleri gibi ekonomik koşullar içerisinde ve birçok Asya

ülkesinin ise gerisinde yer almaktaydı (Marx, 2011:682). Japonya, batılı kalkınma modelinden uzak durmayı tercih ederek, kendi öz sermayesini kullanmış, ülkede bulunan sermaye açığını batılı ülkelerin formülize ettiği gibi yabancı sermaye yatırımları ile gidermek yerine ilk sermaye oluşumunu tarım alanında bulunan kaynaklardan karşılamıştır. Kalkınmada birçok azgelişmiş ülkenin içerisinde bulunduğu salt askeri alana büyük sermaye akışları aktarmak yerine, kilit sanayi sektörlerine, haberleşme gibi kalkınmayı tetikleyecek sektörlerle yatırımlar gerçekleştirmiştir. Temel amaç yabancı rekabete karşı milli bir ekonominin oluşturulmasıdır (Baran, 1974:308). Japonya bu yolla bugün gelişmiş asya ülkesi olma konumuna erişmiştir.

Baran, kalkınmanın planlı bir sosyalist model ile gerçekleşebileceğini vurgular; azgelişmiş ülkelerde kalkınma, kullanıma hazır ekonomik artığın etkin ve verimli olarak kullanılması, yerli ve yabancı sermayedarların, toprak ağalarının ellerinde bulunan malların kamulaştırılması, lüks tüketimin kaldırılması, yabancı ülkelere sermaye akışının durdurulması ile sağlanabilir. Azgelişmiş ülkelerde özellikle bürokrasi, askeri harcamalar gibi giderlerin ortadan kaldırılması, tacir ve toprak ağaları gibi ekonomik artığı yok eden kesimin son bulması, ülke kaynaklarının kalkınma politikalarına hız verecektir. Ayrıca toprak ağaları ve tacirlerin son bulması tarım sektöründe karlılığı artıracak, üretimi gerçekleştiren köylüler elde edilen karın doğrudan sahibi olacak ve köylülerin gelir seviyesinde artış görülecektir. Bu koşullar yerine getirilmesi durumunda sermaye artışı görülür ve bu sermaye üretime kanallıze edilir. Ülke içerisinde yer alan verimsiz işgücü sermaye ile bütünleştirilerek işgücü verimliliği ve üretim artışı sağlanır, üretim artışı beraberinde toplam geliri artıracak ve kalkınmada hızlı bir ivme yakalanacaktır (Baran, 1974:310).

1.2.1.7.2. Maurice Dobb: Kalkınma

M. Dobb'a göre azgelişmiş ülkeler sömürge ya da yarı sömürge ülkelerdir ve bu ülkeler kapitalist ülkelerin hammadde, gıda ihtiyaçlarını karşılamak, kapitalizmin tarım bahçeleri olmak durumunda kalan ülkelerdir. Bu ülkelerde kalkınmanın önündeki temel engel emperyalizm ve tekelci kapitalizmdir. Kapitalist ülkeler azgelişmiş ülkelerin uluslararası rekabete girecek sektörlerle yönelmesini engeller ve kendi nüfusunun hammadde, gıda ihtiyacını karşılayacak ihracat sektörlerinin gelişmesini destekler (Dobb, 1973:15). Yabancı sermaye, azgelişmiş ülkelerde modern sanayinin gelişmesini sağlayacak faaliyetlerde bulunmaz, daha çok düşük yoğunluklu malların

üretimine yönelir, ayrıca bu sektörlerden elde ettikleri karları ise bu ülkelerde kullanmak yerine sermayenin çıkış noktası olan ülkelere tekrar aktarırlar. Böylece az gelişmiş ülkeler hem dünya piyasasından soyutlanmış olur hem de yeni sanayi kollarının oluşması engellenir.

Az gelişmiş ülkelerde emperyalist politikalar mevcut yönetimin ilerlemesini desteklemek ve kapitalist ülkelerin kendi ülkelerindekine benzer kalkınma politikalarını uygulamak yerine, mevcut geri yönetim anlayışını, feodal düzeni destekler. Bu sayede sermayenin tek elde toplanması ve geniş halk kitlelerinin yoksullaşması sağlanır. Yoksul halk emek gücünün ucuza satılması ve ihraç edilen hammaddenin düşük fiyatlarla ihracının gerçekleşmesine sebep olur. Bu ülkelerde halkın yoksul olmasından kaynaklı bir iç pazar oluşmamıştır ve bu sebeple iç pazara yönelik yatırımlar kapitalist sermayenin ülkede endüstriyel yatırımlar yapmasını engeller (piyasa yatırım için yeterince karlı değildir). Az gelişmiş ülkelerin bir diğer sorunu, tek yönlü ihracat kolunun varlığıdır. Şili'nin ihracatının yarısını bakır, Malaya'nın ihracatını yarısını kauçuk, Brezilya ihracatının %45'ini kahve oluşturur. İhracatta tek tipleşen ülkeler yabancı sermaye hareketleri karşısında esnek ve kırılgan bir yapıya sahiptir. Ayrıca tek tip ihracat endüstriyel yatırımların önünde engel teşkil eder, bu ülkeler makine ve teçhizat ithalatçısı ülkeler haline dönüşürler(Dobb, 1973:19).

Az gelişmiş ülkelerde tarıma elverişli arazi oranı, nüfus yoğunluğuna kıyasla düşüktür. Kırsal alanlar yeterli istihdamı sağlaması nedeniyle göçler fazla, yoğun yedek işgücü ve işsiz kitleler bulunmaktadır. İşsizlik ve göçler toplumsal ve ekonomik sorunları beraberinde getirmektedir.

M. Dobb'a göre az gelişmiş ülkelerin kalkınması için planlı bir ekonomi modelinin belirlenmesi gerekir ve sermaye açığı devletin doğrudan yatırımları ile giderilmeli, kamulaştırılmış sanayi kolları oluşturulmalıdır. Sermayenin toplumsallaştırılması ve merkezileştirilmesi gereklidir. Devlet emek arzını endüstriyel sektöre, doğru kanalize ederek üretimde yer alan verimli işgücünü oluşturmali, üretimden elde ettiği gelirlerle yeni sanayi alanları açmalıdır (Dobb, 1973:144).

1.2.1.7.3. Ernest Mandel: Kalkınma

Mandel'e göre az gelişmiş ülkeler sömürge ya da yarı sömürge ülkelerdir. Bu ülkelerin kapitalist ülkelerle işbirlikleri, kalkınmada belirleyicidir. Kapitalist ülkeler kalkınma politikaları ile az gelişmiş ülkeleri gayrimenkul, ticaret, tefecilik gibi alanlara

kanalize eder, sanayi yatırımlarının ise düşük sermaye yoğunluklu mal üretiminde sınırlı kalmasına sebep olarak, ülkede modern sanayinin kurulmasını engeller ve sınai azgelişmişlik kavramını oluşturur. Bu kavramla birlikte ülke uluslararası rekabete dayanamayan ithal ikameci konuma gelir ve ülkenin kaynakları yerli sermaye yerine kartel ve tröstlerin ellerine bırakılır. Bu ülkelerin karşılaştıkları en önemli sorun tek üretim ve tek-ekim biçimidir. Üretim kartel ve tröstler tarafından tekelleştirilmiş, ülkelerin demiryolu, iletişim sektörü, enerji sektörü, verimli toprak mülkiyetleri gibi stratejik, kar oluşturacak pozisyonlarını ellerinde bulundurur ve kartel, tröstler ülkelerin mali, ekonomik kararlarında yön tayin ederler (Mandel, 2008:436).

Azgelişmiş ülkelerde tarım sektörü, topraktan elde edilen rant nedeniyle verimlilik arz etmez. Tarım sektöründe istihdam edenler çoğunlukla topraksız işçilerden oluşur ve toprak mülkiyeti sahibi adına çalışırlar. Geriye kalanlar ise tarımsal alanlarda önemli ölçülerde eksik istihdama sebebiyet verirler. 1951 sayımına göre Hindistan tarımsal alanlarında görülen işsizlik oranı, yetişkin nüfusun %30'una tekabül etmektedir. Ülkede 4 milyon tarım işçisinin de düzenli bir işe sahip olmadığı görülmektedir. Tarımda oluşan eksik istihdam, işsizlik ve üretilen artı değer mülkiyet sahibine aktarımı yoksul tarım işçisi kavramını ortaya koymakta ve oluşan tefecilik sistemi nedeniyle, üretimden elde edilen artı değer kalkınmayı tetikleyecek alanlarda kullanılmamaktadır (Mandel, 2008:434).

Azgelişmiş ülkelerde görülen bir diğer sorun ise ihraç edilen hammaddenin nisbi değerinin mamul maddeye göre çok düşük seviyede olmasıdır. Hammadde düşük seviyede fiyatlarla ihraç edilmekte ve ülkeye giren döviz ise tekrar mamul maddenin ithaline harcanmakta bu sebeple ekonomik artık yerli sanayinin oluşmasını sağlayacak düzeye çıkmamaktadır (Mandel, 2008:438).

Mandel'e göre azgelişmişliğin sebebi emperyalist politikaların ve kapitalist ülke kalkınma metotlarının bir sonucudur. Ülkelerin kalkınmasının ön şartı emperyalist yaptırımların ortadan kaldırılmasıdır. Kalkınma ülkelerin kendi öznel politikalarını belirleyebilmeleri ile gerçekleşebilir; bunun için yapılması gereken siyasi ve ekonomik bağların güçlendirilmesi, üretim sonucu oluşan artı değer yerli tefeci veya yabancı sermayeye aktarımı yerine devlet müdahalesi ile kalkınmayı destekleyecek sektörlere yönlendirilmesidir. Sanayileşme ve kalkınma ancak sosyal bir devrim ile gerçekleşebilir (Mandel, 2008:436).

1.2.1.7.4. Samir Amin: Merkez-Çevre

Samir Amin'e göre dünya üzerinde yer alan ülkeler uluslararası bir ağ ile birbirine bağımlıdır. Gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler aynı yasalar üzerinden koordine edilir. Gelişmiş ülkeler bu sosyal ağın kapitalizm olduğunu belirtir ve dünyanın birleşmesi ve ülke menfaatleri için gerekli olduğunu öne sürerler (Amin, 2011:12). Amin'e göre, bir ülkenin menfaati için yapılan faaliyetler bir diğer ülke için sanılanın aksine olumsuz sonuçlar doğurabilir. Dünya merkez ve çevre ülkelerden oluşur ve ülkeler arasında sermaye yoğunluğuna göre hiyerarşik bir yapı vardır. Merkez ülkeler sermaye yoğunluğunu elinde bulunduran ülkeler iken çevre ülkeler düşük sermaye yoğunlukludur. Merkez ülkeler gelişmiş ülkelerdir ve çevresindeki azgelişmiş ülkeleri kendilerine bağımlı kılarlar. Çevre ülkeler kendi iç dinamikleri ile güçlü bir ekonomi kurmak yerine merkez ülkelerin yönlendirmeleri doğrultusunda merkez ülke taleplerine göre üretim gerçekleştirirler. Merkezde yer alan kapitalist ülkeler azgelişmiş ülkelerin doğal, beşeri kaynaklarını sömürür ve bu durum eşitsiz kaynak dağılımını doğurur (Amin, 1997:182).

Kapitalist ülkeler kalkınmayı salt ekonomik olgular üzerine kurar, insan kavramı ortadan kalkar ve önemli olan karlılık kavramı ön planda yer alır. Kar algısı toplumsal maliyetleri yok sayar, iklim değişiklikleri, hava kirliliği, insani yaşam standartları gibi halkların tamamını ilgilendiren olguları olumsuz etkiler. Karlılık nedeniyle ucuz işgücü önemli bir yere sahiptir. Ucuz işgücü maliyet doğurmayacak şekilde göçlerle elde edilir. Göçlerin oluşabilmesi için belirli bölgelerin yoksullaştırılması gereklidir. Kapitalist ülkeler ucuz işgücünü ya doğrudan kendi ülkelerine transfer eder ya da düşük sermaye yoğunluklu üretimlerini işgücünün ucuz olduğu ülkelerde yaparlar fakat yüksek teknoloji yoğunluklu sermaye malları üretimi çevre ülkelerde yapılmaz. Kapitalist ülke bu yolla hem karlılığını artırır hem de üretim aşamasında oluşacak doğal kaynak ihtiyacını bu ülkelerden giderir. Azgelişmiş ülkelerde aşırı gelişmiş ihracat sektörü bulunmaktadır ve lüks tüketim malları üretilir, sermaye malları üretimi küçük imalat sektörü ile sınırlı, ihracat sektörü hammadde ve düşük sermaye malları şeklindedir (Kaynak, 2007:141). Üretim için gerekli olan makine, ekipmanlar ise ithal edilir. İthal ikameci yapı beraberinde ülkenin ekonomik kalkınmasını engeller.

Samir Amin'e göre azgelişmiş ülkelerin kalkınması için merkezin güdümünde belirlenen politikalardan kaçınılmalı, salt ekonomik olgular ve üretim üzerine

kurgulanan kalkınma modeli kesinlikle kabul edilmemeli, insani ihtiyaçların karşılanmasına yönelik adımlar atılmalıdır. Azgelişmiş ülkelerde eğitim yeniden ele alınmalı bilim ve teknoloji alanında çalışmalar yapılan bağımsız bir eğitim sistemi oluşturulmalıdır. Azgelişmiş ülkeler kendi tasarrufları ile yerel ekonomilerini güçlendirmeli ve bölgesel işbirlikleri ile planlı bir ekonomi modeli ve sosyalist üretim biçimi uygulamalıdır (Amin, 1997:187).

1.2.1.8. Neo-Liberal Yaklaşım: Kalkınma

1970'lerde etkin bir şekilde kendini gösteren kriz ortamı ve bu kriz ortamına müdahaleci politikaların çözüm aşamasında yetersiz kalması neo-liberal kalkınma yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. 1980'li yıllarda yeni bir paradigma olarak ortaya çıkan neo-liberal kalkınma anlayışı; P. Bauer, D. Lal, I. Little, H. Johnson, B. Balassa, J. Simon, J. Bhagwati, A. Krueger gibi iktisatçıların çalışmalarına dayanmaktadır.

Neo-liberal yaklaşımçılar azgelişmiş ülkelerin temel sorunu olan yoksulluk kavramı üzerinde yeni bir çalışma yapmamış, mevcut veriler üzerinden hareket etmişlerdir. Bunun temel sebebi yoksulluğun bireylerin yeterli çaba göstermemesinden kaynaklandığı varsayımına dayanmalarındır. Neo-liberallere göre azgelişmişliğin nedeni üçüncü dünya ülkelerindeki yönetimlerin aşırı devlet müdahaleciliği ve kaynakların etkin dağıtımının gerçekleştirilememesidir. Neo-liberallere göre hatalı fiyat politikaları ve aşırı devlet müdahalesi ekonomik büyümeyi engellemektedir. Neo-liberal yaklaşım ekonomide optimum kaynak dağılımının serbest piyasa mekanizması ile gerçekleşeceğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre devletin sosyal refah programlarına ayırmış olduğu kaynaklar israfa yol açmaktadır. Devlet çoğunlukla verimsiz harcamalar gerçekleştirmektedir.

Neo-liberallere göre piyasadaki görünmez ele devlet eliyle müdahale edilmemelidir. Yapılan her müdahale kalkınmanın ve büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır (Yavilioğlu, 2002:61).

Neo-liberal yaklaşıma göre serbest piyasaya müdahale edilmeksizin girişimci sınıfa yönelik teşvikler yapılmalıdır. Çünkü girişimci sınıf ekonominin motoru konumundadır. Girişimci sınıfın desteklenmesi ile yeni yatırımlar gerçekleşecek, işsizlik ve yoksulluk ortadan kalkacak ve sosyal refah artacaktır (Solmaz, 2008:11).

1.2.1.9. Amartya Sen: Özgürlükle Kalkınma

Amartya Sen'e göre 20. yüzyıl iktisadi alanın ötesine geçilen dönemdir. 20. yüzyıl demokratik ve katılımcı yönetimlerin kurulduğu, sınırların giderek ortadan kalktığı ve bu sınırların sadece ekonomik faaliyetler ile kısıtlı olmadığı birbirini etkileyen fikir ve ideallerle de ortadan kalktığı süreçtir. Sen'e göre bu süreç aynı zaman dilimi içerisinde bolluk ve yoksunluğun görüldüğü evredir. Bu evre yoksunluk, yoksulluk gibi kavramların varlığının yanında siyasal özgürlükler, kadın hakları, bireysel özgürlükler gibi her an istismara açık konuları da ele almaktadır. Sen'e göre bu sorunlar sadece azgelişmiş ülkelere özgü değildir. Gelişmiş ülkelerde aynı sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunların ortadan kaldırılması ise ancak kalkınma ile gerçekleşebilir. Kalkınma insan özgürlüklerinin genişletilmesi sürecidir. Burada yer alan özgürlük kavramı sadece siyasal hakları ifade etmemektedir. Özgürlük açlığı giderme, yeterli besin maddelerine erişme, barınma, giyinme, temiz su kaynaklarına sahip olma, sağlığa uygun yaşam alanlarına sahip olma, önlenabilir hastalıklarda ölümü ortadan kaldırma, erken ölümden kaçınma, okur yazarlık, hesap yapabilme, siyasal katılım, ifade özgürlüğü vd. konuları içerisinde barındırmaktadır (Sen, 2004:56).

Sen'e göre özgürlük kavramı insanların özgürlüğünü ellerinden alan iktisadi yoksullukla doğrudan ilişkilidir. Fakat gelirden yoksun olunması özgürlüklerden de yoksun olunacağını ifade etmez. Toplam servette büyük gelişme gösteren ülkelerde çok büyük oranda insanların temel özgürlükleri inkâr edilebilmektedir. Gelirden yoksun olunması eğitim ve sağlık gibi göstergelerden yoksun olunmasını gerektirmez. Toplumda iktisadi gelişmeden önce eğitim ve sağlık faaliyetleri geliştirilmedi. Bu gelişme doğrudan ekonomik gelişmeye de katkıda bulunacak, bireylerin iktisadi katılımı artacak ve toplumsal refah seviyesinde artışa yol açacaktır.

Sen, insanların arzu ettikleri özgürlüğe ulaşmaları için beş araçsal özgürlüğün gerçekleşmesi üzerinde durmaktadır. Bunlar; siyasal özgürlükler, iktisadi imkânlar, toplumsal fırsatlar, şeffaflık güvenceleri, koruyucu güvenliktir. Siyasal özgürlükler; medeni hakları da içerisine alan, insanların yönetime katılımları, yetkilileri inceleme, eleştirme imkânı, siyasal ifade özgürlüğü, bağımsız basın kuruluşları, çok partili sistem ve partiler arasında seçim yapma özgürlüğü, yöneticilerin belirlenmesi gibi konuları içerir. Geniş anlamda demokrasi bileşenleri olan oy verme hakkı, muhalefet, yasama ve yürütmenin katılımcı seçimini kapsar. İktisadi imkânlar; toplumda yaşayan tüm bireylerin iktisadi kaynakları üretim, tüketim ve değişim ekseninde kullanabilmeleri için

oluşan fırsatların bütününe içerir. Bireylerin iktisadi hakları göreceli fiyatlar ve piyasaların sağlıklı işleyişi gibi koşullarla doğru orantılıdır. İktisadi imkânlar ülkenin gelir ve servetleriyle doğrudan ilişkilidir. Gelir ve servetteki artış, iktisadi imkânları artırır. İktisadi haklarda karşılaşılan en önemli sorun ise artı değerin adaletsiz dağılımıdır. Bu nedenle artı değer dağıtımı önemlidir. Toplumsal fırsatlar; toplumun temel gereksinimleri olan eğitim ve sağlık imkânlarını içerir. Eğitim ve sağlık sadece iyi bir yaşam sürdürülebilmesi açısından ele alınmamalıdır. Eğitim ve sağlık siyasal katılım ve iktisadi kalkınma içinde önemli bir rol üstlenmektedir. Şeffaflık güvencesi; insanların güven duyguları ile doğrudan ilişkilidir. Toplumda güvene dayalı alış verişin yapılabilmesi, yönetime güven gibi kavramların gerçekleşebilmesi için önemlidir. Yolsuzluğun önlenmesi, mali sorumsuzluk ve gizli yapılan işlerin önüne geçilebilmesi için saydam araçsal bir role sahiptir. Koruyucu güvenlik; toplum içerisinde olası zor koşullara karşı gelinebilecek güvenlik ağını ifade etmektedir. Nüfusun yoksullaşması, açlıkla karşı karşıya gelinmesi, ölümle sonuçlanan süreçlerin geçirilmesi ihtimallerinin ortadan kaldırılmasını içerir. İşsizlik ödeneği, yasal gelir destekleri, yoksullara yardım, acil kamu istihdamı gibi araçlar kullanılır (Sen, 2004:58).

Kalkınma tarihsel perspektifte ele alındığında merkantilizmden günümüze kadar geline süreçte giderek insani olgulara değer veren bir yapıya ulaştığı görülmektedir. Salt ekonomik yaklaşımlar, ülkelerin zenginliklerinin toplumdaki bireye yansıtacağı varsayımından, bireylerin zenginleşmesinin toplumun tamamına yayılacağı düşüncesine doğru kaymıştır. Amartya Sen ile kalkınma kavramı farklı bir bakış açısıyla ele alınmış ve kalkınma dar ekonomik görüşlerden arındırılarak yeniden yorumlanmış ve insani olguları temel alan bir yapıya kavuşmuştur. Bu noktada insani olgularda atılacak her adım aynı zamanda kalkınmayı pozitif yönde etkileyecektir.

II. BÖLÜM

İNSANİ KALKINMA VE EĞİTİM

2.1. İnsani Kalkınma

Klasik ekonomi teorileri kalkınma kavramını gelir odaklı değerlendirerek, kalkınma problemini yüksek gelirli ülkelerin düşük gelirli ülkelerle girilen ekonomik ilişkiler ile çözülebileceğini öne sürer (Naqı, 1996:978). Kavramın beşeri olgulara dayandırılması 1970 sonrasında görülmekte olup, özellikle Amartya Sen'in toplumdaki bireylerin yetkinliklerinin artırılmasının kalkınmanın sağlanmasında temel kriter olarak göstermesi ve 1990 yılı itibariyle UNDP'nin İnsani Gelişme Endeksleri'ni oluşturması ile "İnsani Kalkınma" kavramı önemi ortaya konmuştur.

İnsani kalkınma kavramı üzerinde çalışan en önemli iktisatçılardan biri olan Amartya Sen'e göre; kalkınma kavramı bireyin elinden alınan veya kısıtlı olarak sahip olduğu özgürlüklerin elde edilmesi için yapılan faaliyetler bütünüdür. Sen'in özgürlük kavramı klasik anlamı dışında, demokrasi, eğitim ve sağlık vd. olguların bütünüdür. Özgürlüğün kısıtlanması sadece siyasi boyutlarla ifade edilmemektedir. Bu kısıtlanma bireyin iktisadi seviyesinin düşük olması ve bunun reel sonucu olarak sağlık, beslenme, bilgiye erişim gibi insani olgulardan yoksun kalması ile gerçekleşebilir (Sen, 2004:14).

Son yıllarda özellikle Amartya Sen'in teorisi ve UNDP, İnsani Gelişme Raporları ile kalkınma kavramı sadece gelir odaklı olmaktan giderek uzaklaşmış, kavram beşeri sermaye, demografik geçiş, teknoloji, kentleşme, ekonomik entegrasyon, sağlık, eğitim, yaşam standartları vd. temel gelişim süreçleri ile ölçülmeye başlanmıştır (Hafner ve Foulkes, 2013:107). İnsani kalkınma kişi başına düşen gelir artışı çerçevesinden çıkması ile insani değerler, kişilik, toplumda bireylerin rolü, özgürlük gibi felsefi konuları da içerisine almıştır (Doğan ve Tatlı, 2014:100).

Gelişen haliyle tanımlandığında kalkınma kavramı, toplumun tamamını ilgilendiren ekonomik olgularla birlikte yaşam standartları, bilgiye erişim, sağlık hizmetlerine erişebilirlik, yeterli besin kaynaklarına sahip olma, ifade özgürlüğü, kültürel gelişim, çevre, bilim, teknoloji vd. farklı kavramları içerisinde barındırmaktadır. Bu yönüyle kalkınma temeline insan olgusunu alan sosyolojik ve ekonomik bir bütünlükler sistemidir. Toplumda bireyin yaşam standartları bütün

toplumu doğrudan etkilemektedir. Maddi refah, sağlık, siyasi istikrar, aile hayatı, toplum hayatı, iklim, iş güvenliği, siyasi özgürlükler, cinsiyet eşitliği (Pavol ve Diğ, 2014:749), sosyal konum, azınlık hakları, göçmen durumu, sosyal eşitsizlik (Bentley ve Huston, 2010:411) insani kalkınmanın temelini oluşturmaktadır. İnsani kalkınma kavramı; -Önlenebilir hastalıklardan ölümlerin önüne geçilemez mi? - Bebek ve çocuk ölümleri engellenemez mi? - Cehalet yok edilemez mi? - Açlık ve yetersiz beslenme engellenemez mi? - Kişisel özgürlük ve toplumsal özgürlükler sağlanamaz mı? soruları üzerine yoğunlaşmaktadır. Kavram ayrıca çevresel faktörlerinde insan üzerinde doğrudan etkisi olduğunu, ilk bakışta kalkınma ile ilgisi görünmeyen hava, su temizliği, vahşi yaşamın korunması gibi konuların insanların sağlık ve sosyal gelişimlerini artırarak yaşam kalitesini artıracak varsayımına dayanarak insani kalkınma içerisinde değerlendirilmektedir (Anand ve Ravallion, 1993:135).

2.1.1. İnsani Gelişme Endeksi (İGE)

İnsani Gelişme Endeksi, ülkelerin kalkınma seviyelerini ölçmede salt ekonomik olgular dışında insani olguları da içerisine alarak sayısal yöntemle ölçer ve analizini yapar. Endeksin temel ölçütleri, insani yaşam standardı, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim olarak kabul edilmiştir. UNDP tarafından 1990 yılından itibaren her yıl düzenli olarak yapılan İGE, bu üç göstergiyi birleştirerek tek bir bileşik endeks ile insani gelişmeyi değerlendiren bir yöntemdir (Nafziger, 2006:35). Endeks içerisinde yer alan insani yaşam standardı, kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) baz alınarak, uzun ve sağlıklı yaşam, doğumdan sonra ortalama yaşam beklentisiyle, bilgiye erişim; 25 yaş ve üstü bireylerin yaşamları süresince eğitim alabildikleri süreyle ve okula başlama çağındaki çocuklar için beklenen okula devam süresi ile hesaplanmaktadır (UNDP, 2014a). Bu üç farklı hesaplamanın bileşik endeks sonucu ile insani kalkınmışlık düzeyi belirlenmeye çalışılır. Endeks değeri 0,00 ile 1,00 arasında belirlenmekte ve 0,00 değeri minimum gelişmişliği, 1,00 değeri ise maksimum gelişme düzeyini ifade eder.

Şekil 1: İnsani Gelişme Endeksi Yapısı

Kaynak: UNDP,(2014c).

Endeks değerleri ülkeleri düşük insani gelişme, orta insani gelişme, yüksek insani gelişme ve çok yüksek insani gelişme kategorilerine ayırmaktadır.

Tablo 4: İGE Değerine Göre Kategoriler

Değer	İGE Kategorisi
0-0.479	Düşük İnsani Kalkınma
0.480-0.670	Orta İnsani Kalkınma
0.671-0.780	Yüksek İnsani Kalkınma
0.781-1	Çok Yüksek İnsani Kalkınma

Kaynak: Doğan, E., M., Tatlı, H., (2014). *İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri*, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi

Endeks değerleri, Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü (UNPD), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı(UNESCO), İstatistik Enstitüsü(UIS) ve Dünya Bankası'nın (WB) kaynaklık ettiği veriler ile hesaplanmaktadır (UNDP, 2014a). Endeks, kalkınmanın salt ekonomik büyüme ile ölçülemeyeceği, insani değerlerin hesaplama katılması, ülkelerin sağlıklı yaşam olanaklarının varlığı, eğitim ve gelir seviyelerinin belirlenmesi ve diğer ülkelerle karşılaştırılması vurgusu yaptığı için önem taşımaktadır (Kaynak, 2007:71). İGE'ye göre aynı GSMH düzeyine sahip iki ülkeden birinin insani kalkınma seviyesi yüksekken diğerinin geri olabilir. Bu durumlarda özellikle politika yapıcılarının yönlendirilmesi ve doğru alana çalışma yapılması için endeks kaynak teşkil edebilir.

2.1.1.1. Yaşam Standardı

Yaşam standardı gelir kavramı ile ifade edilmektedir. Gelir ülkelerin kalkınma seviyelerinin tespitinde ilk olarak ele alınan noktadır. 1970'li yıllara kadar kalkınmanın temel kıstası olarak ele alınmış ve kalkınma göstergesi olarak kullanılmıştır. Gelir insanların ihtiyaç duydukları temel gereksinimlere erişebilirlik açısından son derece önemlidir. İGE'nin üç temel kıstasından biri olan yaşam standardı kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) ile ölçülmektedir. GSMH değeri Satın Alma Gücü Paritesi (SGP)ne göre uyarlanmaktadır (UNDP, 2014a:2).

Yaşam standardı özellikle azgelişmiş ülkelerde önemlidir. Azgelişmiş ülkelerin temel sorunlarından biri gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Bu ülkelerde ekonomik kaynaklar belirli bir zümrenin elinde toplanmakta ve toplumun geneline dağılmamaktadır. Azınlık bir kesimin zenginleşmesi, çoğunluğun ise yoksullaşması söz konusudur. Yatırıma dönüşmesi gereken gelir çoğunlukla lüks tüketime aktarılmakta ve bu nedenle yeni istihdam alanları yeteri düzeyde açılmamaktadır. Azgelişmiş ülkelerde ücretlerin kişi başına düşen GSMH değerinin çok altında olmasının temel sebebi gelir dağılımındaki eşitsizliklerdir. Bu eşitsiz dağılım yalnızca ekonomik sorunlar doğurmamakta beraberinde sosyo-kültürel çatışmalar meydana getirmekte, farklı sınıfsal yapıların oluşmasına sebebiyet vermekte, eğitim ve sağlık olanaklarına erişimi kısıtlamaktadır. Bu sebeple gelir son derece önemli bir kavram olarak ele alınmakta ve kalkınmanın sağlanması için geliştirilmesi gereken kavramlardan biri olarak kabul edilmektedir.

2014 İnsani Gelişmişlik Raporu'nun cevap aradığı önemli sorulardan biri de kimin refahının araştırıldığıdır. Son yıllarda özellikle sağlık alanında yapılan iyileşmeler sonucu birçok ülkenin İGE değerlerinde artış gözlemlenmiştir fakat gelir eşitsizliğindeki seviyede her geçen gün artış görülmektedir. Salt sağlık göstergelerine dayanarak İGE değerlerini dengelemek ya da rakamsal göstergelerle ifade edilen GSMH değerleri ile gelir kavramını açıklamaya çalışmak yeterli değildir. Bu nedenle kavram gelir eşiklerinin ötesinde ele alınmalıdır (UNDP, 2014b:2).

2.1.1.2. Sağlık

Kalkınmanın temel hedeflerinden biri insanca yaşayabilme hakkını elde etmek ve bunu koruyabilmektir. İnsanların temiz su kaynaklarına erişebilmeleri, iklim koşullarına uygun şartlara (giyinme, barınma) sahip olmaları, beslenme ihtiyaçlarını

karşılayabilmeleri en doğal haktır. Bütün toplumlar uzun ve sağlıklı yaşama hakkına sahiptirler. Bebek ve çocuk ölümlerinin azaltılması, önlenabilir hastalıklardan kaynaklanan ölümlerin engellenmesi, engelli ve bağımlı insan sayısının azaltılması, sağlıklı toplumların oluşması için gereklidir. Sağlık bu nedenle kalkınmanın temel göstergelerinden biridir. Kişi başına düşen doktor sayısının artırılması, hastane ihtiyaçlarının toplumun bütün fertleri tarafından erişebilir ve kullanılabilir olması son derece önemlidir.

Sağlığın bir diğer boyutu ise ekonomik kalkınmaya olan etkisidir. Sağlıklılık kavramı doğrudan işgücü verimliliğini etkileyen unsurlardandır. Sağlıklı çalışanlar üretimi artıracak ve işgücü kaybı yaşanmayarak ekonomik kalkınma ve gelir artışı olumlu yönde ilerleyecektir.

İGE içerisinde yer alan uzun ve sağlıklı yaşam kavramı, ortalama yaşam beklentisiyle ölçülmektedir (UNDP, 2014a:2). Sağlık verilerinin ele alındığı endeks değerleri toplumun sosyal yapısını da ortaya koymaktadır (Tüylüoğlu ve Karalı, 2006: 57).

2.1.1.3. Eğitim

Eğitim bireyin dışarıdan doğrudan aldığı ya da dolaylı olarak tecrübe ettiği bilgi ve becerilerin bireyin davranışlarında oluşturduğu tavır ve tarzların bütünlüğü olarak ifade edilebilir. Eğitim toplum içerisinde bireyin yerinin belirlenmesi, bireylere zihinsel, bedensel, davranışsal anlamda fayda sağlamayı ve toplumun tamamında ilerlemeyi hedeflemektedir.

Küreselleşme ile birlikte, üretim faktörleri içerisinde yer alan eğitim kavramı giderek önemli hale gelmiştir. Eğitim toplumun bütün kesimini doğrudan ilgilendiren, bireyin ve toplumun gelişmesinin sağlanması, sosyo-kültürel yapının korunması, gelecek kuşağa aktarımı, sağlıklı bireylerin oluşması, çevre bilincinin yerleştirilmesi, ekolojik kaynakların doğru yönetilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması vd kavramların karşılanması açısından verilmesi gereken bir hizmet kategorisidir. Eğitim bireylere bilginin doğrudan aktarımı şeklinde olmakla birlikte bireyin anlama, yorumlama ve bilgi üretme becerisini oluşturmaktadır. Elde edilen becerinin süreğenliği, toplum yapısının korunması ve modernizasyonu için önemlidir. Bireyin becerilerinin gelişmesi ile birlikte toplumun tamamına yansıyan fayda meydana gelecektir. Bireyin almış olduğu eğitim sonucu bireyin keşfedilmemiş becerileri ortaya

çıkabilmekte ve bu becerilerin geliştirilmesi ile farklı bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sağlanmasında eğitim doğrudan etkili olmaktadır (Bekmez ve Evkuran, 2010:91). Bilimsel ve teknolojik ilerlemeler ve bu ilerlemelerin hayatın her alanına yansıyan faydaları toplumun tamamına etki eden bir yapının oluşmasına imkân sağlamaktadır.

İGE alt endeksi olan "Eğitim Endeksi" 25 yaş ve üstü bireylerin yaşam süreleri boyunca ortalama eğitim gördükleri süre ve okula başlama çağındaki çocukların okula kayıt alanında hâkim olan oranların okul çağındaki çocuğun yaşam süresi içerisinde aynı kalması varsayımı ele alınarak, çocuğun öğrenim görme süre beklentisinin toplamı üzerinden elde edilen sonuçların aritmetik ortalamasıdır (UNDP, 2014a).

2.1.1.3.1. Eğitimin Amaçları

Eğitimin amacı; eski ve yeni kuşak arasında bir köprü oluşturarak elde edilen kültür, bilgi ve birikimlerin eski kuşaktan yeni kuşağa aktarılması, genç nüfusun gelecekte yer alacağı toplumsal statüsünün belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda eğitim bireyin toplumsal ve ekonomik anlamdaki yerinin oluşmasına katkı sağlar (Taş ve Yenilmez, 2008:158).

Eğitim yalnızca bireylerin temel hakkı değildir. Bireylerin geçim kaynaklarına erişebilmeleri bu kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması için fırsat, gerek tarım alanında gerekse sanayi alanında üretim verimliliği oluşturan son derece önemli bir göstergedir. Eğitim sağlıklı toplumların oluşması ve eşitlik, adalet gibi temel hakların elde edilmesini ve korunmasını sağlar. Toplumsal karar mekanizmasında toplumdaki tüm bireylerin aktif rol almasında pozitif yönde eğilim göstermesine neden olarak, toplumsal katılımı artırmaktadır (Bilir ve Peran, 2007:134).

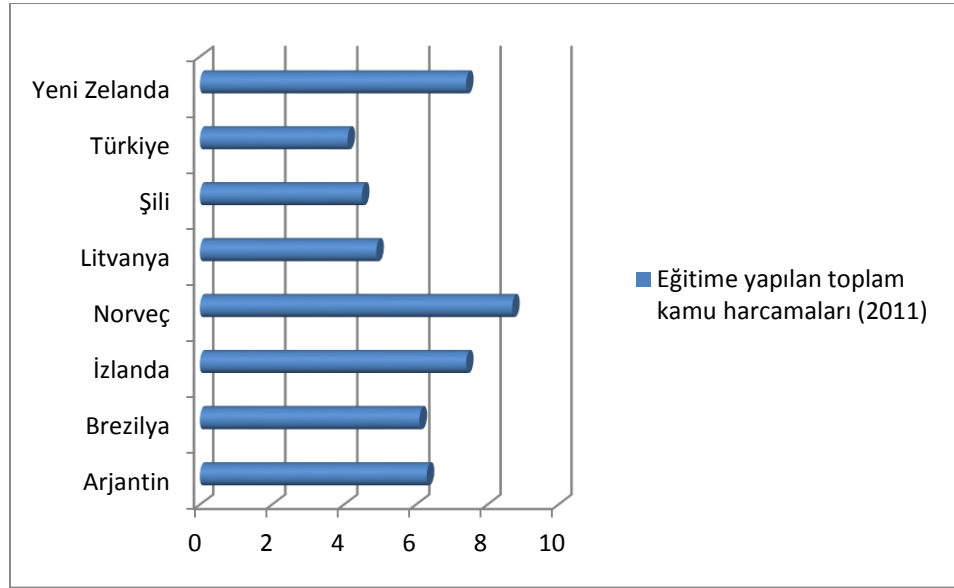
2.1.1.3.2. Eğitim ve Kalkınma İlişkisi

Kalkınmanın sağlanmasında temel göstergelerden biri eğitim seviyesinin iyileştirilmesidir. Büyüme ve sosyal kalkınmanın sağlanması için gerekli olan eğitim, toplumların ekonomi, sağlık ve kültürel anlamda gelişmelerini sağlayan temel unsurlardan biridir. Eğitim aynı zamanda çevresel faktörleri etkilemekte ve kalkınmada sürdürülebilirliğin sağlanmasında etkili olmaktadır (Kopnina, 2014:80).

Eğitim bireyin kendi tercihlerine bağlı bir faaliyet gibi görülse de sonuçları geniş anlamda bütün toplumu ilgilendirir (Akgül ve Koç, 2011:3). OECD yetişkin

becerileri anketine göre bilgiye daha fazla erişim sağlanması halinde ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma sağlanacağı görülmektedir (OECD, 2014:16). Beşeri sermaye ile doğru orantılı olan eğitim seviyesi üzerinde görülen artış, emeğin verimliliğini artıracak ve iş gücü verimliliği oluşturacaktır. Uzun vadeli büyümenin sağlanabilmesi için eğitim seviyesinin artırılması önemlidir (OECD, 2014:16).

Şekil 2: Seçilmiş Ülkelerde Eğitime Yapılan Toplam Kamu Harcamaları, 2011.

Kaynak: OECD verilerinden hazırlanmıştır. OECD, (2014).

Ülkelerin eğitim alanına yapılan harcamaları kalkınmışlık düzeyleri ile doğru orantılıdır. Şekil 2'de Norveç'te eğitime yapılan toplam kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki oranı %8,7, Yeni Zelanda'nın %7,4, Türkiye'nin %4,1, Arjantin %6,3 'dür. İnsani kalkınmışlık seviyesinde Norveç 1. sırada, Yeni Zelanda 7. sırada, Türkiye 69. sırada ve Arjantin 49. sırada yer almaktadır (UNDP, 2014:160).

Beşeri sermaye, sağlık, sosyo-kültürel yapı, kalkınma kavramının temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu kapsamda eğitim kalkınma ilişkisi alt başlıklar halinde aşağıda incelenmektedir.

2.1.1.3.2.1. Eğitim ve Beşeri Sermaye İlişkisi

Ülkelerin kalkınma seviyelerinin belirlenmesi ve insani gelişmişlik düzeyinin önemli göstergelerinden biri beşeri sermayedir. Beşeri sermaye içerisinde birçok öge barındırmaktadır. Bunlardan iki temel unsur ise eğitim ve sağlıktır. Bir ülkede; eğitim seviyesi yüksek, kalifiye işgücü doğuracağı ekonomik ve sosyal sonuçlar bakımından

kalkınmayı pozitif eğilimle etkilemektedir. Bir ülkede bulunan bilim insanı, doktor, mühendis, öğretmen ve kalifiye işgücü kalkınma kriterleri içerisinde yer alır. Gelişmiş toplumlarda beşeri sermaye, fiziksel sermayeden ön planda tutulmaktadır. Amaç; sermaye kavramının salt parasal ya da fiziksel olgulardan çıkarılarak insan sermayesinin geliştirilmesidir (Taban ve Kar, 2008:327). İnsan sermayesinin gelişimi, küreselleşen ve bilgi toplumuna evrilen dünya düzeninde ekonomik büyüklüğün sürekliliği için zorunlu bir unsurdur. Beşeri sermaye gerek yokluğundan gerekse gelişmiş ülkelere transferinden kaynaklı azgelişmiş ülkelerinde temel sorunlarından biri olmakta ve kalkınmanın ana konusu olarak incelenmektedir.

Beşeri sermaye bireyin ya da toplumun bilgi düzeyi, beceri, yetenek, sosyal ilişkiler, sağlık durumu, beslenme, eğitim seviyesi gibi olguları içerisinde barındıran ve temeline nitelikli işgücünü alan bir kavramdır (Ak ve Bingöl, 2014:153). Eğitim beşeri sermayenin önemli unsurları arasında yer almaktadır. Beşeri sermaye kavramı çoğunlukla eğitim kavramı ile birbirinin muadili olarak kullanılmaktadır. Eğitim kavramının beşeri sermaye ile temelleri Adam Smith'in Ulusların Zenginliği adlı eserine dayanmaktadır. A.Smith eserinde ekonomik büyüme ile eğitimin ilişkisine dikkat çekmiştir. Smith'e göre bireyin almış olduğu eğitim belirli bir harcamayı beraberinde getirir. Yapılan her harcama sonucu ortaya çıkan birikim sermaye birikimini oluşturur. Birey üzerinde oluşan bu birikim sadece bireyi ilgilendirmemekte, toplumun tamamını içerisine alan bir fayda sistemi oluşturmaktadır (Ak ve Bingöl, 2014:154).

Beşeri sermaye teorisine göre; bireyin almış olduğu eğitim, toplumda üretime dâhil olan işgücünün ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerileri elde etmelerini sağlamaktadır. Eğitimli işgücü beraberinde verimliliği artırmakta ve hem bireyin kazancını hem de milli gelirin artışına katkı sunmaktadır. Eğitimin ekonomik büyümeyle olan ilişkisini inceleyen Schultz ve Denison'a göre; toplam ekonomik büyüme içerisinde eğitimin payı %23 seviyesindedir. Aynı değer Schultz'a göre %36 ile %70 arasında tahmin edilmiştir (Girginer, 2013:92).

Toplumda bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri için uygulaması gereken en önemli unsur ekonomik faaliyetlerdir. Birey ekonomik faaliyetler ile ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaktadır. Toplumda bireyin ihtiyacını karşılamasına yönelik atacağı her adım doğrudan ya da dolaylı yönden toplumun diğer fertleri ile ilişkilidir. Bu bağlamda bireyin kendi refahında gerçekleştireceği her artış aynı zamanda toplumun refahının artmasını sağlayacaktır. Bu ilişki beraberinde ekonomik faaliyetler doğuracak

ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesine katkı sunacaktır. Ekonomik büyüme; üretim ve kişi başına gelirden meydana gelen artış olarak tanımlanabilir. İçerisinde birçok farklı unsur barındırmakla birlikte en temel ögesi insandır. Bu noktada insana yapılan her yatırım aynı zamanda büyümeye de fayda sağlamaktadır. İnsana yapılan yatırımın somut hali eğitimidir (Afşar, 2009:87).

Beşeri sermayede görülen artış bireyin işgücü piyasasında tutunma ve ücretlerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Beşeri sermaye stoku yüksek olan işçilerin işsizlikle karşılaşma olasılığı, eğitimsiz işçilere oranla daha düşük seviyededir. Ayrıca vasıflı işçiler ücret bakımında vasıfsız işçilerden daha fazla kazanç elde etmektedir.

2.1.1.3.2.2. Eğitim ve Sağlık İlişkisi

Beşeri sermayenin iki temel ögesi olan eğitim ve sağlık insani gelişmişlik düzeyinin artırılması, insanca yaşama hakkının kullanılması açısından son derece önem arz etmektedir. Sağlık verileri üzerinde araştırma yapan OECD'ye göre eğitim düzeyi yüksek olan yetişkinler ile eğitim düzeyi düşük olan yetişkinlerin sağlıklılık oranı arasında 23 puanlık fark bulunmaktadır. Eğitimin artması bireyin sağlıklı yaşama ulaşmasında etkilidir (OECD, 2014:16).

2.1.1.3.2.3. Eğitim ve Sosyo-Kültürel Yapı İlişkisi

Eğitim kavramı sosyo-kültürel kalkınma açısından incelendiğinde, eğitim seviyesinin düşük olması özellikle azgelişmiş ülkelerde zenginler ve fakirler arasında sosyal eşitsizliklerin artmasına neden olarak toplumların geleceğini tehdit etmektedir. Ayrıca eğitim benzer seviyelerde olan insanlar arasında eşitsizlik riskini artırır. Sürdürülebilir insani kalkınmanın sağlanabilmesi, yoksulluk, dışlanma gibi olgularla mücadele edilebilmesi için sürdürülebilir eğitim süreci gereklidir (Cordon, Ortega ve Sianes, 2012:916).

Eğitim sosyo-kültürel boyutunun yanında gelir seviyesinin yükseltilmesi ve toplumsal refah düzeyinin artırılmasında önemli rol oynamakta bu kapsamda ülkelerin kalkınmalarında fayda sağlamaktadır (Taş ve Yenilmez, 2008:159).

Eğitim, kalkınmanın temel göstergeleri olan ekonomi, sağlık ve sosyo-kültürel gelişmişliği doğrudan etkiler. İnsani gelişme endeksinin alt endeksi olan eğitim endeksinin incelenmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesi bu sebeple önem teşkil eder.

2.1.2. İnsani Gelişme Endeks Hesaplaması

İnsani Gelişme Endeksi iki aşama kullanılarak hesaplanmaktadır. Birinci aşama boyut endekslerinin oluşturulması, ikinci aşama boyut endeks değerlerinin birleştirilmesidir.

Boyut endeksi oluşturmada sağlık, okullaşma ve yaşam standardı baz alınır.

Tablo 5: İGE Hesaplamasında Kullanılan Veriler

Boyut	Gösterge	Minimum Değer	Maksimum Değer
Sağlık	Yaşam Beklentisi(yıl)	20	85
	Okullaşma Beklenen Yıl	0	18
Okullaşma	Ortalama Eğitim Süresi	0	15
Yaşam Standardı	Kişi Başına Düşen GSMH \$	100	75000

Kaynak: UNDP,(2014c).

Tablo 5'de yer alan yaşam beklentisi minimum değeri, tarihsel süreç dikkate alınarak minimum değer 20 olarak belirlenmiştir. 20. yüzyılda hiçbir ülkenin 20 yıldan az yaşam beklentisini destekleyecek bilimsel veri bulunmamaktadır. Maksimum değer 85 olarak belirlenmiştir. Toplumlarda okullaşma sürecine dâhil olmayan insanların varlığından kaynaklı okullaşma beklenen yıl değeri "0" olarak alınmış ve ortalama eğitim süresi maksimum 15 yıl olarak belirlenmiştir. Okullaşma beklenen yıl birçok ülkede yüksek lisans derecesine erişim süresi olan 18 yıl olarak alınmıştır. Kişi başına GSMH minimum değeri 100 \$ olarak maksimum değer 75000\$ olarak belirlenmiştir. Önümüzdeki 5 yıllık süreç içerisinde yalnızca üç ülkenin 75000 \$ seviyesinin üzerine çıkması beklenmektedir. Boyut endeksi aşağıda yer alan formüle eğitim, sağlık ve yaşam beklentisi değerlerinin işlenmesi ile hesaplanmaktadır(UNDP, 2014b).

$$\text{Boyut endeksi: } \frac{\text{Gerçek Değer} - \text{Minimum Değer}}{\text{Maksimum Değer} - \text{Minimum Değer}} \quad (1)$$

Eğitim boyutu denklemden, okullaşma beklenen yıl ve ortalama eğitim süresi değerlerinin ayrı işlenerek elde edilen sonuçların aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmaktadır.

Formül ile elde edilen sağlık, eğitim ve yaşam standardı değerleri ikinci aşamada boyut değerlerinin geometrik ortalaması alınarak İnsani Gelişmişlik Düzeyi belirlenir.

$$\dot{IGE} = (I_{sağlık} \cdot I_{eğitim} \cdot I_{gelir})^{1/3}$$

Hesaplama sonucu 0 ile 1 arasında değer oluşmaktadır. 0 değeri minimum gelişmişlik seviyesini 1 değeri maksimum gelişmişlik seviyesini ifade eder(UNDP, 2014c:2).İGE, Arjantin değerleri üzerinden uygulandığında;

Tablo 6: İGE Hesaplamasında Arjantin Verileri(2013)

Boyut	Gösterge	Değer
Sağlık	Yaşam Beklentisi(yıl)	76,3
	Okullaşma Beklenen Yıl	16,4
Okullaşma	Ortalama Eğitim Süresi	9,8
	Kişi Başına Düşen GSMH \$	17,297
Yaşam Standardı		

Kaynak: UNDP, (2014c).

verileri yukarıda açıkladığımız 1 numaralı denklem olan boyut endeksine uygularsa

$$\text{Sağlık Endeksi: } 76,3 - 20 / 85 - 20 = 0,866$$

$$\text{Okullaşma Beklenen (yıl): } 16,4 - 0 / 18 - 0 = 0,911$$

$$\text{Ortalama Eğitim Süresi (yıl): } 9,8 - 0 / 15 - 0 = 0,653$$

$$\text{Eğitim Endeksi: } 0,911 + 0,653 / 2 = 0,782$$

$$\text{Gelir Endeksi: } \ln(17297) - \ln(100) / \ln(75000) - \ln(100) = 0,778$$

$$\dot{IGE} = (0,866.0,782.0,778)^{1/3} = \mathbf{0,808} \text{ olarak buluruz.}$$

Arjantin 0,808 İGE değeri ile 187 ülke içerisinde 49. sırada çok yüksek insani gelişme kategorisinde yer almaktadır.

Tablo 7'de yer alan seçilmiş ülke sıralamasında İGE değeri en yüksek olan ülke 0,944'lük değeri ile Norveç'tir. Norveç'i sırasıyla Avustralya, İsviçre, Hollanda, Amerika, Almanya takip etmektedir. İlk 49 ülke çok yüksek insani gelişmişlik kategorisinde yer almaktadır. 50. sırada 0,790 değeri ile Uruguay yüksek insani gelişmişlik kategorisinde yer almaktadır. Uruguay'ı sırasıyla Bahamalar (51), Karadağ

(52), Beyaz Rusya (53), Romanya (54) ve Libya (55) takip etmektedir. Maldivler 103. sırada ve orta insani gelişmişlik kategorisinde yer almaktadır. Maldivler'i, Moğolistan (104), Türkmenistan (105) takip etmektedir. İGR'nin son 3 sırasında Orta Afrika Cumhuriyeti (185), Kongo (186) ve Nijer (187) yer almaktadır. Kişi başına GSMH en yüksek Norveç'te 63909 dolar seviyesinde, en düşük 444 dolar seviyesi ile Kongo'dadır. Norveç ve Kongo arasında yaklaşık 144 kat kişi başına düşen GSMH değeri söz konusudur. Bu durum listenin ilk sırasında yer alan gelişmiş ülkelerin tamamında bulunmaktadır. Norveç ve İsviçre'nin kişi başına düşen GSMH toplam değeri (117671\$), düşük insani kalkınma seviyesinde yer alan 40 ülkenin toplam GSMH (89342\$) değerinden 28329 dolar fazladır. Tablo 7'de de görüldüğü üzere dünya üzerindeki ekonomik kaynakların gelişmiş ülkelerde toplandığı, azgelişmiş ülkelerin ise açlık ve sefaletle yüzleşmek durumunda kaldığı ortadadır. Ortalama eğitim süresi Almanya ve Amerika'da 12,9 yıl değeri ile en yüksek düzeyde iken, aynı kategoride Nijer'de 1,4 yıl ortalama eğitim süresi görülmektedir. Okullaşma beklenen yıl 19,9 yıl ile Avustralya'da en yüksek seviyede iken aynı değer Nijer'de 5,4 yıl ile sınırlıdır. Tablo 7 verileri yaşam standardı, gelir ve eğitim açısından gelişmiş ülkelerin yeterli düzeye ulaştığını fakat azgelişmiş ülkelerde insani yaşam koşullarının yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 7: Seçilmiş Ülkelerin İGE Sıralaması (2013)

İGE Kategorisi	Yaşam Beklentisi(yıl)	Ortalama Eğitim Süresi	Okullaşma Beklenen Yıl	Kişi Başına Düşen GSMH \$	İGE Değer
Çok Yüksek İnsani Kalkınma					
1. Norveç	81.5	12.6	17.6	63,909	0.944
2. Avustralya	82.5	12.8	19.9	41,524	0.933
3. İsviçre	82.6	12.2	15.7	53,762	0.917
4. Hollanda	81.0	11.9	17.9	42,397	0.915
5. Amerika	78.9	12.9	16.5	52,308	0.914
6. Almanya	80.7	12.9	16.3	43,049	0.911
7. Yeni Zelanda	81.1	12.5	19.4	32,569	0.910
8. Kanada	81.5	12.3	15.9	41,887	0.902
9. Singapur	82.3	10.2	15.4	72,371	0.901
10. Danimarka	79.4	12.1	16.9	42,880	0.900
Yüksek İnsani Kalkınma					
50. Uruguay	77.2	8.5	15.5	18,108	0.790
51. Bahamalar	75.2	10.9	12.6	21,414	0.789
52. Karadağ	74.8	10.5	15.2	14,710	0.789
53. Beyaz Rusya	69.9	11.5	15.7	16,403	0.786
54. Romanya	73.8	10.7	14.1	17,433	0.785
55. Libya	75.3	7.5	16.1	21,666	0.784
56. Umman	76.6	6.8	13.6	42,191	0.783
57. Rusya	68.0	11.7	14.0	22,617	0.778

58. Bulgaristan	73.5	10.6	14.3	15,402	0.777
59. Barbados	75.4	9.4	15.4	13,604	0.776
60. Palau	72.4	12.2	13.7	12,823	0.775
Orta İnsani Kalkınma					
103. Maldivler	77.9	5.8	12.7	10,074	0.698
104. Moğolistan	67.5	8.3	15.0	8,466	0.698
105. Türkmenistan	65.5	9.9	12.6	11,533	0.698
106. Samoa	73.2	10.3	12.9	4,708	0.694
107. Filistin	73.2	8.9	13.2	5,168	0.686
108. Endonezya	70.8	7.5	12.7	8,970	0.684
109. Botsvana	64.4	8.8	11.7	14,792	0.683
110. Mısır	71.2	6.4	13.0	10,400	0.682
111. Paraguay	72.3	7.7	11.9	7,580	0.676
112. Gabon	63.5	7.4	12.3	16,977	0.674
Düşük İnsani Kalkınma					
145. Nepal	68.4	3.2	12.4	2,194	0.540
146. Pakistan	66.6	4.7	7.7	4,652	0.537
147. Kenya	61.7	6.3	11.0	2,158	0.535
148. Svaziland	49.0	7.1	11.3	5,536	0.530
149. Angola	51.9	4.7	11.4	6,323	0.526
150. Myanmar	65.2	4.0	8.6	3,998	0.524
185. Orta Afrika Cumhuriyeti	50.2	3.5	7.2	588	0.341
186. Kongo	50.0	3.1	9.7	444	0.338
187. Nijer	58.4	1.4	5.4	873	0.337

Kaynak: UNDP, (2014).

2.1.3. Diğer Endeks ve Çalışmalar

2.1.3.1. Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi

2010 yılında İnsani Gelişme Raporunda kullanılan Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUIGE), İGE raporunda yer almayan eşitsizlik durumunu ortaya koymaktadır. Birçok ortalama dayalı ölçüm yöntemi gibi İGE'de ülke boyutunda ortaya çıkan insani gelişme alanındaki eşitsizlikleri göstermemektedir. Bu noktada İGE kapsamında devreye EUIGE girmektedir. EUIGE, toplam nüfus içinde insani gelişme kapsamında kullanılan her boyut bölüşümünün eşitsizliğe uyarlanmış şeklini dikkate alır (Doğan ve Tatlı, 2014:115). Hesaplama yöntemi; İGE'nin her bir gelişme göstergesinde oluşan ortalama değerden eşitsizlik düzeyinin çıkarılması şeklinde gerçekleşir. Temelinde İGE'nin eşitsizlikleri yer alan EUIGE ölçme yöntemi, insani gelişmede eşitsizlikten dolayı ortaya çıkan kayıp olarak ifade edilmekte ve yüzdesel değerle ifade edilmektedir. EUIGE değerinin İGE değerinden çıkartılmasıyla ortaya çıkan değerdir. İnsani gelişmedeki kayıp bir ülkedeki eşitsizliğin artışıyla doğru orantılıdır. İnsani eşitsizlik kat sayısı da aynı zamanda ülkelerin eşitsizlik açısından ölçümünde kullanılan bir yöntemdir. Çünkü EUIGE içerisinde eğitim, sağlık ve gelir kavramlarının ağırlıklandırılmış ortalama eşitsizliklerini ele alır (Ünal, 2013:285).

2.1.3.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE); kadın ve erkek arasında oluşan başarı seviyelerindeki eşitsizliklerin insani gelişme kapsamında değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan kayıp olarak ifade edilebilir. Endeks üç temel boyut çerçevesinde ele alınmaktadır. Bunlar; üreme sağlığı, kadının güçlendirilmesi ve ekonomik faaliyetlerdir.

- Üreme sağlığı; anne ölüm oranları ve ergen dönem doğurganlık oranları,
- Kadının güçlendirilmesi; bir ülkedeki kadın milletvekili sayısı, kadın ve erkeklerin orta ve yükseköğrenime devamlılığı,
- Ekonomik faaliyetler; bir ülkedeki kadın ve erkeklerin işgücüne katılımları ile ifade edilmektedir (UNDP, 2014a:7).

Endekste, ilk olarak her üç boyutun cinsiyet grubuna göre geometrik ortalamaları alınır. Elde edilen verilerin (kadın ve erkekler olarak ayrı ayrı) harmonik ortalamaları alınarak endeks değeri elde edilir (Doğan ve Tatlı,2014:116).

2.1.3.3. Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi

Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (CDGE) ilk olarak 2014 yılı İnsani Gelişme Raporunda kullanılmıştır. CDGE, temeline kadın ve erkek İGE değerlerini almakta ve insani gelişmenin üç temel boyutunda ortaya çıkan cinsiyet eşitsizliklerini değerlendirmektedir. Bu üç temel; sağlık, eğitim ve ekonomik kaynaklar üzerindeki hâkimiyet olarak ifade edilir. Sağlık; kadın ve erkeklerin doğumda ortalama yaşam beklentisi değeri ile eğitim; kız ve erkek çocukların ortalama öğrenim görme süresi beklentisi ve 25 yaş ve üzeri yetişkinlerin ortalama öğrenim görme süresiyle, ekonomik kaynaklar üzerindeki hâkimiyet; kişi başına düşen tahmini GSMH'nin kadın ve erkekler açısından ayrı ayrı hesaplanması sonucu elde edilen oranlar ile ölçülmektedir(UNDP, 2014a: 8).

2.1.3.4. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

UNDP tarafından 2010 yılına kadar insani yoksulluğun ölçümünde kullanılan İnsani Yoksulluk Endeksi yerini 2010 yılı itibariyle Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi(ÇBYE)ne bırakmıştır. ÇBYE ile hanelerde eğitim, sağlık ve yaşam standartlarında görülen yoksulluklar belirlenmektedir. Bu belirleme aşamasında

hanelerde anketler kullanılmaktadır. Hane halkı anketleri aynı hanede yapılan anketlere dayanmaktadır. Hane halkı anketleri sonucu ortaya çıkan mikro değerlerin kullanılması ile bireysel yoksunlukların tespiti amaçlanmaktadır. ÇBYE'de her bir hane halkı anketi sonucu ortaya çıkan değerin ortalaması alınmakta ve yoksunluk değerleri hesaplanmaktadır. Bu hesap sonucu bireyler yoksul ya da yoksul olmayan olarak sınıflandırılmaktadır. Yoksunluk için %33,3'lük bir değer belirlenmiştir. Bu değer yoksul ve yoksul olmayan ayrımı yapılmasında eşik değeri ifade etmektedir. Bir hanede oluşan yoksunluk değeri %33,3 ya da daha fazlaysa bu hane diğer tüm fertleri ile birlikte çok boyutlu yoksul olarak sınıflandırılmaktadır. Yoksunluk değeri, %20'den büyük ya da %20'ye eşitse, fakat bu değer eşik değer olan %33,3'ten azsa, hane çok boyutlu yoksulluğa düşme riski altında diye tanımlanmaktadır(UNDP, 2014a:9).

ÇBYE bir diğer açıdan yoksunlukların kronikleşen bölümlerinin tespiti içinde kullanılmaktadır. Endeks temel değerleri olan sağlık, eğitim ve yaşam standardında görülen eksiklikler, yoksun bireylerin nicel tespiti ve yoksunluk derecesi gibi verileri içerisine alarak ölçümlenmektedir. ÇBYE, yoksulluk kavramının tek düze değerlendirilmesi yerine geniş anlamda incelenmesine olanak sağlamaktadır. Bu kapsam içerisinde endeks çağdaş pişirme yakıtı, temiz su ve temel sağlık hizmetlerine erişim gibi insanın en temel ihtiyaçlarının karşılanma oranının ele alınmasına olanak sağlar (Doğan ve Tatlı, 2014:119).

2.1.3.5. Ekonomik Performans Ölçümü ve Sosyal İlerleme Komisyonu

Değişen dünya konjonktüründe kalkınmayı salt GSYİH değerleri ile ifade etmenin yeterli olmadığı görülmüş ve refahın ölçülmesinde daha kapsamlı endekslere ihtiyaç duyulmuştur. 2008 yılında Fransız devlet başkanının ekonomi ve toplum hakkındaki mevcut istatistikî bilgilerin tatminsizliği üzerine yeni bir komisyon talebi olmuştur. Bu doğrultuda Joseph Stiglitz, Amartya Sen ve Jean Paul Fitoussi tarafından Ekonomik Performans Ölçümü ve Sosyal İlerleme Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun amacı; ölçüm ile ilgili sorunlarda dâhil olmak üzere, ekonomik performans ve sosyal ilerlemenin bir göstergesi olarak GSYİH'nin sınırlarını belirlemektir. Komisyonda sosyal ilerlemenin daha uygun göstergelerinin üretilmesi için gerekenlerin tespiti, alternatif ölçme araçlarının fizibilitesinin değerlendirilmesi ve uygun istatistikî bilgilerin oluşturulması hedeflenmiştir. Ölçüm daha modern ekonomilerin oluşumu sürecindeki ekonomik faaliyetlerin izlenmesi için gerekmektedir. Komisyon toplumun refah seviyesinin belirlenmesi ve bu seviyenin geliştirilmesi için önemlidir.

Yapılan çalışma ekonomik piyasaların işleyişinin dışında eğitim seviyesi, bilgi teknolojilerindeki gelişim ve bu teknolojilerin yaygın kullanımı gibi konulara da değinmektedir. Komisyonun hazırladığı raporda GSYİH'nin refah düzeyini açıklamada yeterli olmadığı, daha geniş ve kapsamlı kriterlerle ölçüm yapılması gerekliliği önerilmiştir. Rapora göre ölçüm sekiz kriter baz alınarak yapılmalıdır. Bu kriterler; - Yaşam standardı için gerekli olan materyaller (gelir, tüketim ve servet), - Sağlık, - Eğitim, - Çalışma hayatının dâhil olduğu kişisel faaliyetler, - Siyasi seslilik ve yönetim, - Sosyal bağlantılar ve ilişkiler, - Çevre (şimdiki ve gelecekteki koşulları), - Güvensizlik, ekonomik ve fiziksel doğa şeklindedir (Stiglitz, vd., 2009:8).

Rapora göre refah düzeyinin geliştirilmesinde hükümetlere büyük görev düşmektedir. Refahın önemli unsurlarından biri, bireylerin yaşam kalitesidir. Yaşam kalitesi insanların nesnel koşulları ile doğru orantılıdır. Hükümetler özellikle güvenlik, eğitim, sağlık, toplu hizmetler, bireysel hizmetler, toplu konut ve kamu spor tesislerinin inşası yönünde adım atmalıdır. Raporun bir diğer önerisi refahın sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır (Stiglitz, vd., 2009:8). Rapor refahın sağlanmasında ekonomik büyümenin tek başına yeterli olmayacağı, insani olguların kapsamlı bir şekilde ele alınması yönünde vurgu yapması bakımından önem arz etmektedir.

2.1.3.6. Daha İyi Yaşam Endeksi

Refahın ekonomik olgularla açıklamasının yeterli görülmemesi üzerine yeni endeks arayışları başlamıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmalardan biride OECD tarafından geliştirilen Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life İndeks)'dir. Endeks, Ekonomik Performans ve Sosyal İlerleme Ölçümü Komisyonu tavsiyeleri üzerine şekillenmiştir. OECD refahı iki geniş etki alanı altında incelemektedir. Bunlar; yaşam koşulları ve yaşam kalitesidir. Yaşam koşulları; gelir ve servet, iş ve kazanç, konut, yaşam kalitesi; sağlık, iş-yaşam dengesi, eğitim ve beceriler, sosyal bağlantı, sivil katılım ve yönetim, çevre, güvenlik, yaşam memnuniyetidir. Geniş anlamda incelendiğinde (Durand ve Smith, 2013:4);

Gelir ve Servet; insanların bugün ve gelecekte ortaya çıkacak ihtiyaçlarının karşılanması ve çeşitli risklere karşı koyulabilmesi için gereklidir. Gelir ve servet refahın artışında önemli role sahiptir.

İş ve kazanç; mevcut koşullara hâkim olma açısından önemlidir. İş beceri ve yeteneklerin geliştirilmesi, bireyin kendini faydalı hissetmesi, benlik duygusunun oturması açısından insanların refahına katkı sunar.

Konut; insanların temel ihtiyaçlarından birini oluşturmaktadır. Konut bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığında önemli rol üstlenir. Bireylerin sosyal ve kişisel faaliyetlerinin gelişime katkı sunması açısından gereklidir. Konut durumunun iyi olması refahın artmasında etkilidir.

Eğitim ve Beceriler; bireylerin daha iyi yaşam koşullarına erişmesinde temel kriterlerdendir. Eğitimli birey daha iyi iş koşulları, daha yüksek gelir elde etme ve ekonomik olmayan bir dizi faaliyetin gerçekleşmesi için önemlidir. Eğitim düzeyi ile refah doğrudan ilişki içerisindedir. Eğitim düzeyinin yüksek olması refahın artmasına yol açar.

İş-Yaşam Dengesi; insanların aile hayatını mutlu sürdürebilmesi için önemlidir. İnsanların iş dışı, eğlence, kişisel bakım, sağlıklı ve üretken kalabilmesi açısından gereklidir. Refah ile doğru orantılıdır.

Sivil Katılım ve Yönetim; İnsanların hayatlarını etkileyen ve toplumun refahını şekillendiren politikalarda bireylerin katılımcı rolü, yönetimin toplumun sesi olmasını doğurmakta ve refahı artırmaktadır.

Sosyal Bağlantılar; bireylerin bir iş bulma gibi ihtiyaçlarından biri de sosyal ilişkilerdir. Bireyin sosyal çevresi sayesinde psikolojik rahatlama meydana gelmekte ve refahı olumlu etkilemektedir.

Sağlık; insanların yaşamlarını sürdürebilmelerindeki en önemli unsurdur. Fiziksel ve ruhsal sağlık; ekonomik, kişisel ve sosyal alanda gereklidir. Sağlık refahla doğru orantılı olup sağlıklılık durumuna göre refah etkilenmektedir.

Çevre; insanların kendi hayatı, sosyal hayatı, aile fertlerinin yaşam koşulları için doğal çevre önemli bir faktördür. Özellikle temiz su kaynaklarına erişim, temiz hava önemli çevre unsurlarındandır. Çevre koşullarının iyi olması refahı artırmaktadır.

Güvenlik; insanların refahları ile doğru orantılıdır. Güvensiz, riskli (saldırı, hırsızlık vd.) bir çevrede insanların refahı düşer. Güvenlik arttıkça refahta artar.

Yaşam Memnuniyeti; nesnel koşullar yanı sıra insanların yaşam süreci ve deneyimleri hakkında hissettikleri duyguyu ifade eder. Mutlu insanların refah düzeyi de artmaktadır.

Yukarıda incelenen diğer endeks ve çalışmalarda İGE gibi temeline insanı alan araştırmaları göstermektedir. Yaşam beklentisi, eğitim ve sağlık bütün çalışmaların ortak noktalarını oluşturmaktadır.

İnsani gelişme ile eğitim birbiriyle doğrudan ilişkilidir ve bağımsız düşünülememektedir. Yukarıda yer alan kalkınmayı ölçmede kullanılan endekslerin tamamının da ortak noktasını oluşturmaktadır. Kalkınmaya giden yol eğitilmiş bireylerin ve toplumun varlığı ile hızla şekillenebilmektedir. Eğitimle ilgili her yıl OECD tarafından kapsamlı araştırmalar yapılmakta ve UNDP tarafından her yıl İGE içerisinde eğitim endeksine yer verilmektedir. Bu sayede ülkelerin hem eğitim alanında hem de insani kalkınmadaki yeri sayısal verilerle açıklanabilmektedir. Türkiye'nin kalkınma, insani kalkınma ve eğitim düzeyinin belirlenmesi ve konumunun diğer ülkelerle karşılaştırılabilmesi için bu veriler son derece önemlidir.

Yukarıda açıklanan diğer endeks verileri yerine İGE endeksi ve İGE alt endeksi olan eğitim endeksi incelenmiştir. Bunun nedeni İGE'nin ülkelerin sayısal yerlerinin net olarak vermesi ve ülke kıyaslamalarının diğer endekslere göre daha uygulanabilir görülmesinden kaynaklıdır.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE-OECD ÜLKELERİ EĞİTİM VERİLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

3.1. OECD(Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) Genel Bakış

OECD(Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü), İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ve Kanada tarafından yapılan 12 Milyar \$ yardımın Batı Avrupa ekonomilerinin tekrar eski işlevine kavuşturulması amacıyla 1947-1960 yılları arasında faaliyet yürüten Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) yerine daha geniş faaliyet alanları içeren bir yapıyla kurulmuştur (KOSGEB, 2004:4).

4 Aralık 1960 yılında Paris'te imzalanan “Convention on the Organisation for Economic Cooperation and Development”, OECD'nin kurucu Anlaşmasını teşkil etmektedir. Konvansiyonun giriş bölümü “*bireysel özgürlükleri koruyarak genel refah düzeyini arttırmak olan BM amaçlarına ulaşmanın ekonomik güç ve refah düzeyini yükseltmekten geçtiği inancıyla*” diye başlamaktadır (T.C Dış İşleri Bakanlığı, 2014:1).

ABD, Avusturya, Kanada, Fransa, Hollanda, Lüksemburg, Almanya, İtalya, İngiltere, Belçika, Danimarka, İrlanda, Yunanistan, İsviçre, İsveç, İspanya, İzlanda, Norveç, Portekiz ve Türkiye'nin kurucu üyeliğinde faaliyete geçmiştir. 20 kurucu üyesi bulunan OECD'ye 1961 yılında, Finlandiya, 1964'de Japonya, 1971'de Avustralya, 1973'de Yeni Zelanda, 1994'de Meksika, 1995'de Çek Cumhuriyeti, 1996'da Macaristan, Kore ve Polonya, 2000 yılında Slovakya, 2010 yılında Şili, İsrail, Estonya ve Slovenya üye olmuş ve toplam üye sayısı 34'de yükselmiştir.

OECD'nin misyonu; dünyada insanların ekonomik ve sosyal refahını artıracak politikaları teşvik etmektir. OECD'nin amacı;

- Ekonomik büyüme, mali istikrar, ticaret ve yatırım, teknoloji, yenilik, girişimcilik ve kalkınma alanlarında işbirliği yoluyla refahın sağlanması ve yoksullukla mücadele konularında hükümetlere yardımcı olmak.
- OECD, hükümetlerin deneyimlerini paylaşmak ve ortak sorunlara çözüm aramak için birlikte çalışabilecekleri bir forum sağlamak.
- Modern yaşam koşullarının oluşturulması için okul sistemlerinin farklı ülkelerle karşılaştırılmasını sağlamak,

- Ekonomik, sosyal ve çevresel değişimlere nelerin sebep olduğunu anlamak için hükümetlerle birlikte çalışmak,
- Yatırımların verimliliği ve ticaretin küresel akışını ölçmek, yapılan analizlerle gelecekteki eğilimleri tahmin ederek verileri karşılaştırmak,
- Ekonomik ve sosyal gelişme ile çevrenin korunması arasındaki dengeyi gözetmek olarak belirlenmiştir (OECD, 2014a:1).

3.2. OECD Ülkelerinde İnsani Gelişme Endeksi (İGE)

OECD 34 üye ülkeden oluşmaktadır. OECD ülkelerinde insani gelişme endeks değerleri incelendiğinde 32 ülke çok yüksek insani gelişme, 2 ülke ise yüksek insani gelişme seviyesinde yer almaktadır.

Tablo 8: OECD Ülkeleri İGE Sıralaması (2013)

İGE Kategori	Yaşam Beklentisi(yıl)	Ortalama Eğitim Süresi	Okullaşma Beklenen Yıl	Kişi Başına Düşen GSMH \$	İGE Değer
Çok Yüksek İnsani Kalkınma					
1. Norveç	81.5	12.6	17.6	63,909	0.944
2. Avustralya	82.5	12.8	19.9	41,524	0.933
3. İsviçre	82.6	12.2	15.7	53,762	0.917
4. Hollanda	81.0	11.9	17.9	42,397	0.915
5. Amerika	78.9	12.9	16.5	52,308	0.914
6. Almanya	80.7	12.9	16.3	43,049	0.911
7. Yeni Zelanda	81.1	12.5	19.4	32,569	0.910
8. Kanada	81.5	12.3	15.9	41,887	0.902
9. Danimarka	79.4	12.1	16.9	42,880	0.900
10. İrlanda	80.7	11.6	18.6	33,414	0.899
11. İsveç	81.8	11.7	15.8	43,201	0.898
12. İzlanda	82.1	10.4	18.7	35,116	0.895
13. Birleşik Krallık	80.5	12.3	16.2	35,002	0.892
14. Kore	81.5	11.8	17.0	30,345	0.891
15. Japonya	83.6	11.5	15.3	36,747	0.890
16. İsrail	81.8	12.5	15.7	29,966	0.888
17. Fransa	81.8	11.1	16.0	36,629	0.884
18. Avusturya	81.1	10.8	15.6	42,930	0.881
19. Belçika	80.5	10.9	16.2	39,471	0.881
20. Lüksemburg	80.5	11.3	13.9	58,695	0.881
21. Finlandiya	80.5	10.3	17.0	38,366	0.879
22. Slovenya	79.6	11.9	16.8	26,809	0.874
23. İtalya	82.4	10.1	16.3	32,669	0.872
24. İspanya	82.1	9.6	17.1	30,561	0.869
25. Çek Cumhuriyeti	77.7	12.3	16.4	24,535	0.861
26. Yunanistan	80.8	10.2	16.5	24,658	0.859
27. Estonya	74.4	12.0	16.5	23,387	0.840
28. Polonya	76.4	11.8	15.5	21,487	0.834
29. Slovakya	75.4	11.6	15.0	25,336	0.830

30. Şili	80.0	9.8	15.1	20,804	0.822
31. Portekiz	79.9	8.2	16.3	24,130	0.822
32. Macaristan	74.6	11.3	15.4	21,239	0,818
Yüksek İnsani Kalkınma					
33. Türkiye	75.3	7.6	14.4	18,391	0.759
34. Meksika	77.5	8.5	12.8	15,854	0.756

Kaynak: UNDP, (2014).

3.3. Türkiye'de İnsani Gelişme Endeksi (İGE)

İkinci Dünya Savaşından sonra kalkınma bağımsızlığını ilan eden ülkeler de yaygın olarak kullanılmaya başlanmış, özellikle ABD-SSCB eksenli iki kutuplu dünyada soğuk savaşın etkisi ile kalkınma kavramı az gelişmiş ülkelerin sanayileşmesi ve büyümesi ile eş değer görülmüştür. Türkiye'de ise kalkınma kavramı, Birinci Dünya Savaşı sonrası sanayileşme planları ile iç içe geçmiş durumdaydı. Kavramın resmi olarak ortaya çıkması 1.Beş Yıllık Kalkınma Programı (BYKP)'na tekabül etmektedir. Türkiye'de 1963-1967 yılları arasında 1.BYKP hazırlanarak kalkınma kavramı temel hedefler arasına girmiştir. 1990'lı yıllara kadar gerek sanayileşme planları gerekse kalkınma programları ekonomik olgulara yoğunlaşmıştır. 1990'lı yıllar ile birlikte dünyadaki kalkınma kavramındaki dönüşüm Türkiye'ye de yansımış ve insani kavramların gelişim sürecine önem verilmeye başlanmıştır. 10. Kalkınma Planında (2014 - 2018) kalkınmanın amacı "*toplumun refahını artırmak, hayat standardını yükseltmek, temel hak ve özgürlükler zemininde adil, güvenli ve huzurlu bir yaşam ortamı tesis etmektir. Bu çerçevede, insan için ve insanla beraber kalkınma yaklaşımının hayata geçirilmesi ve refahın toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılması temel önceliktir. Gerek gerçekleştirilme sürecinde gerekse sonuçları itibarıyla kapsayıcı bir kalkınma anlayışı esastır. İnsanı odak alan bu anlayış kalkınma sürecine herkesin ve her yörenin katılımını azami düzeye çıkarmayı, kalkınmanın sonuçlarından herkesin daha adil bir şekilde pay almasını hedeflemektedir.*" (TC Kalkınma Bakanlığı; 2013:30) şeklinde insan odaklı belirlenmiştir. Türkiye'nin insani gelişme düzeyi incelendiğinde süreklilik teşkil eden bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 9: Türkiye'nin 1980-2011 Dönemi İçin 2012 Yılı İGR'de Yeniden Hesaplanan İGE Değer ve Sıralamaları

Yıl	İGE Değeri	Türkiye Sıralaması	Ülke Sayısı
1980	0,474	67	111
1990	0,569	80	132
2000	0,645	79	152
2005	0,684	83	169
2007	0,702	78	166
2010	0,715	90	187
2011	0,720	90	187
2012	0,722	90	187
2013	0,759	69	187

Kaynak:Doğan, E., M., Tatlı, H., (2014). *İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri*, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 28, 99-124.

Türkiye'nin sıralamadaki yerinin değişmesindeki en büyük sebeplerden biri ülke sayısında görülen değişimden kaynaklanmaktadır. 1980 yılında 111 ülke üzerinden değerlendirilmeye alınan rapor 2013 yılı itibariyle 187 ülke üzerinden hesaplanmaktadır.

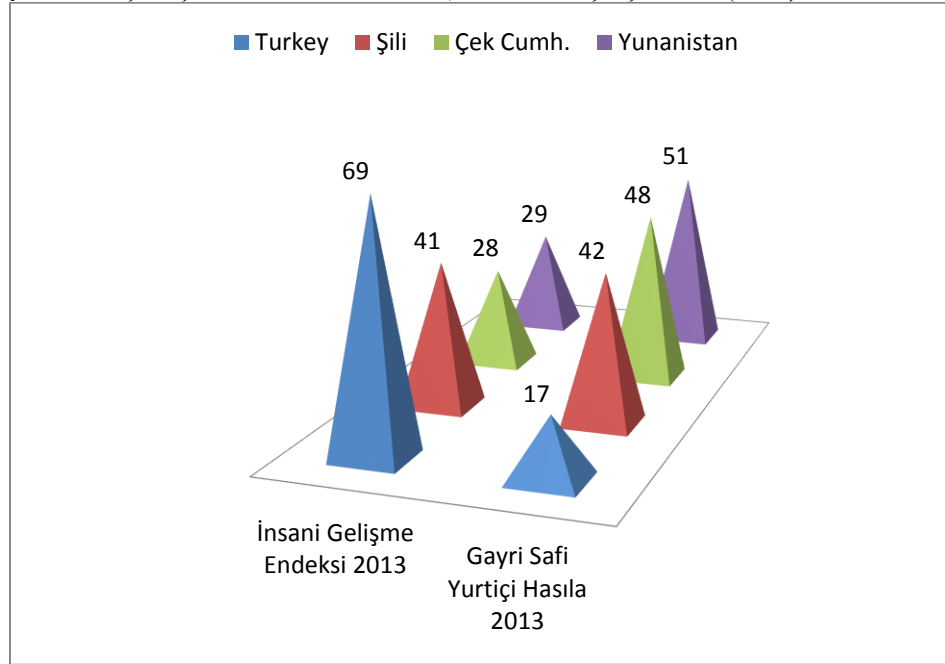
Tablo 10: Türkiye'nin İstikrarlı Zaman Dizisi Verileri, Yeni Göstergeler ve Yöntemler Işığında İGE Eğilimleri(1990-2013).

	Doğumda ortalama yaşam beklentisi	Öğrenim görme süresi beklentisi	Ortalama öğrenim görme süresi	Kişi başına düşen GSMG (2005 SGP \$)	İGE değeri
1990	64,3	8,9	4,5	10.546	0,576
1995	67,0	9,6	4,8	11.372	0,604
2000	70,0	11,1	5,5	12.890	0,653
2005	72,5	11,9	6,0	15.060	0,687
2010	74,3	13,9	7,2	16.587	0,738
2011	74,6	14,4	7,4	17.814	0,752
2012	74,9	14,4	7,6	18.011	0,756
2013	75,3	14,4	7,6	18.391	0,759

Kaynak: UNDP,(2014c). *Technical Note 1 Human Development Index*, Erişim adresi:http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2013_en_technotes.pdf, erişim tarihi: 15.10.2014

Türkiye, 0,759 değeri ile 69. sırada yüksek insani gelişme kategorisinde yer almaktadır.Sürekli bir iyileşme içerisinde olmasına rağmen dünyanın 17. büyük ekonomisi(WB, 2013:1) olan Türkiye, insani gelişme düzeyinde yeterli seviyeye ulaşamamıştır.

Şekil 3: Seçilmiş OECD Ülkelerinin İGE, GSYİH Karşılaştırılması(2013).

Kaynak: WB, (2013). ve UNDP, (2014).raporlarından hazırlanmıştır.

Şekil 3’de yer alan 2013 verilerine göre Yunanistan GSYİH büyüklüğü sıralamasında 190 ülke içerisinde 51. sırada, Çek Cumhuriyeti 48. sırada, Şili 42. sırada, Türkiye 17. sırada yer almaktadır. Aynı ülkelerin insani gelişme endeksindeki yeri ise 187 ülke arasında Türkiye 69. sırada, Şili 41. sırada, Çek Cumhuriyeti 28. sırada, Yunanistan ise 29. sıradadır. İGE'ye göre Yunanistan, Çek Cumhuriyeti ve Şili çok yüksek insani gelişme kategorisinde yer almasına rağmen Türkiye bu kategoriye yükselememiştir. Tablo 9’da görüleceği üzere son üç yıllık dönemde Türkiye açısından durağan bir gelişme söz konusudur (UNDP, 2014:160).

Kalkınmada önemli sorunlardan biride aynı gelişmişlik seviyesinde ya da aynı ekonomik büyüklükte yer alan iki farklı ülkenin eğitim seviyelerinde farklılıkların olmasıdır. Bu durum insani kalkınmışlık düzeyinde belirleyici etkenler arasındadır. Bu kapsamda İGE alt kategorisinde yer alan eğitim endeksinin tek başına değerlendirilmesi, eğitim seviye düzeyinin ortaya konulabilmesi farklı ülkeler ile karşılaştırılmasına imkân sağlanması ve eğitim seviyesi düşük olan ülkelerde alınacak önlemlerin ve geliştirici politikaların belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

3.4. OECD Ülkelerinde Eğitim

Bilgi toplumunun oluşması ile son dönemde bilgi ekonomisinde sürekli bir artış görülmüştür. Bu artış bireylerin eğitim düzeylerini artırarak yeni bilgi sahibi

olmaları ve toplumun genelinin bilgiye erişiminin sağlanması için faaliyet yürüten ülkelerin çalışmaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin eğitim alanında gerçekleştirdikleri teşvikler bireylerin eğitim olanaklarını artırmakta ve küresel ölçekte yetenekli insan topluluklarını ortaya çıkarmaktadır. Eğitim insanların ekonomik koşullarında iyileşme sağlamakta ve istihdam alanında eğitilmiş kişilerin fırsatı artmaktadır (OECD, 2012:2). OECD ülkelerinde oluşan ortalama değerler incelendiğinde, yükseköğrenim görmüş 25 yaş ve üzeri insanların %80'den fazla bölümü istihdam edilmekte, lise ve altı eğitim seviyesindekilerin ise %60'tan azı istihdam edilmektedir. 2012 yılı verilerine göre, OECD ülkelerinde 25 - 34 yaş arasında yer alan yükseköğretim görmüş yetişkinlerde görülen işsizlik oranı %7,4 iken, lise eğitimi almamış 25-34 yaş arasındaki yetişkinlerde görülen işsizlik oranı %19,8'dir. OECD Yetişkin Becerileri Anketine göre lise eğitimi olmayan fakat orta seviyede okuryazar olan yetişkinlerde %5,8, aynı eğitim seviyesinde olup düşük okuryazar seviyede olan yetişkinlerde %8,0 işsizlik görülmüştür (OECD, 2014b:1).

3.4.1. OECD Ülkelerinde Eğitim ve Gelir İlişkisi

Eğitim seviyesindeki artış gelir ile doğru orantılıdır. Eğitim almış kişilerle, herhangi bir eğitim almamış kişiler arasında gelir odaklı eşitsizlikler giderek yükselmiştir. Ortalama veriler dikkate alındığında, OECD ülkelerinde yükseköğrenim görmüş kişilerin gelirleri, lise öğrenimi görmüş kişilerin elde ettikleri gelirden %70 daha fazladır. Yetişkin Becerileri Anketi ile yapılan ölçüme göre, kişilerin yeteneklerindeki farklılıkların, aynı seviyede eğitim almış kişiler arasında dahi gelir farklılıkları çıkardığı yönündedir. Ankete göre, en yüksek okuryazarlık seviyesine sahip olan yükseköğrenimli bir yetişkin, en düşük okuryazarlığa sahip olan aynı öğrenim seviyesindeki bir yetiştirilenden yaklaşık %45 daha fazla kazanç elde etmektedir (OECD, 2014b:1). Rakamlarda görüleceği üzere, eğitim; ekonomi ve kişilerin gelirleri üzerinde son derece aktif rol oynamaktadır. Eğitim, ulusal ya da uluslararası yaşanacak ekonomik krizlere karşı kişilerin dayanıklılıklarını artırdığı görülmektedir. 2008 yılında itibaren sarsılan piyasa ekonomilerinde, yükseköğrenime sahip kişilerin ekonomik anlamda ilerlediği görülmektedir. Söz konusu durumun OECD ülkelerindeki artışının temel nedeni bilgi ekonomisi gereksinimlerinin karşılanması için nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaçtır (OECD, 2013:1).

3.4.2. OECD Ülkelerinde Erken Eğitim Kavramı

OECD ülkelerinde çocukların erken yaşta eğitime katılması incelenen konular arasında yer almaktadır. Erken yaşta eğitimin getirilerinin, ilerleyen dönemlerde yapılan çalışmalardan daha faydalı olduğu görülmüştür. Bunun temel sebebi insan beyninin erken çocukluk döneminde gelişmeye, ilerleyen dönemlere oranla daha açık olmasıdır (Günsoy, 2009:23). *“Bilimsel olarak; erken yaşların çocuğun zeka, kişilik ve sosyal gelişiminde çok önemli olduğu ve bu yaşlardaki ihmalin olumsuz etkilerinin sonraki dönemleri de etkilediği görülmüştür. Araştırmalar, çocukların büyüme ve gelişimini destekleyen deneyim fırsatlarının, gelişimin hassas olduğu dönemlerde sağlanmasının önemini vurgulamaktadır ”*(Günsoy, 2009:24). Çocukların erken yaşta eğitim almaları eğitim hayatları boyunca başarılı olma eğilimini ortaya çıkarması açısından önem teşkil etmektedir. Erken çocukluk eğitimi çocuğun daha sonraki eğitim hayatındaki performansını pozitif yönde etkilemektedir (OECD, 2014:318). Ayrıca gençlerin yeteneklerinin geliştirilmesi bakımında erken eğitime başlamanın önemi üzerinde durulmaktadır.

Erken çocukluk eğitimi salt çocuğun gelişimi ile sınırlı kalmamaktadır. Erken çocukluk eğitime önem veren ekonomilerde, sosyo-kültürel, refah ve demokratikleşme gibi kavramlar daha ileri seviyede yer almaktadır (Günsoy, 2009:24). Erken çocukluk eğitime önem veren ülkelerde yetişkin sağlığında olumlu etkiler görülmektedir. Erken çocukluk eğitimi, toplumların kalkınması açısından son derece öneme sahiptir. Kalkınma üzerindeki etkisine bakıldığında;

- Gelir eşitliğine katkı sunarak, yoksulluğun nüfusun geneline yayılmasını engellemede aktif rol oynar,
- Eğitimde bireyin performansını artırmasına katkı sunmakta, okuma yazma oranını artırmakta, bireylerin sağlık, sosyal haklar vd. temel haklardan faydalanmasına katkı sunar,
- Toplumda oluşan sınıfsal farklılıkların ortadan kaldırılması ve kültürel farklılıkların ortadan kaldırılmasına yarar sağlar,
- İşgücüne katılacak kalifiye bireylerin yetişmesine katkı sağlar,
- Küreselleşen dünyada ortaya çıkan bilgi toplumuna entegre olmayı kolaylaştırmaktadır,
- Toplumun modernizasyonunda pozitif katkı sunar,

- Sürdürülebilir ve yaşanılabilir dünya koşullarının oluşturulmasına katkı sunar (Günsoy, 2009:25).

OECD ülkelerinde erken yaşta eğitime başlama oranı sürekli artış göstermektedir. 3 yaşındaki çocukların eğitim programlarına dâhil olma oranı 2005 yılında %64 iken bu oran 2010 yılında %69'a yükselmiştir. Bu oran 4 yaşındaki çocuklarda ise 2005 yılında %77 iken 2010 yılında %81'e çıkmıştır. OECD ülkelerinde eğitim programlarına dâhil olma yaşı büyük oranda 5 yaş altı seviyesinde gerçekleşmektedir(OECD, 2014:327).

3.4.3. OECD Ülkelerinde Kadın ve Eğitim İlişkisi

Kalkınmanın sağlanmasında gerek cinsiyet eşitliği gerekse istihdam açısından kadının rolü son derece önemlidir. Özellikle bilgi toplumuna geçiş ile birlikte kadınların daha fazla alanda faaliyet yürütmeleri, ekonomiye doğrudan katkı sunmaktadır. Ayrıca sağlıklı toplumların oluşturulmasında da eğitilmiş kadınlar temel rol üstlenirler. Bu açıdan kadınlara yönelik eğitim faaliyetleri her geçen gün artmaktadır.

OECD ülkelerinde eğitim gören kadınların oranlarında süreklilik arz eden artış görülmektedir. Bu ülkelerde lisans programlarından mezun olan toplam öğrenci sayısının ortalama %59'unu kadınlar oluşturmaktadır. Ayrıca kadınların yaşam süresi içerisinde beklenen üniversiteye kayıt olma oranı 2005 yılında %60 seviyesindeyken bu oran 2010 yılında %69 seviyesine yükselmiştir (OECD, 2012:3).

3.4.4. Diğer Tespitler

OECD ülkelerinde genç ve yaşlıların en yüksek okuryazarlık seviyeleri karşılaştırıldığında 10 puanlık bir fark görülmektedir. 25-35 yaş aralığında yer alan nüfusun %40'a yakını yükseköğrenim seviyesindedir. Aynı oran 55-64 yaş aralığında ise 15 puan daha az seviyededir. Bu fark genç nüfusun her geçen gün eğitim alanında ilerlediğini göstermektedir.

OECD ülkelerinde eğitim alanında yapılan diğer tespitler;

- *2012 yılında OECD ülkelerinde ortalama olarak 15-29 yaşlarındakilerin %49'u eğitim görmekteydi. Kalan %51 içinde %36'nın bir işi vardı, %7 işsizdi ve %8 işgücü dışındaydı. Özel kaynaklardan en büyük oranlarda fon alanlar, yükseköğretim kurumları ve, daha az ölçüde, ilköğretim öncesi kurumlar: Sırasıyla,*

%31 ve %19. Tüm kademeler birlikte ele alındığında eğitim kurumlarında kamu fonlarının kullanımı, elde karşılaştırılabilir veriler bulunan tüm ülkelerde (İtalya hariç) 2000 - 2011 arasında artış gösterdi. Ancak, özel fonların kullanımı, eğitim maliyetini paylaştan ailelerin artmasıyla birlikte, ülkelerin dörtte üçünden fazlasında daha da büyük bir oranda arttı.

- *Eğitime ayrılan kamu harcamalarının oranı, ülkelerin üçte ikisinde 2005 - 2011 arasında küçülürken, 2008-2011 arasındaki ekonomik krizin yüksek olduğu daha kısa dönemde eğitime yapılan kamu harcamaları, elde veriler bulunan 31 ülkeden 16'sında tüm diğer hizmetlere yapılan kamu harcamalarından daha hızlı arttı (ya da daha yavaş azaldı)(OECD, 2014b:2).*

3.5. Türkiye'de Eğitim

Türkiye, Türk Milli Eğitim Temel Kanunu, Avrupa Birliği(AB) standartları, çeşitli işbirliği örgütleri standartları kapsamında yeni dünya düzenine uygun modern bir eğitim sisteminin inşası aşamasında ilerlemektedir.

Türkiye'nin 10. Kalkınma Planında, kalkınmanın amacı; sermayenin güçlendirilmesi, eğitim alanında diğer alanlarla uyumlu bütünleşik politikalar uygulanması öngörülmüştür. Bireylerin iş ve yaşam ile ilgili bilgi birikimi, beceri düzeyinin geliştirilmesi, toplumsal refahın ve kırılmalara karşı güçlü bir toplum yapısının oluşturulması önem arz etmektedir. Toplumda yaşayan bütün fertlerin bölge ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bilgi ve iletişim teknolojilerini azami seviyede kullanabildikleri toplum yapısı hedeflenmektedir (TC Kalkınma Bakanlığı; 2013:30).

Türkiye'de eğitim alanında yapılan faaliyetler ve fırsat eşitliği için atılan adımlar;

- ücretsiz ders kitabı temini,
 - şartlı eğitim yardımları
 - taşınmalı eğitim
- ve
- öğretmenlerin istihdamında ve hizmet içi eğitimlerinde artış,
 - eğitime ayrılan kamu kaynağı artışı,
 - Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesi'nin faaliyete geçirimi,

- 12 yıllık kademeli zorunlu eğitim sistemi,
- Eğitimde beşeri ve fiziki altyapının iyileştirilmesi,
- okullaşma oranlarında artış, şeklinde gerçekleşmektedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde 93 olan üniversite sayısı 170'e çıkarılmış, üniversite kontenjanlarında artışa gidilmiş, ülke geneline yayılan yükseköğretim politikası belirlenmiştir. Onuncu Kalkınma Planında eğitim kalitesinin artırılması ve okul türüne göre ortaya çıkan başarı oranlarının eşitlenmesi için;

- kariyer, gelişim ve performans değerlendirme sisteminin oluşturulması,
- izleme ve değerlendirme faaliyetlerinde etkinlik sağlanması,
- akademik personelin nicelik ve niteliğinin artırılması,
- bilgi ve iletişim teknolojilerinin müfredata entegrasyonunun sağlanması,
- okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması,
- eğitim ile istihdam ilişkisinin güçlendirilmesine yönelik ihtiyaçların varlığına dikkat çekilmiştir(TC Kalkınma Bakanlığı; 2013:33).

Onuncu Kalkınma Planının amaç ve hedefi; *"Düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, demokratik değerleri ve millî kültürü özümsemiş, paylaşıma ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, özgüven ve sorumluluk duygusu ile girişimcilik ve yenilikçilik özelliklerine sahip, bilim ve teknoloji kullanımına ve üretimine yatkın, bilgi toplumunun gerektirdiği temel bilgi ve becerilerle donanmış, üretken ve mutlu bireylerin yetişmesi eğitim sisteminin temel amacıdır.*

Toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarına duyarlı, paydaşlarıyla etkileşim içerisinde olan, ürettiği bilgiyi ürüne, teknolojiye ve hizmete dönüştüren, akademik, idari ve mali açıdan özerk üniversite modeli çerçevesinde küresel ölçekte rekabetçi bir yükseköğretim sistemine ulaşılması hedeflenmektedir." olarak belirlenmiştir(TC Kalkınma Bakanlığı; 2013:32).

Türkiye'de nüfusa göre eğitim seviyesi Tablo 11'de yer alan verilerde, okuma yazma bilmeyen kadın oranı %6,4 iken, okuma yazma bilmeyen erkek oranı %1,3'tür. Kadın nüfusunun %22,1'lik bir kısmı, erkek nüfusunun %18,8'lik kısmı okuma yazma bilen fakat herhangi bir mezuniyeti olmayanları oluşturmaktadır. Kadın nüfusunun %53,4'ü kısmı, erkek nüfusunun ise %38,9'u ya ilköğretim mezunu ya da herhangi bir

mezuniyeti olmayanları oluşturmaktadır. Kadın nüfusunun %9,4'ü, erkek nüfusunun %12,1'lik kısmı herhangi bir yükseköğretim programına kayıtlıdır.

Tablo 11:Türkiye'de Okuryazarlık, Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 2013

[6 ve daha yukarı yaştaki nüfus]

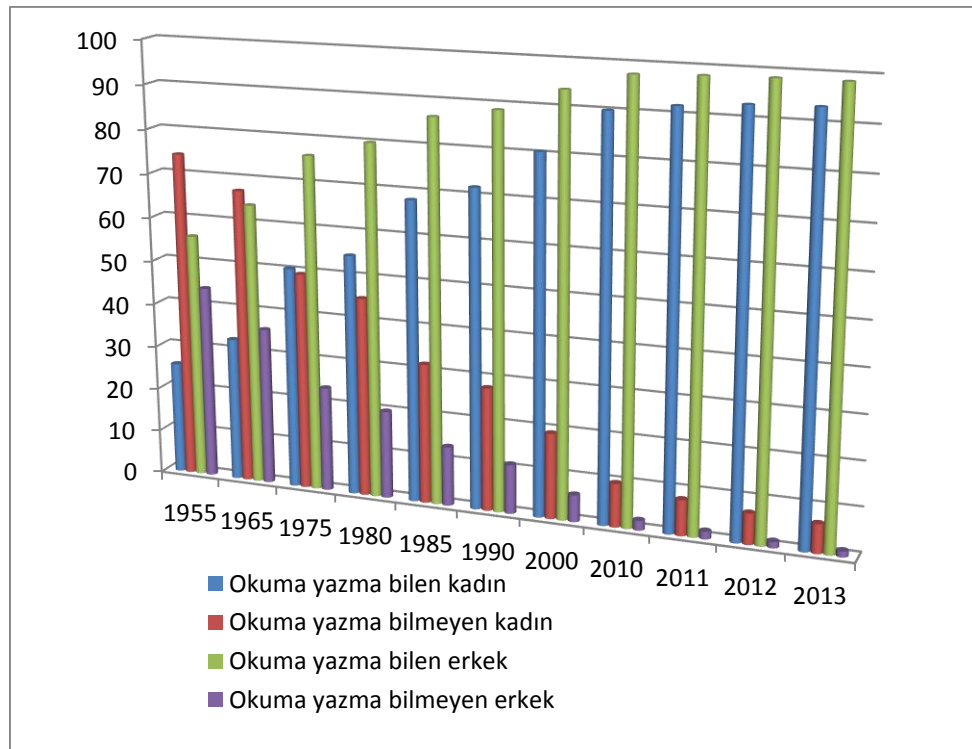
Eğitim Durumu	Kadın(%)	Erkek(%)	Toplam(%)
Okuma yazma bilmeyen	6,4	1,3	3,9
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	22,1	18,8	20,4
İlkokul mezunu	24,9	18,8	21,8
İlköğretim, ortaokul veya dengi bir okul mezunu	19,9	26,3	23
Lise veya dengi okul mezunu	14,9	20,2	17,6
Yükseköğretim	9,4	12,1	10,8
Bilinmeyen	2,4	2,5	2,5

Kaynak: TÜİK, (2013).

Şekil 4'te yer alan veriler incelendiğinde 1955 yılından 2013 yılına kadar okuma yazma oranlarında hem kadın hem erkek değerlerinde sürekli iyileşme söz konusudur. 1955 yılında %25,6 olan okuma yazma bilen kadın oranı 2000 yılında %80,6'ya, 2013 yılında %93,4'e yükselmiştir. 1955 yılında %55,9 olan okuma yazma bilen erkek oranı 2000 yılında %93,9'a, 2013 yılında %98,7'lik bir değere ulaşmıştır.

Şekil 4:Okuryazarlık, Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 1955-2013

[6 ve daha yukarı yaştaki nüfus]

Kaynak: TÜİK, (2013a).

Şekil 4'te yer alan veriler incelendiğinde sürekli iyileşen bir tablo söz konusu olmakla birlikte, Tablo 11 verilerine göre kalkınmanın temel göstergelerinden olan eğitim seviyesi Türkiye'de yeterli düzeye ulaşamamıştır. Erkek nüfusunun %38,9'u ve kadın nüfusunun %53,4'lük kısmının ilkokul mezunu ya da herhangi bir mezuniyeti olmayanlardan oluşması ülkenin kalkınması için gerekli olan kalifiye işgücünün yeterli seviyeye ulaşmadığını göstermektedir.

Eğitim yarı kamusal mal statüsünde yer almaktadır. Yarı kamusal mallar piyasa ekonomisinde hem özel sektörün dâhil olduğu hem de kamunun yer aldığı yapıya sahiptirler. Bu nedenle eğitimin GSYİH içerisinde aldığı pay önemlidir. Az gelişmiş ülkelerde toplumun refah seviyesinin yeterli olmaması, eğitime gereken harcamaların yapılamamasından kaynaklı kamu harcamaları gerçekleştirilmesi gerekmektedir(Karaarslan, 2005:37). Eğitim seviyesinin artırılmasında önemli unsurlardan biri, eğitim alanında yapılan harcamaların kapsamının genişletilmesi ve bütçeden eğitim alanına ihtiyaçları karşılayacak düzeyde pay ayrılmasıdır.

Tablo 12: MEB ile YÖK+Üniversiteler Bütçesinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile Konsolide /Merkezi Yönetim Bütçe İçindeki Payları(1999-2014).

Yıl	MEB Bütçe Ödeneği Bin TL	YÖK+Üniversite Bütçeleri Bin TL	Toplam Bin TL	Toplam Eğitim Bütçesinin Konsolide/ Merkezi Yönetim Bütçe Payı (%)	Toplam Eğitim Bütçesini n GSYH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) Payı(%)
1999	2 131 808 500	676 899 815	2 808 708 315	10,30	2,69
2000	3 350 330 000	1 046 544 700	4 396 874 700	9,39	2,64
2001	4 046 305 625	1 364 910 550	5 411 216 175	11,15	2,25
2002	7 460 991 000	2 495 967 700	9 956 958 700	10,15	2,84
2003	10 179 997 000	3 408 608 000	13 588 605 000	9,23	2,99
2004	12 366 236 276	3 894 070 670	16 260 306 946	10,79	2,91
2005	14 835 422 184	5 218 467 000	20 053 889 184	12,85	3,09
2006	16 568 145 500	5 846 822 761	22 414 968 261	12,81	2,96
2007	21 355 634 000	6 586 692 000	27 942 326 000	13,63	3,31
2008	22 915 565 000	7 318 284 650	30 233 849 650	13,58	3,18
2009	27 446 778 095	8 772 719 225	36 219 497 320	13,81	3,80
2010	28 237 412 000	9 355 457 600	37 592 869 600	13,10	3,42
2011	34 112 163 000	11 503 927 500	45 616 090 500	14,59	3,52
2012	39 169 379 190	12 743 603 000	51 912 982 190	14,79	3,67
2013	47 496 378 650	15 227 760 500	62 724 139 150	15,52	4,02
2014	55 704 817 610	16 939 010 000	72 643 827 610	16,64	4,23

Kaynak: MEB, (2014). *Milli Eğitim İstatistikleri*, sgb.meb.gov.tr.

Tablo 12'de Türkiye'nin Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) ve üniversitelerin Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH) ile Konsolide /Merkezi Yönetim bütçe içindeki payları gösterilmiştir. 1999 yılında MEB bütçe ödeneği 2 131 808 500 TL olarak gerçekleşmiştir. MEB bütçe ödeneği 2005 yılında 14 835 422 184 TL, 2010 yılında 28 237 412 000 TL ve 2013 yılında 47 496 378 650 TL seviyesinde gerçekleşerek sürekli artış göstermiştir. YÖK ve üniversitelerin toplam bütçelerinin yer aldığı tablo 12'de 1999 yılı 676 899 815 TL toplam bütçe söz konusudur. Bu değer, 2005 yılında 5 218 467 000 TL, 2010 yılında 9 355 457 600 TL, 2013 yılında 15 227 760 500 TL olarak artış göstermiştir. MEB, YÖK ve üniversitelerin toplam bütçe ödenekleri 1999 yılında 2 808 708 315 TL düzeyinde iken, 2005 yılında 20 053 889 184 TL, 2010 yılında 37 592 869 600 TL, 2013 yılında 62 724 139 150 TL seviyesine yükselmiştir. Toplam eğitim bütçesinin konsolide merkezi yönetim bütçe payı 1999 yılında %10,30, 2005 yılında %12,85, 2010 yılında %13,10, 2013 yılında %15,52 oranında özellikle son yıllarda durağan bir şekilde devam etmiştir. Toplam eğitim bütçesinin GSYİH payı, 1999 yılında %2,69, 2005 yılında %3,09, 2010 yılında %3,42, 2013 yılında %4,02 ve 2014 yılında %4,23 oranında gerçekleşmiştir. GSYİH içerisindeki pay zaman serisinde durağan bir yapıyı ortaya koymaktadır. Tablo 12 verileri ülkenin ekonomik büyüklüğü ile eğitim bütçelerinin doğru orantılı artış gösterdiğini, fakat eğitimin GSYİH payının yeterli seviyeye ulaştırılmadığını göstermektedir.

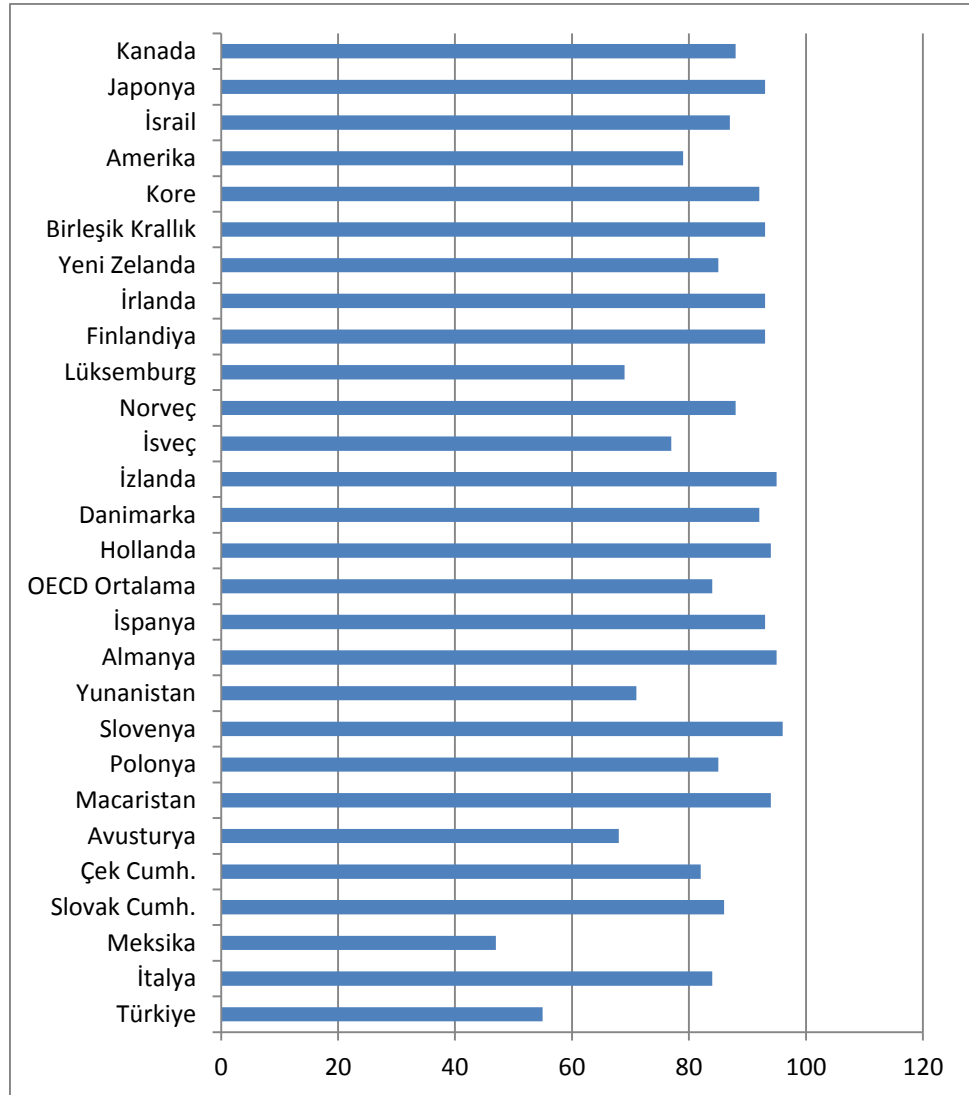
3.6. Türkiye ve OECD Ülkelerinin Eğitim Verilerinin Karşılaştırılması

OECD ülkelerinde eğitim düzeyi ve yetenekler insan sermayesinde bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Eğitim seviyesi yüksek düzeyde olanlar daha iyi sağlık, daha çok sosyal imkân daha yüksek istihdam, daha iyi iş imkânları ve daha yüksek kazanç elde edebilmektedir. Sözel ve sayısal becerilere sahip insanlar, işgücü piyasasında daha iyi ve sağlıklı bir hayat sürebilmektedirler. Son 10 yılda neredeyse tüm OECD ülkelerinin nüfuslarının eğitim düzeyinde önemli artış görülmüş ve yükseköğretim belirgin olarak genişlemiştir. OECD ülkelerinin çoğunda yetişkinlerin büyük bir çoğunluğu artık bir ortaöğretim derecesine sahiptir. 2000-2012 yılları arasında, ortaöğretim ya da ortaöğretim sonrası olmayan kişilerin oranı yaklaşık %3 oranında küçülmüş ve aynı dönem aralığında yükseköğretim düzeyi her yıl %3'den fazla büyüyerek genişlemeye devam etmiştir. 2012 yılında her 3 yetişkinden 1'i üçüncül eğitim seviyesine ulaşmıştır. OECD ülkelerinde 25-64 yaş arası yetişkinlerin yaklaşık

%75'i en az ortaöğretim mezunudur. Bu oran 25-34 yaş aralığında %80 olarak görülmektedir. Eğitime katılımında cinsiyet eşitsizliği de ters yönde değişmiştir. 2000 yılında yetişkin erkekler, üçüncül eğitimde yetişkin kadınlara göre daha yüksek orana sahiptiler. 2012 yılında bu durum tam tersine dönerek kadınların %34'ü, erkeklerin ise %31'i yükseköğretim seviyesine ulaşmıştır. Ortalama olarak 25-34 yaşındaki kadınlar aynı yaştaki erkeklere göre hem ortaöğretim hem de yükseköğretimde daha yüksek başarı oranına sahiptir.

İnsanların daha fazla eğitim alabilmeleri ve eğitimlerini sürdürebilmeleri için hükümetlerin daha güçlü teşvikler oluşturacak adımlar atarak nüfusun genelinin yeteneklerini artırmaya yönelik faaliyetler yürütmesi gerekmektedir.

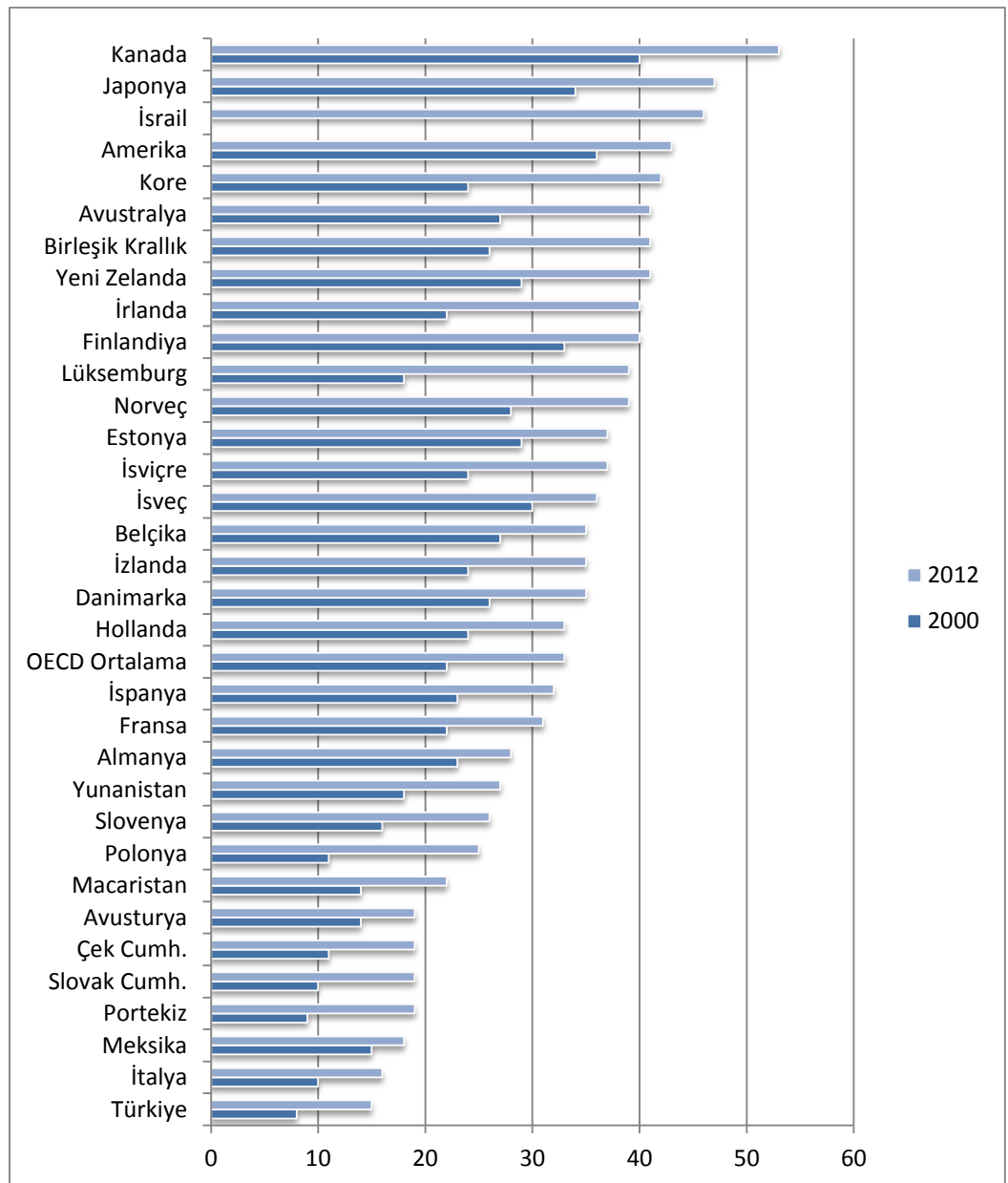
Şekil 5: Seçilmiş OECD Ülkeleri Lise Mezuniyet Oranları (2012)

Kaynak: OECD, (2014).

Giderek artan küresel ekonominin belirsizliklerine uyum sağlanması için en az ortaöğretim mezuniyeti tüm ülkelerde önemli hale gelmiştir. OECD ülkelerinde bugünün gençlerinin %84'ünün lise eğitimini tamamlayacağı öngörülmektedir. Şekil 5'te lise mezuniyet oranı verilerine ulaşılabilen 28 OECD ülkesi incelenmiştir. Şekil 5'te en yüksek değer %96 ile Slovenya'ya aittir. Danimarka, Almanya, Macaristan, İzlanda, İrlanda, Japonya, Kore, Hollanda, İspanya, Birleşik Krallık, Finlandiya'da lise mezuniyet oranı %90'ın üzerindedir. OECD ülkeleri lise mezuniyet oranı ortalaması %84'tür. Türkiye'de lise mezuniyet oranı %55 düzeyinde yer almakta ve bu oranla OECD ortalamasının altında yer almaktadır.

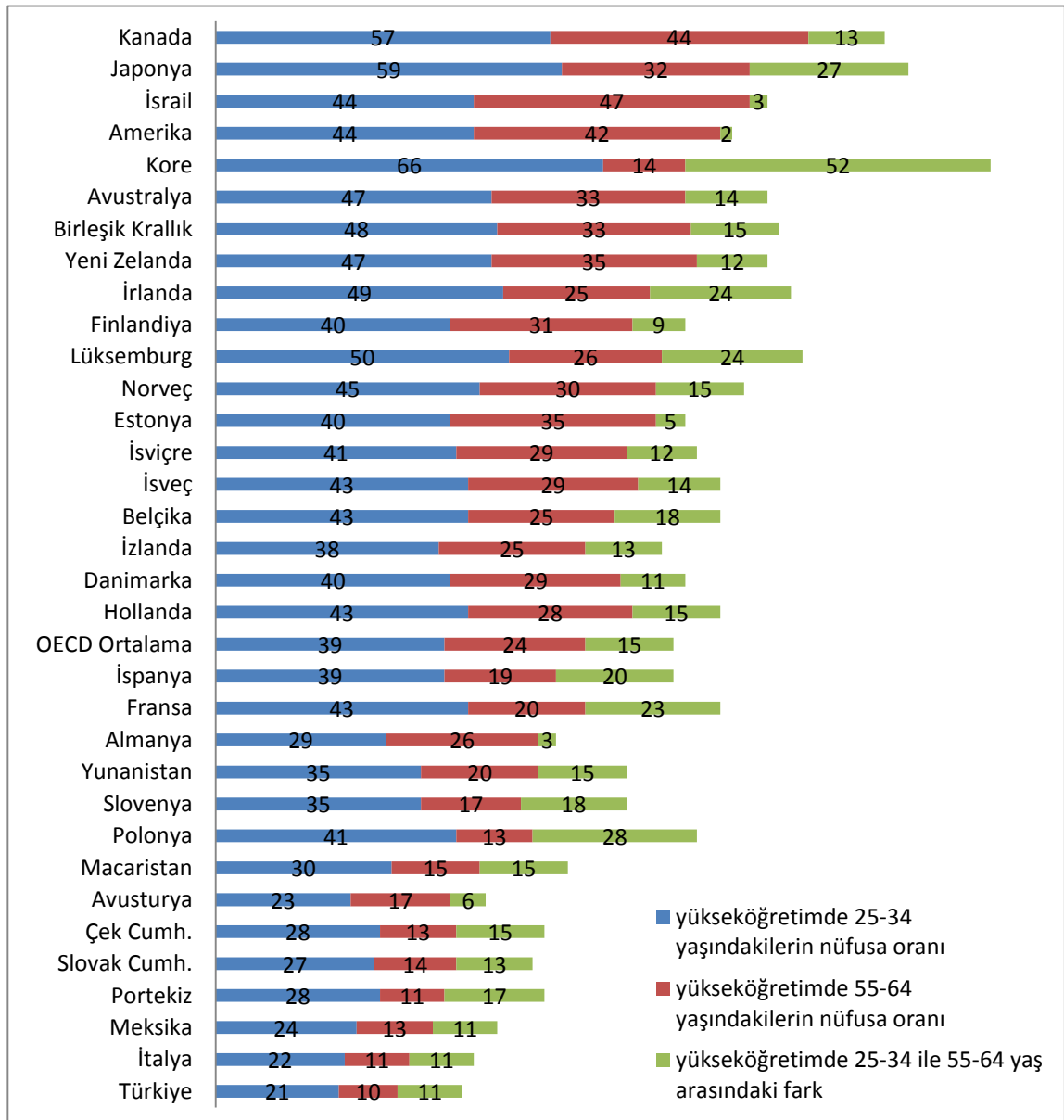
Şekil 6: OECD Ülkelerinde 2000-2012 Yılları, Üçüncül Eğitimli Yetişkinlerin Yüzdesi (25-64)

Kaynak: OECD, (2014).

Şekil 6'da OECD ülkelerinde yer alan yetişkinlerin ortalama üçüncül eğitim oranı 2000 yılında %22 iken, 2012 yılında bu oran %33'e yükselmiştir. 2012 yılı verilerine göre yetişkinlerde görülen en yüksek ortalama eğitim düzeyi %53'lük oran ile Kanada'ya aittir. Kanada'yı, Japonya %47 ve Amerika %43 ile takip etmektedir. Son üç sırada ise; Meksika %18, İtalya %16, Türkiye %15 seviyesinde yer almaktadır. Türkiye'de bulunan yetişkinlerin ortalama üçüncül eğitim oranı OECD ülkelerinin genel ortalaması olan %22'lik değerin %7 oranında altında kalmaktadır. Türkiye %15'lik bu değeri ile OECD ülkeleri içerisinde son sırada yer almaktadır.

Şekil 7: 25-34 ve 55-64 Yaş Aralıklarındaki Nüfusun Üçüncül Eğitim Yüzde ve Farkları(2012)

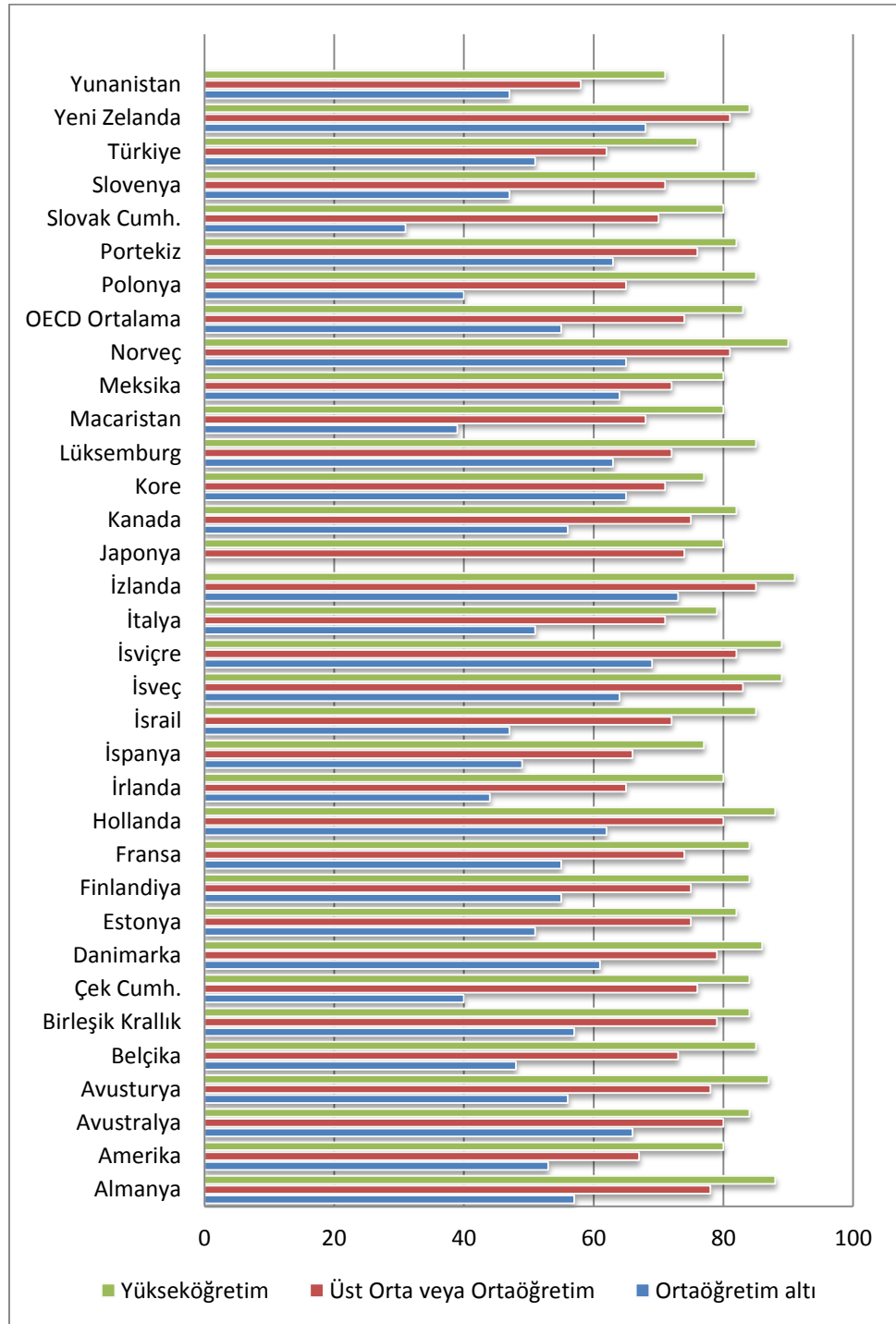

Kaynak: OECD, (2014).

Şekil 7'de yer alan verilere göre bazı ülkelerde kuşaklar arasındaki fark önemli ölçüdedir. Fransa, İrlanda, Japonya, Lüksemburg, Polonya ve İspanya'da 20 puandan fazla fark bulunmaktadır. Kore'de bu oran %52 düzeyinde ve kuşaklar arası uçurum bulunmaktadır. Buna karşılık ABD ve Almanya'da kuşaklar arası fark çok düşük seviyededir. 2012 verileri baz alınan Şekil 7'ye göre Türkiye'de 25 - 34 yaş arasındaki üçüncül eğitim düzeyi %21 oranında, 55 - 64 yaş aralığında ise %10 seviyesindedir. Bu durum OECD ülkeleri ortalamasında; 25 - 34 yaş aralığında %39, 55 - 64 yaş aralığında %24 oranında ve kuşaklar arası fark %15 seviyesindedir. Türkiye kuşaklar arası farkta %11'lik değeri ile OECD ülkeleri ortalamasının altında yer almaktadır.

Eğitim düzeyi sık sık insan sermayesini ve bireyin becerisini ölçmek için kullanılır. OECD ülkelerinin çoğunda yüksek niteliklere sahip kişiler en yüksek istihdam oranına sahiptir. Düşük eğitim ve yeteneklerden yoksun insanların işsiz kalma riski daha fazladır. Daha iyi eğitime ve yeteneklere sahip insanlara küresel işgücü piyasasında teknolojik gelişmeler dikkate alındığında güçlü bir talep vardır. Bu temel yetenekler genellikle okullaşma yoluyla edinilmiş olsa bile, sadece örgün eğitim yoluyla oluşmuş değildir. Özellikle iş yerinde alınan eğitimler bireylerin yeteneklerini oluşturmada ve ömür boyu kullanım alanında yer almaktadır. OECD ülkelerinde eğitimin istihdam üzerindeki etkisi incelendiğinde eğitim düzeyi ve beceri seviyesi yüksek olan insanların istihdam olanakları daha fazla olduğu görülmektedir. Üçüncül eğitim seviyesine sahip insanların ortalama %80'den fazlası, lise ya da ortaöğretim eğitimi olan kişilerin %70 üzerinde istihdamı sağlanırken, ortaöğretim eğitimi altında olan insanların %60'dan azı istihdam edilmektedir. OECD ülkelerinde yüksek vasıflı işçilerin varlığı ekonomiler için son derece önemlidir.

Şekil 8:Eğitim Düzeyi ve Yaş Grubuna Göre İstihdam Oranlarındaki Eğilimler 25-64 (2012)

Kaynak: OECD, (2014).

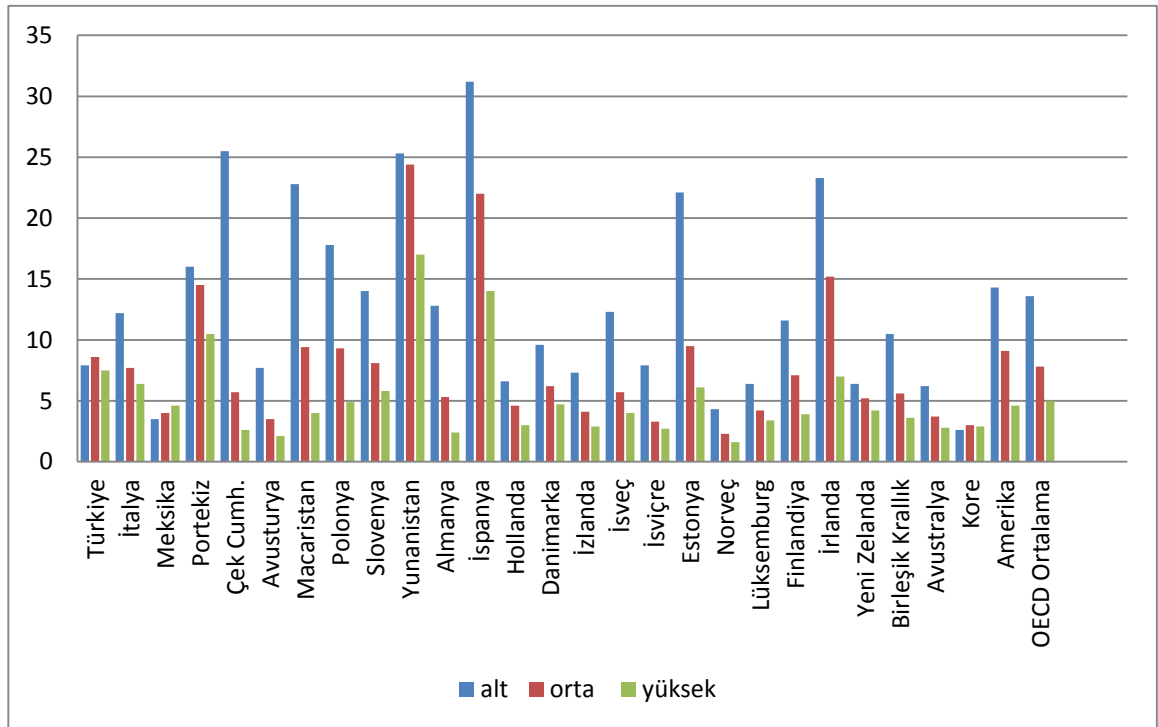
Şekil 8'de, 25 - 64 yaş grubu arasında yer alan insanlar arasında eğitim düzeyi yükseköğretim seviyesinde olanlarla ortaöğretim ve altı eğitim seviyesinde yer alan insanlar arasında istihdam oranında farklılıklar görülmektedir. Şekil 8'e göre eğitim düzeyi yükseköğretim seviyesinde olan insanların en yüksek istihdam edildiği ülkeler %91 ile İzlanda ve %90 ile Norveç'tir. Şekil 8'de yer alan 33 OECD ülkesinden 24'ü

yükseköğretim seviyesindeki insanların istihdamında %80'in üzerinde oran göstermektedir. Yunanistan %71, İtalya %79, Kore %77, İspanya %77, Türkiye %76 oranları ile %80 istihdam oranının altında kalmaktadır.

OECD ülkelerinin ortalama değerleri dikkate alındığında, eğitim seviyesi ortaöğretim altı düzeyde olan nüfusun %55'i, ortaöğretim ve üstü nüfusun %74'ü, yükseköğretim seviyesindeki nüfusun %83'ü istihdam edilmektedir. Türkiye'de eğitim seviyesi ortaöğretimin altında kalan nüfusun istihdam oranı %51, ortaöğretim ve üstü nüfusun istihdam oranı %62, yükseköğretim seviyesindeki nüfusun istihdam oranı %76'dır. Her üç değerde de Türkiye, OECD ülkeleri ortalamasının altında yer almaktadır. Şekil 8'de yükseköğretim kategorisinde en düşük istihdam oranı %76 ile Türkiye ve %71 ile Yunanistan'a aittir.

Eğitim düzeyi işsizlik kavramı ile yakından ilişkilidir. Yükseköğretim düzeyinde olanların işsiz kalma olasılığı daha düşüktür.

Şekil 9:Eğitim Düzeyine Göre İşsizlik Oranlarındaki Eğilimler (2012)

Kaynak: OECD, (2014).

Şekil 9'da görüldüğü gibi, OECD ülkelerinde lise eğitiminin altında olan yetişkinlerin ortalaması %14'tür. OECD'de işsizlik oranı belirli ülkelerde değişmezken bazı ülkelerde bu oranda artış gözlenmiştir. OECD verilerine göre Yunanistan'ın ortaöğretim seviyesi altında olan yetişkinlerin 2000 yılında işsizlik oranı %8,2 iken bu

oran 2005 yılında %8,3, 2010 yılında %11,9 ve 2012 yılında %25,3 seviyesine çıkmıştır. İspanya'da yükseköğretim seviyesine sahip yetişkinlerin işsizlik oranları 2000 yılında %9,5, 2005 yılında %6,1, 2010 yılında %10,4 ve 2012 yılında %14 olarak artış göstermiştir. OECD verilerine göre 2010 ile 2012 yılları arasında işsizlik oranları Estonya, Kanada, Almanya, Türkiye ve ABD'de düşmüştür. OECD işsizlik oranları ortalaması incelendiğinde; eğitim seviyesi lise eğitiminin altında olan yetişkinlerin işsizlik ortalaması %13,6, ortaöğretim ve lise seviyesinde olanların ki %7,8 ve yükseköğretim seviyesinde olan yetişkinlerin işsizlik ortalaması %5'dir.

Bazı ülkelerde eğitim seviyesi yüksek ve düşük olan yetişkinler arasında oluşan farkın az olduğu görülmüş, hatta bazı ülkelerde eğitim seviyesi düşük olan insanların işsizlik oranı eğitim seviyesi yüksek olan insanlardan daha düşük oranda çıkmıştır. Meksika'da ortaöğretim altında yer alan nüfusta görülen işsizlik oranı %3,5 iken, bu oran yükseköğretim seviyesindeki nüfusta %4,6'dır. Türkiye'de eğitim seviyesi ortaöğretimin altında olan nüfusun işsizlik oranı %7,9, ortaöğretim ve lise düzeyinde olanlarda %8,6, yükseköğretim düzeyindekilerin işsizlik oranı %7,5'dir. Türkiye'de eğitim düzeyine bağlı işsizlik oranları arasında yüksek fark bulunmamaktadır.

OECD ülkeleri ortalamasında 2012 yılında 25-34 yaş arası yetişkinlerde ortaöğretim seviyesine sahip olmayanların işsizlik oranı %19,8, ortaöğretim ve lise mezuniyeti olanların oranı %10,4, yükseköğretim seviyesinde olanların işsizlik oranı %7,4'dür. 55-64 yaş aralığında bu oranlar sırasıyla %10,1, %6,6, %3,9 olarak görülmektedir. Her üç seviyede de 55-64 yaş arası yetişkinlerin işsizlik oranı, 25-34 yaş aralığında yer alanlara göre düşüktür. Veriler dikkate alındığında 25-34 yaş aralığında eğitim seviyesi ortaöğretimin altında olanların işsizlik oranı yüksektir. OECD ülkelerinde 25-34 yaş arası yetişkinlerden eğitim seviyesi ortaöğretimin altında olanların işsizlik oranı 2000 yılında %14,6 iken bu oran 2005 yılında %16,4, 2010 yılında %19, 2012 yılında %19,8'e çıkarak sürekli artış göstermiştir. Söz konusu durum OECD ülkelerinde eğitim seviyesi düşük genç yetişkinlerin işsizlikle yüz yüze kalacağı yönündedir. 25-34 yaş arası yetişkinlerden yükseköğretim seviyesinde olanların işsizlik oranı, 2000 yılında %5,1, 2005 yılında %5,4, 2010 yılında %6,5, 2012 yılında %7,4 olarak 12 yıl içerisinde 2,3 puanlık bir artış göstermiştir.

Türkiye'de 25-34 yaş arası yetişkinlerden yükseköğretim seviyesinde olanların işsizlik oranı, 2000 yılında %6,5 iken, 2005 yılında %10,9, 2010 yılında %11,9, 2012

yılında %11,1 olarak görülmüştür. Bu oran OECD ülkeleri ortalamasının üzerindedir. Türkiye'de özellikle eğitilmiş genç yetişkinlerde işsizlik oranları yüksek seyretmektedir.

Tüm OECD ülkelerinde yükseköğretim görmüş olan yetişkinler, ortaöğretimi olmayan yetişkinlerden daha fazla kazanmaktadır. Ortaöğretim seviyesindeki yetişkinlerden okuma yazma yeterliliği yüksek olanlar düşük olanlardan ortalama %30 fazla kazanç elde etmektedir. Lise ve sonrası eğitimi olmayanlar, yükseköğretime sahip yetişkinlerden ortalama %20 daha az kazanmaktadır.

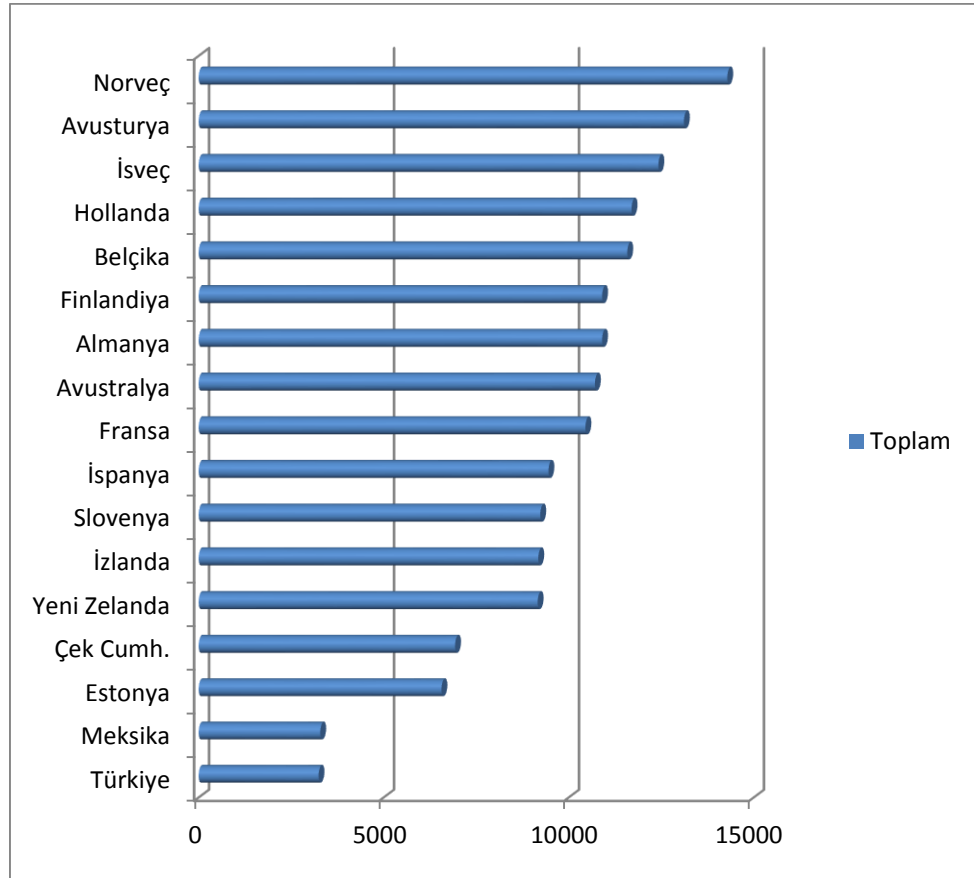
Eğitim seviyesi kazanç ilişkisi, cinsiyete dayalı incelendiğinde; OECD ülkelerinde üçüncül eğitilmiş bir kadın aynı eğitim seviyesine sahip bir erkeğin %75'i kadar kazanç elde edebilmektedir. Sadece Belçika, Slovenya, İspanya ve Türkiye'de üçüncül eğitilmiş erkeklerin %80 veya daha yukarıdadır. Kadınlar, Brezilya, Şili ve Macaristan'da üçüncül eğitilmiş erkeklerin %65 veya daha azını kazanmaktadır (OECD, 2014:135).

Eğitim seviyesi ve okuryazarlık insanların, sağlık durumları, kişilerarası güven, siyasi etkinlik, gönüllülük gibi sosyal etkileri yükseltme ile ilişkilidir. Özellikle yükseköğretim mezuniyeti ile politik faaliyetler arasında güçlü bir ilişki vardır. OECD ülkelerinde yükseköğretim mezuniyeti olanların, düşük eğitim seviyesindekilere kıyasla hükümette söz sahibi olduğuna inanma oranı daha yüksektir. Bu oranda, OECD raporunda, 20 OECD ülkesi arasında iki kesim arasında 21 puanlık fark olduğunu ortaya koymaktadır (OECD, 2014:172) .

OECD ülkelerinde Eğitim harcamaları incelendiğinde, ortalama olarak birincil öğretimde öğrenci başına 8296 dolar, ortaöğretimde öğrenci başına 9280 dolar ve üçüncül eğitimde öğrenci başına 13958 dolar harcama gerçekleştirilmektedir. İlköğretim, ortaöğretim ve ortaöğretim sonrası üçüncül olmayan eğitimde öğrenci başına toplam harcamaların %94'ü çekirdek eğitim hizmetlerine ayrılmıştır. Bunların dışında kalan AR - GE harcamalarının önemli bir kısmı yükseköğretim düzeyinde görülmektedir.

OECD raporuna göre, 2005 yılından 2011 yılına kadar OECD ülkelerinde eğitim harcamalarında 17 puanlık bir artış görülmüştür. 2009 - 2011 arasında ekonomik krizin bir sonucu olarak bu ülkelerin üçte birinde eğitim harcamaları düşmüştür (OECD, 2014:204).

Şekil 10: Temel hizmetler, Yardımcı Hizmetler ve Ar-Ge, Eğitim Kurumlarına, Öğrenci Başına Yıllık Harcama(2011)

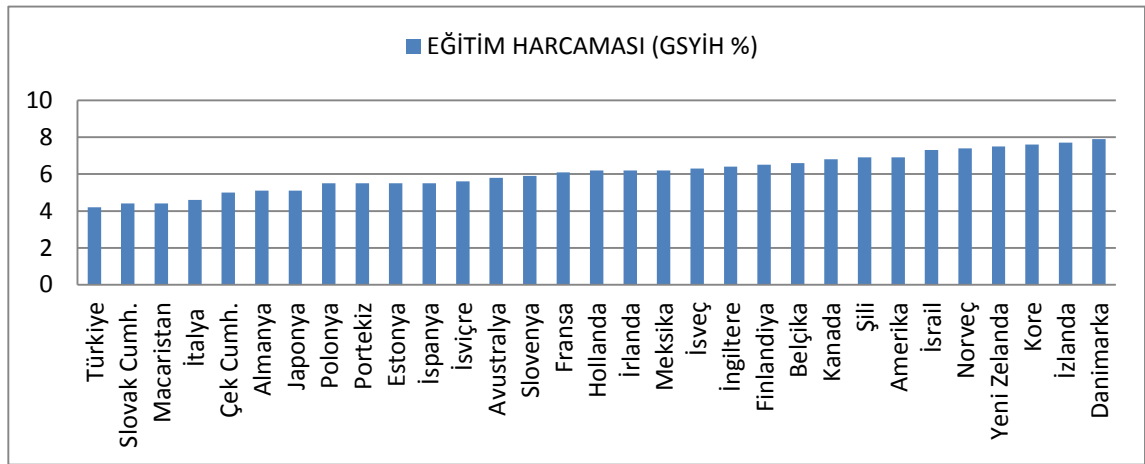
Kaynak: OECD, (2014).

Şekil 10'da seçilmiş OECD ülkelerinde eğitim alanında yapılan, öğrenci başına yıllık harcamalar incelendiğinde en yüksek harcama 14288 dolar ile Norveç'e aittir. Norveç'i sırasıyla 13116 dolar ile Avustralya ve 12426 dolar ile İsveç takip etmektedir. Öğrenci başına en düşük harcama 3240 dolar ile Türkiye'ye aittir. Meksika 3286 dolar ile öğrenci başına harcamada en düşük ikinci ülkedir.

Eğitim harcamaları, eğitim alanında gerçekleştirilecek faaliyetlerin finanse edilmesi, eğitim faaliyetlerinin nitelikli bir yapıya ulaştırılması ve nicelik anlamında da genişletilmesi için yapılan harcamaların bütünüdür. Ülkelerin kalkınmasında doğrudan rol oynayan eğitim, genel anlamda yatırım kategorisinde yer almaktadır. Beşeri sermaye yatırımı ülkelerin ekonomik gelişimi için son derece önemlidir. Beşeri sermayeye yapılan her yatırım ülkeleri bilim ve teknoloji alanında ilerleteceği ve bu durum toplumun geneline fayda sağlayacağı için eğitim harcamalarının artırılması önem taşımaktadır (Güngör ve Göksu, 2013:66).

GSYİH içinde yer alan eğitim harcaması, bir ulusun zenginliğine göre eğitim kurumlarına yapılan harcamalarına bir ölçü sunar. Ülkeler verimliliği artırmak ekonomik büyümeyi teşvik etmek, kişisel ve sosyal eşitsizliği azaltmak için eğitim kurumlarına yatırım yapar. Eğitim harcamaları, GSYİH oranı çeşitli kamu ve özel sektörün farklı tercihlerine bağlıdır. Bununla birlikte eğitim harcamaları büyük ölçüde kamu bütçelerinden gelmekte ve hükümetler tarafından yakından denetlenmektedir(OECD, 2014:222).

Şekil 11: Eğitim Seviyesine Göre GSYİH Yüzdesi Olarak, Eğitim Kurumlarına Yapılan Harcamalar(2011)

Kaynak: OECD, (2014).

Şekil 11'de, OECD ülkeleri içerisinde eğitim seviyesine göre GSYİH yüzdesi olarak, eğitim kurumlarına yapılan harcamalar yer almaktadır. Şekil 11'e göre en yüksek GSYİH içerisinde eğitim harcamalarına pay ayıran ülke %7,9'luk oran ile Danimarka'dır. %7,7 ile İzlanda ikinci sırada, %7,6 ile Kore üçüncü sırada yer almaktadır. GSYİH içerisinde eğitim harcamalarına en düşük payı ayıran ülke %4,2 oranı ile Türkiye'dir. Macaristan %4,4, Slovak Cumhuriyeti %4,4, İtalya %4,6, Çek Cumhuriyeti %5, Almanya %5,1 oranında GSYİH içerisinde eğitim harcamalarına pay ayırmaktadır. OECD 2011 eğitim araştırmasına göre OECD ülkelerinde eğitim harcamaları ortalama %6,1 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye OECD ortalamasının altında yer almaktadır(OECD, 2014:228).

Okullaşma oranı ile ekonomik büyüme ve kalkınma arasında doğru orantı vardır. Robert Joseph Barro (2001) tarafından yapılan çalışmada yetişkin erkeklerde en az ortaöğretim ve üzerinde bir eğitim seviyesine ulaşmış bireyin, ortaöğretim seviyesine ulaşmamış bireye kıyasla ekonomik büyümeye katkısı daha fazladır. Eğitim

beraberinde kalifiye iş gücünün oluşturulması, yeni teknolojilerin geliştirilmesi, elde edilen teknolojik çıktıların kullanımı ve toplumun tamamına etki edecek şekilde yayılması açısından önemli yere sahiptir. Araştırmada erkeklerin ilköğretim düzeyinde almış oldukları eğitimin iktisadi büyümeye doğrudan katkı sunmadığı fakat ortaöğretim seviyesine erişebilirliğin sağlanabilmesi açısından önemli olduğu görülmüştür. İlköğretim seviyesine ulaşmış kadınlarda doğum oranlarındaki düşme ekonomik büyüme açısından pozitif geri dönüşler ortaya çıkarmaktadır (Erdoğan ve Yıldırım, 2009:13). Self ve Grabowski tarafından yapılan araştırmaya göre kadınlarda görülen eğitim seviyesindeki artış her kademede ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır (Erdoğan ve Yıldırım, 2009:14).

Hem ilköğretim hem de ortaöğretim düzeyinde eğitime erişim OECD ülkelerinin tamamında yüksek seviyede kabul görmektedir. OECD ülkelerinde lise eğitiminin yaygınlaştırılması, tüm nüfusun eğitime erişiminin kolaylaştırılması ve lise eğitiminin genişletilmesi çalışmaları yapılmaktadır. Eğitim alanında gerçekleştirilen politikalar, müfredatın esnekleştirilmesi, mesleki alana yönelik çalışmaların genişletilmesi lise eğitiminin yeniden şekillenerek yaygınlaşması durumunu pozitif eğilimde etkilemiştir. Aynı faaliyetler yükseköğretim seviyesinde de yapılmış olmasına rağmen yükseköğretime katılım yeterli seviyeye ulaşmamıştır.

Ortaöğretim işgücü piyasasına sorunsuz ve başarılı bir geçişin sağlanabilmesi için minimum yeterlilik hali olarak görülmektedir. Ortaöğretim mezuniyeti işsizlik riskinin azaltılması için gerekli görülmektedir. Lise eğitiminin tamamlanması toplumda bireyler arasında oluşacak eşitlik olgusu için önemlidir. Özellikle eğitimi tamamlamış bireyler kısa vadede bilgi ve becerileri geliştirilerek istihdam edilmelidir. Lise eğitimi özellikle sosyolojik açıdan son derece önemli olmasına karşın OECD ülkelerinde eğitim oranlarında büyük farklılıklar bulunmaktadır.

Eğitim seviyesinin bir üst seviyeye ulaştırılması ve bireylerin hayat boyu öğrenme kavramını elde ederek gelişimlerini sürdürmeleri gelişen dünya düzeninde önemli bir yere sahiptir. Küresel işgücü piyasasında meydana gelen derin yapısal değişiklikler işgücü piyasasını giderek daha fazla bilgiye dayalı hale getirmiştir. Bu durum daha iyi eğitilmiş bireylerin iş gücü piyasasında avantajlı konuma geçmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır (OECD, 2014:304).

Aşağıdaki tablo 13'de OECD ülkelerinde 1995 ve 2012 yılları arasında 20-29 yaş arası eğitime katılım oranları yer almaktadır.

Tablo 13: Yaş Gruplarına Göre Okullaşma Oranı(1995-2012)

	15-19 Yaş Aralığı				20-29 Yaş Aralığı			
	1995	2000	2005	2012	1995	2000	2005	2012
Avustralya	81	82	82	87	23	28	33	35
Avusturya	75	77	80	79	16	18	19	26
Belçika	94	91	94	94	24	25	29	33
Kanada	80	81	80	m	22	23	26	m
Şili	64	66	74	76	m	m	m	28
Çek Cumhuriyeti	66	81	90	90	10	14	20	26
Danimarka	79	80	85	87	30	35	38	43
Estonya	m	m	87	86	m	m	27	29
Finlandiya	81	85	87	86	28	38	43	42
Fransa	89	87	85	84	19	19	20	21
Almanya	88	88	89	90	20	24	28	33
Yunanistan	62	82	97	85	13	16	24	42
Macaristan	64	78	87	93	10	19	24	27
İzlanda	79	79	85	88	24	31	37	41
İrlanda	79	81	89	93	14	16	21	22
İsrail	m	64	65	65	m	m	20	22
İtalya	m	72	80	81	m	17	20	21
Japonya	m	m	m	m	m	m	m	m
Kore	75	79	86	87	15	24	27	31
Lüksemburg	73	74	72	77	m	5	6	13
Meksika	36	42	48	53	8	9	11	13
Hollanda	89	87	86	93	21	22	26	36
Yeni Zelanda	68	72	77	83	17	23	32	29
Norveç	83	86	86	87	25	28	29	30
Polonya	78	84	92	92	16	24	31	31
Portekiz	69	71	73	87	22	22	22	24
Slovak Cumhuriyeti	m	m	85	85	m	m	16	21
Slovenya	m	m	91	92	m	m	32	34
İspanya	73	77	81	86	21	24	22	28
İsveç	82	86	87	86	22	33	36	36
İsviçre	80	83	83	84	15	19	22	25
Türkiye	30	28	41	59	7	5	10	24
Birleşik Krallık	m	m	m	78	m	m	m	19
Amerika	72	73	79	81	19	20	23	27
OECD Ortalaması	74	76	81	84	18	22	25	28

Kaynak: OECD, (2014). m: veri elde edilemeyen yılları göstermektedir.

Tablo13'e göre, 1995 ve 2012 yılları arasında OECD ülkeleri ortalamasında 20 - 29 yaş aralığında eğitime katılım oranı sürekli artış göstermiştir. 1995 - 2012 yılları arasında ortalama 10 puanlık bir artış görülmüştür. Tablo 13'de, 16 OECD ülkesi ortalama değer üzerinde yer alırken, 18 ülke okullaşma oranında ortalama değer altında yer almaktadır. OECD ülkeleri arasında en yüksek okullaşma oranı Danimarka, Finlandiya, Yunanistan ve İzlanda'da görülmektedir. İspanya, Şili, Amerika, İsrail,

İtalya, Türkiye OECD ortalamasının altında kalmaktadır. Tablo 13'e göre en düşük okullaşma oranı Fransa, Birleşik Krallık, Meksika ve Lüksemburg'da görülmektedir.

OECD ülkelerinde son yıllarda lise programlarının çeşitliliği artmıştır. Eğitim müfredatında esnemeler, kapsamlı programlar, mesleki çalışmalar için ayrılmış genel programlar, müfredatın işgücü piyasasına entegre olacak şekilde revize edilmesi beraberinde ortaöğretime olan talebi artırmıştır. 34 OECD ülkesi arasında 27 ülke en az %80 ortaöğretimde okullaşma seviyesine ulaşmıştır. 7 ülke %80'in altında yer almıştır.

Tablo 13'de 1995 ve 2012 yılları arasında 15-19 yaş aralığında eğitime katılım oranları yer almaktadır. Tablo 13'de görüldüğü üzere 1995 yılından 2012 yılına kadar sürekli artış görülmektedir. 23 ülke OECD ortalamasının üzerinde 11 ülke ortalamasının altında yer almaktadır. Tablo 13'de 2012 verileri dikkate alındığında 15 - 19 yaş aralığında en yüksek okullaşma Belçika, Litvanya, İrlanda ve Hollanda'da görülmektedir. Yeni Zelanda, Kanada, Amerika, İtalya, Birleşik Krallık ortalamasının altında kalan ülkelerdendir. 15 - 19 yaş aralığında en düşük okullaşma oranı İsrail, Türkiye ve Meksika'da görülmektedir.

3.6.1. Türkiye ve OECD Ülkeleri Eğitim Endeksi Verilerinin Karşılaştırılması

İGE alt endeksi olan "Eğitim Endeksi", 25 yaş ve üstü bireylerin yaşam süreleri boyunca ortalama eğitim gördükleri sürenin ve okula başlama çağındaki çocukların okula kayıt alanında hâkim olan oranların, okul çağındaki çocuğun yaşam süresi içerisinde aynı kalması varsayımı ele alınarak, çocuğun öğrenim görme süre beklentisinin toplamı üzerinden elde edilen sonuçların aritmetik ortalamasıdır (UNDP, 2014a).

Türkiye örneği üzerinden ilerleyecek olursak; Tablo 14'de Türkiye'nin beklenen okullaşma süresi 14,4 yıl, ortalama eğitim süresi 7,6 yıldır.

Tablo 14: Eğitim Endeksi Temel Göstergeleri ve Türkiye Değerleri (2012).

Boyut	Gösterge	Minimum	Maksimum	Değer(Türkiye)
Eğitim	Beklenen Okullaşma(yıl)	0	18	14,4
	Ortalama Eğitim Süresi (yıl)	0	15	7,6

Kaynak: UNDP, (2014a).

veriler yukarıda açıkladığımız 1 numaralı denklem olan boyut endeksine uygularsak;

$$\text{Okullaşma Beklenen (yıl)} : (14,4 - 0) / (18 - 0) = 0,800$$

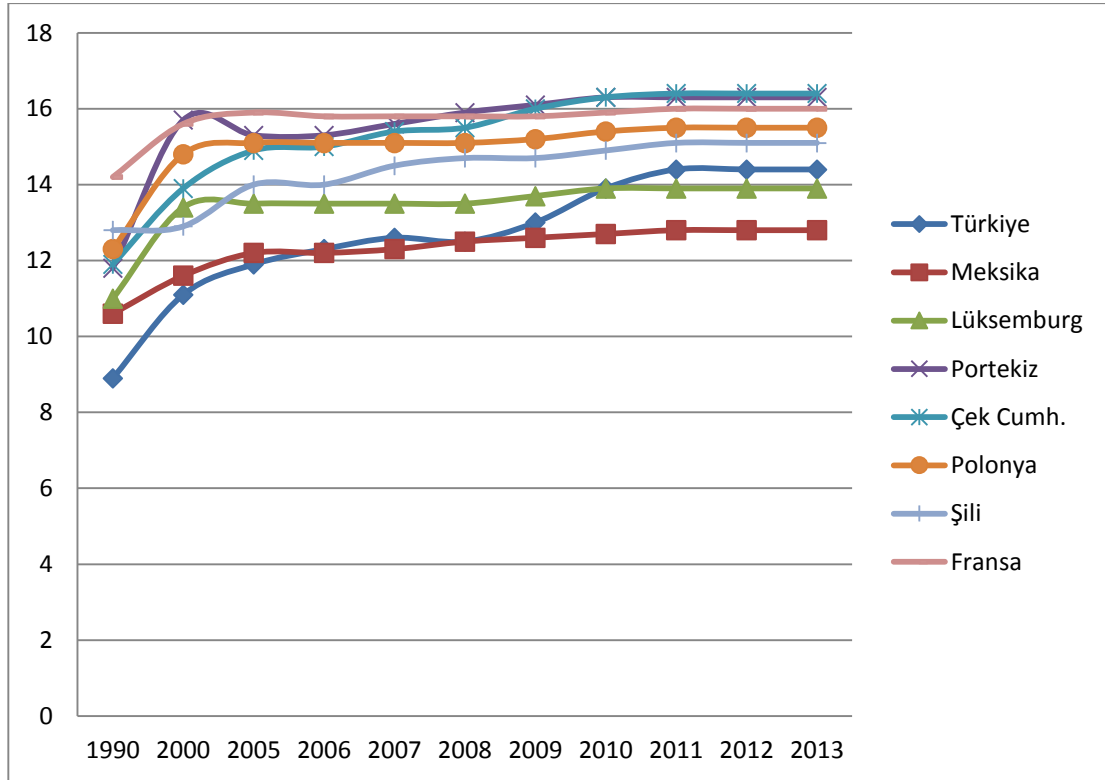
$$\text{Ortalama Eğitim Süresi (yıl)} : (7,6 - 0) / (15 - 0) = 0,506$$

$$\text{Eğitim Endeksi} : (0,800 + 0,506) / 2 = 0,653$$

Türkiye'nin eğitim endeks değeri 0,653 olarak bulunmuştur.

Gelişen dünya düzeni ile birlikte eğitilmiş bireylerdeki niteliksel artış kadar niceliksel artışta her geçen gün önem kazanmaktadır. Eğitim bireylerin sosyo-kültürel yapısı, gelir düzeyi, sağlık, yaşam standardı gibi birçok temel unsuru etkilemektedir. Özellikle bireylerin topluma entegre olması ve küreselleşen dünyada işgücünün istihdama dönüşebilmesi için eğitim düzeyi önemli bir ölçüt haline gelmiştir. Bu kapsamda; kalkınmada, ülkelerin beklenen okullaşma değeri ve ortalama eğitim görme süreleri son derece önemli kriterleri oluşturmaktadır. Özellikle insani kalkınmanın sağlanabilmesi için bu iki eğitim bazlı kriter değerlerinin artırılması gereklidir.

Şekil 12:Seçilmiş OECD Ülkeleri 1990 - 2013 Yılları Arası Beklenen Okullaşma (yıl)

Kaynak: UNDP,(2014d).

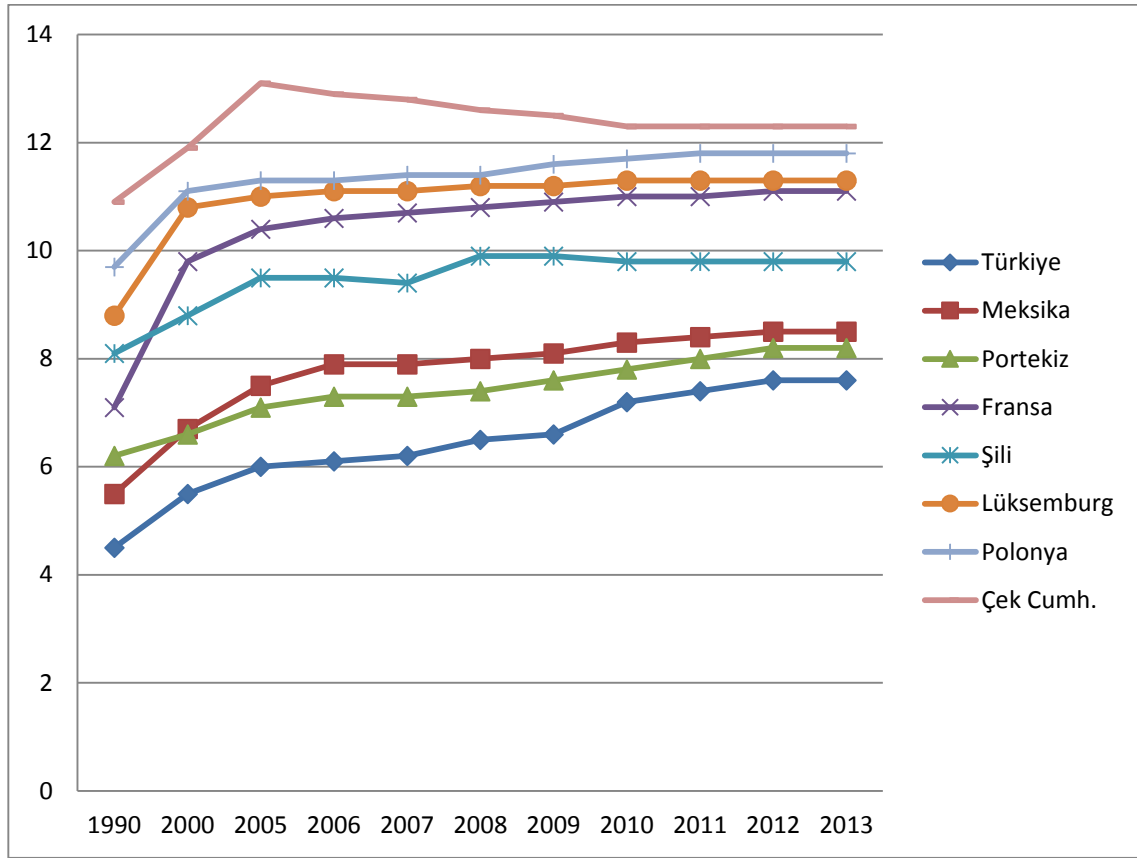
Şekil 12'de seçilmiş OECD ülkeleri beklenen okullaşma değerleri ele alınmıştır. 1970'lerde varlığını gösteren kriz ortamının etkisini uzun yıllar hissettirmesi sebebiyle eğitim verileri 1990 yılından itibaren ele alınmış ve ulaşılabilen en son veriler olan 2013 yılına kadar geçen süreç Şekil 12'de sunulmuştur. Şekil 12'de 1990 yılı verilerine göre en düşük beklenen okullaşma 8,9 yıl ile Türkiye'ye aittir. Türkiye'yi sırasıyla 10,6 yıl ile Meksika, 11 yıl ile Lüksemburg, 11,8 yıl ile Portekiz, 11,9 yıl ile Çek Cumhuriyeti, 12,3 yıl ile Polonya, 12,8 yıl ile Şili ve 14,4 yıl ile Fransa takip etmektedir.

Türkiye 1990 ile 2000 yılı arasında önemli bir ilerleme kat etmiş ve beklenen okullaşma değerini 2,2 yıl artış ile 11,1 yıla yükseltmiştir. Türkiye 11,1 yıllık değeri ile 2000 yılı en düşük değerine sahip olsa da 2,2 yıllık artış ile sekiz ülkenin beklenen okullaşma değeri artış oranı olan 1,94'lük değer üzerinde yer almıştır. Sekiz ülkeden dördünden daha fazla artış göstermiştir. En yüksek artış ise 3,9 yıl ile Portekiz'e aittir.

2000 yılı ile 2009 yılı arasında Türkiye 1,9 yıl artış göstermiş ve beklenen okullaşma değerini 13 yıla yükseltmiştir. 2000 - 2009 yılları arasında beklenen okullaşma değerinde en yüksek artışı 2,1 yıl ile Çek Cumhuriyeti göstermiştir. Türkiye sekiz ülke arasında 1,9 yıl ile ikinci yüksek değere sahiptir.

2009 yılı dünya ekonomik krizinin etkisi ile 2009 sonrası birçok ülkede eğitim değerlerinde önemli bir artış gerçekleşmemiştir. 2009 - 2013 yılları arasında gerçekleşen ortalama beklenen okullaşma değeri 0,41 yıldır. Türkiye'de ise durum farklı seyretmiş ve 1,4 yıllık artış gerçekleşmiştir. Türkiye 2009 - 2013 yılları arasında en yüksek gelişme gösteren ülke konumundadır. Türkiye'yi 0,4 yıl ile Çek Cumhuriyeti ve Şili takip etmektedir.

Şekil 13: Seçilmiş OECD Ülkeleri 1990 - 2013 Arası Yetişkinlerde Ortalama Eğitim Süresi (yıl)

Kaynak: UNDP,(2014e).

Şekil 13'de seçilmiş sekiz OECD ülkesinin 1990 - 2013 yılları arası ortalama eğitim süreleri sunulmuştur. 1990 yılı itibariyle en düşük değer 4,5 yıl ile Türkiye'ye aittir. Şekil 13'de yer alan sekiz ülkenin, ortalama eğitim görme süreleri ortalaması 7,6 yıldır. Türkiye bu değer 3,1 yıl gerisinde yer almaktadır. Ortalama eğitim görme süresinde Türkiye'yi sırasıyla 5,5 yıl ile Meksika, 6,2 yıl ile Portekiz, 7,1 yıl ile Fransa, 8,1 yıl ile Şili, 8,8 yıl ile Lüksemburg, 9,7 yıl ile Polonya, 10,9 yıl ile Çek Cumhuriyeti takip etmektedir.

Türkiye 1990'dan 2009 yılına kadar geçen sürede ortalama eğitim süresinde %33'lük bir artış göstererek 4,5 yıl olan değerini 6 yıla çıkarmıştır. 1990 - 2009 yılları arasında ortalama eğitim süresinde en yüksek artışı 3,9 yıl ile Fransa göstermiştir. Fransa bu artış ile değerini 10,9'a yükseltmiştir. 1990 - 2009 yılları arasında sekiz ülke ortalama eğitim süresi artışı ortalaması 2,16 yıl olarak gerçekleşmiştir. Türkiye 1,5 yıl ile bu değer 1,1 yıl altında yer almıştır. 2009 yılı en yüksek ortalama eğitim süresi 12,5 yıl ile Çek Cumhuriyeti'nde görülmüştür.

2009 - 2013 yılları arasında ortalama eğitim süresi değerlerinde durgunluk söz konusudur. Sekiz ülkede ortalama 0,275 yıl artış görülmüştür. En yüksek artış 1 yıl ile Türkiye'ye aittir. Türkiye'yi 0,6 yıl ile Portekiz takip etmiştir. 2009 - 2013 yılları arasında Çek Cumhuriyeti -0,2, ve Şili -0,1 ile negatif değerlere sahiptir. 2013 yılı itibarıyla en yüksek ortalama eğitim süresi 12,3 yıl ile Çek Cumhuriyeti'ne aittir. 2013 yılı sekiz ülke ortalama eğitim görme süresi ortalama değeri 10,07 yıldır. Türkiye 7,6 yıl ile ortalamanın altında kalmıştır. 7,6 yıl ayrıca sekiz ülke değerleri arasında en düşük değere karşılık gelmektedir.

Türkiye özellikle 2009 - 2013 yılları arasında diğer ülkelere göre önemli ölçüde ilerleme gösterse de 7,6 yıllık değer eğitim düzeyinin yeterli seviyeye ulaşmadığını göstermektedir.

Aşağıda yer alan tablo 15'te 1990 ile 2013 yılları arasında, OECD ülkeleri eğitim endeksi değerleri verilmiştir. OECD ülkelerinin tamamında eğitim değerlerinde artış görülmektedir. 2009 yılı sonrası OECD ülkelerinde durağan bir süreç yaşanmıştır. 34 ülke ortalaması 0,826 değerindedir. 16 ülke OECD ortalamasının altında kalırken 18 ülke OECD ortalamasının üstünde yer almıştır. Avustralya 0,927 değeri ile en yüksek eğitim endeks değerine sahiptir. En düşük değer 0,652 ile Türkiye ve 0,638 değeri ile Meksika'ya aittir.

Tablo 15: OECD Ülkeleri Eğitim Endeks Değerleri (1990-2013)

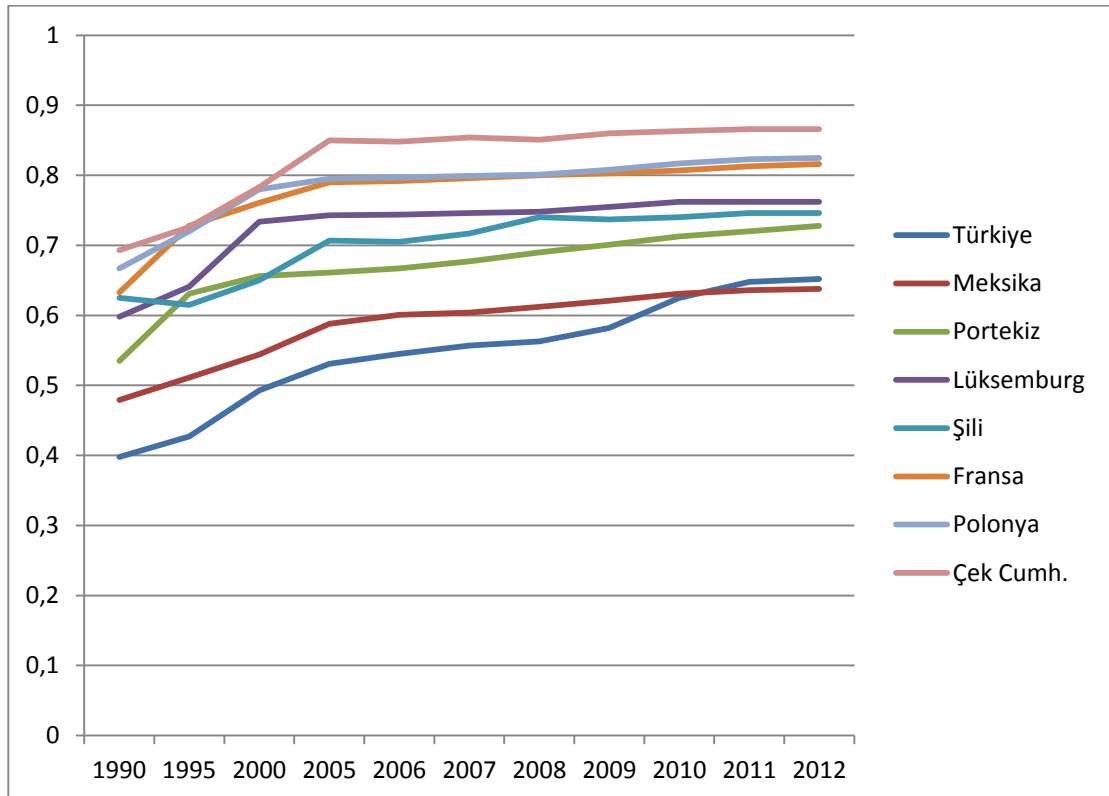
Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Avustralya	0,874	0,894	0,895	0,902	0,905	0,907	0,913	0,916	0,919	0,922	0,927	0,927
Yeni Zelanda	0,794	0,864	0,885	0,908	0,91	0,911	0,913	0,915	0,917	0,917	0,917	0,917
Norveç	0,75	0,805	0,87	0,91	0,912	0,909	0,903	0,902	0,907	0,91	0,91	0,91
Hollanda	0,744	0,811	0,824	0,844	0,85	0,86	0,86	0,859	0,866	0,892	0,894	0,894
Amerika	0,834	0,861	0,85	0,867	0,87	0,876	0,88	0,884	0,887	0,89	0,89	0,89
İrlanda	0,697	0,743	0,837	0,866	0,867	0,88	0,884	0,886	0,887	0,887	0,887	0,887
Almanya	0,646	0,739	0,787	0,858	0,872	0,875	0,877	0,879	0,879	0,884	0,884	0,884
Danimarka	0,711	0,751	0,804	0,864	0,863	0,865	0,867	0,868	0,873	0,873	0,873	0,873
Çek Cumh.	0,693	0,726	0,783	0,85	0,848	0,854	0,851	0,86	0,863	0,866	0,866	0,866
Kore	0,679	0,743	0,797	0,837	0,843	0,848	0,854	0,856	0,862	0,865	0,865	0,865
Slovenya	0,697	0,724	0,794	0,842	0,849	0,85	0,854	0,858	0,864	0,862	0,863	0,863
İngiltere	0,642	0,791	0,836	0,866	0,854	0,852	0,859	0,865	0,878	0,86	0,86	0,86
Estonya	0,674	0,705	0,808	0,855	0,853	0,854	0,852	0,852	0,859	0,859	0,859	0,859
İsrail	0,714	0,764	0,82	0,848	0,846	0,849	0,844	0,847	0,848	0,851	0,854	0,854
Kanada	0,809	0,826	0,808	0,853	0,853	0,852	0,851	0,851	0,85	0,85	0,85	0,85
İzlanda	0,673	0,732	0,786	0,829	0,833	0,836	0,84	0,843	0,847	0,847	0,847	0,847

İsviçre	0,695	0,726	0,804	0,822	0,827	0,828	0,83	0,834	0,841	0,844	0,844	0,844
İsveç	0,692	0,792	0,866	0,83	0,827	0,824	0,824	0,823	0,833	0,83	0,83	0,83
Polonya	0,667	0,72	0,78	0,795	0,797	0,799	0,801	0,808	0,817	0,823	0,825	0,825
Fransa	0,633	0,728	0,761	0,79	0,792	0,796	0,8	0,803	0,807	0,813	0,816	0,816
Finlandiya	0,691	0,758	0,765	0,812	0,816	0,814	0,815	0,808	0,812	0,815	0,815	0,815
Belçika	0,705	0,804	0,835	0,792	0,794	0,796	0,797	0,802	0,807	0,812	0,812	0,812
Japonya	0,699	0,74	0,767	0,785	0,79	0,792	0,795	0,8	0,802	0,808	0,808	0,808
Macaristan	0,597	0,7	0,755	0,793	0,797	0,798	0,799	0,801	0,808	0,805	0,805	0,805
Slovakya	0,68	0,708	0,743	0,784	0,789	0,797	0,8	0,802	0,805	0,802	0,802	0,802
Yunanistan	0,596	0,637	0,68	0,794	0,803	0,792	0,794	0,795	0,797	0,797	0,797	0,797
Avusturya	0,661	0,699	0,73	0,747	0,756	0,759	0,771	0,78	0,794	0,794	0,794	0,794
İspanya	0,596	0,694	0,721	0,742	0,747	0,753	0,763	0,768	0,783	0,792	0,794	0,794
İtalya	0,592	0,65	0,695	0,762	0,768	0,775	0,779	0,78	0,784	0,79	0,79	0,79
Lüksemburg	0,598	0,641	0,734	0,743	0,744	0,746	0,748	0,755	0,762	0,762	0,762	0,762
Şili	0,625	0,615	0,65	0,707	0,705	0,717	0,74	0,737	0,74	0,746	0,746	0,746
Portekiz	0,535	0,631	0,656	0,661	0,667	0,677	0,69	0,701	0,713	0,72	0,728	0,728
Türkiye	0,398	0,427	0,493	0,531	0,545	0,557	0,563	0,582	0,625	0,648	0,652	0,652
Meksika	0,479	0,511	0,544	0,588	0,601	0,604	0,612	0,621	0,631	0,636	0,638	0,638

Kaynak: UNDP, (2014f)

Şekil 14'de seçilmiş sekiz OECD ülkesinin 1990 - 2013 yılları arası eğitim endeksi değerlerine yer verilmiştir.

Şekil 14: Seçilmiş OECD Ülkeleri 1990 - 2013 Eğitim Endeks Değerleri

Kaynak: UNDP, (2014f)

Şekil 14'de yer alan verilere göre, 1990 yılında en düşük değer 0,398 ile Türkiye'ye aittir. Türkiye'yi sırasıyla 0,479 ile Meksika, 0,535 ile Portekiz, 0,598 ile Lüksemburg, 0,625 ile Şili, 0,633 ile Fransa, 0,667 ile Polonya ve 0,693 ile Çek Cumhuriyeti takip etmiştir. 1990 yılı sekiz ülke ortalama eğitim endeks değeri 0,58 olarak görülmüştür. Türkiye, Meksika ve Portekiz ortalama değerinin altında yer almışlardır.

1990 - 2009 yılları arası dikkate alındığında sekiz ülkenin tamamının eğitim endeks değerlerinde artış görülmüştür. 1990 - 2009 yılları arasında Türkiye %46'lık önemli bir artış oranı ile eğitim endeks değerini 0,582'ye yükseltmiştir. Türkiye aynı zamanda 0,184 puanlık artış ile sekiz ülke arasından en yüksek değer artışını gösteren ülkedir. Türkiye'yi 0,17 ile Fransa ve 0,167 ile Çek Cumhuriyeti takip etmiştir.

2009 yılı itibariyle eğitim endeks değerlerinde önemli ölçüde gelişme görülmemiştir. 2009 - 2013 arasında Türkiye %12'lik bir artış ile 2009 yılında 0,582 olan değerini 0,652'ye yükseltmiştir. Bu artış aynı zamanda sekiz ülke arasında görülen en yüksek değeri göstermektedir.

2013 yılı verilerine baktığımızda eğitim endeksi ortalama değeri 0,754 olarak hesaplanmıştır. Sekiz ülkeden Türkiye, Meksika, Portekiz ve Şili ortalama değerinin altında yer almıştır. En yüksek değer 0,866 ile Çek Cumhuriyeti'ne en düşük değer ise 0,638 ile Meksika'ya aittir.

Türkiye'nin 1990 yılı itibariyle eğitim değerlerinde sürekli artış görülmüştür. Fakat eğitim endeks değeri Tablo 15'te de görüldüğü üzere 34 OECD ülkesi içerisinde Meksika'dan sonra en düşük seviyededir. Eğitim endeksi genelde kalkınmanın özelde ise insani kalkınmanın önemli bir ölçütüdür.

SONUÇ

Kalkınma merkantilist dönemden 1970'lere kadar farklı iktisadi bakış açılarıyla aynı temel nokta üzerinden değerlendirilmiştir. 1970'lere kadar kavram gelir odaklı, ekonomik büyümeye yönelik yapılan faaliyetlerin bütünü olarak görülmüştür. Dünya ekonomik açıdan zenginleşmiş ülkeler ve yeterli ekonomik seviyeye ulaşamamış ülkelerden oluşmuştur. Gelir odaklı değerlendirme ekonomik yeterliliğe sahip ülkeleri gelişmiş ülkeler kategorisine alırken yeterli ekonomik seviyeye ulaşamayan ülkeleri azgelişmiş olarak kategorize etmiştir. Bu aşamadan sonra özellikle azgelişmiş ülkelerin temel hedefi yeryüzünde azınlık statüsünde yer alan gelişmiş ülkelerin seviyelerine ulaşmak olmuştur. Gelişmiş ülkeler ise mevcut yapılarını daha ileri bir seviyeye taşımak için faaliyetler yürütmüşlerdir. Azgelişmişlik ve gelişmişlik kavramları kalkınma kavramının popülerlik kazanmasına sebep olmuş ve ekonomistlerin önemli sorularından biri kalkınmanın nasıl sağlanacağı olmuştur. Klasik iktisatçılar bütün toplumların aynı kalkınma evrelerinden geçeceği ve azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerin geçirdiği süreçleri takip etmesi gerektiği ve sermayenin gelişmiş ülkelere ithali fikri hâkim iken Marksist iktisatçılarda bu minval genel anlamda bir tarafın zenginliğinin diğer tarafın yoksulluğuna dayandığı görüşüne dayanmıştır. Marksist iktisatçılar gelişmiş ülkelerin azgelişmiş ülkeleri kalkındırmayacağı, sadece azgelişmiş ülkelerin kaynaklarının sömürüleceği ve azgelişmiş ülkelerin mevcut kaynaklarını kullanamaz hale getirerek bu ülkelerde azgelişmişliğin sürekliliğinin varlığına sebep olacağı görüşünü savunmuşlardır.

Özellikle ikinci dünya savaşı sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerin bağımlı devletler haline getirilme çabası içerisinde olan kalkınma iktisadı Sovyetler birliğinin dağılması ile yeni bir boyut kazanmıştır. İki kutuplu dünyada bir tarafın yanında yer alma gereksinimi ortadan kalkmıştır. Sovyetlerin dağılması ile artan Amerikan yayılmacılığı küreselleşme sürecinin hâkimiyet dönemini başlatmıştır. Küreselleşen dünya ile birlikte sınırların ortadan kalkması, gelirlerin uluslararası pazarda paylaşılması beraberinde bir takım sorunlar getirmiştir. Geçmişte kaynak ve sermaye yetersizliği ile yüzleşen ve azgelişmişliğe mahkûm olan ülkeler, yeni dünya düzeninde gelirlerin adaletsiz dağılımı ve kaynakların sermaye sahiplerine akışına engel olamayışından ötürü azgelişmişlik statüsünden kurtulamamaktadır. Belirli ülkeler ekonomik anlamda ilerleme kaydetse de bu ilerleme salt parasal olgularla sınırlı kalmakta toplumun tamamına fayda sağlayacak bileşenler ile buluşamamaktadır. 2013 yılı verileri dikkate alındığında Norveç'in kişi başına düşen GSMH'si 63909 dolar seviyesindedir. Aynı

değer Kongo'da 444 dolardır. Sadece Norveç ve İsviçre'nin kişi başına düşen GSMH toplam değeri (117671 dolar), 40 azgelişmiş ülkenin toplam GSMH değerinden (89342 dolar) 28329 dolar fazladır. Mevcut veriler göstermektedir ki gelişmiş ülkeler kalkınmalarını sağlayacak yeterli sermaye birikimine sahip iken aynı durum azgelişmiş ülkelerde görülmemektedir. Sermaye kıtlığı ile karşı karşıya kalan ülkeler küreselleşme ile birlikte kaynaklarını gelişmiş ülkelerin kullanımına açmaktadır. Kaynakları etkin kullanamayan ülkeler azgelişmişliğin sürekliliği sorunu ile yüzleşmek durumundadır.

Kalkınmanın sağlanabilmesi ve azgelişmişlikten kurtulabilmek için yeterli sermayeye sahip olmayan ülkelerin ellerindeki kaynakları maksimum verimlilikle değerlendirmeleri önemlidir. Kaynakların etkin kullanılmadığı takdirde mevcut kaynakların transferi ya da hiç işlenmemesi sorunları ile karşı karşıya kalınmaktadır. Mevcut kaynakların etkin kullanımı toplumda bulunan eğitilmiş bireylerin sayısı ile doğru orantılıdır. Bir ülkede bulunan bilim adamı/kadını, doktor, mühendis, öğretmen vd. meslek gruplarına mensup kalifiye bireyler ülkelerin kalkınması açısından son derece önem teşkil etmektedir. Bu açıdan eğitim, kalkınmanın sağlanmasında lokomotif görevi üstlenmektedir.

Bireyi ve toplumu doğrudan etkileyen eğitim, bireyin sağlıklı yaşam olanaklarını artırmakta, oluşacak gelir eşitsizliklerinin, toplumda oluşacak sınıf farklılıklarının ve kültürel çatışmaların ortadan kaldırılmasında aktif rol oynamaktadır. Eğitim seviyesindeki ilerleme iş gücü verimliliğini sağlamakta, bireyin ve bireyin bağlı olduğu ülkenin refah seviyesinde artış sağlamaktadır.

1970 ve sonrası dönemde kalkınmada insan odaklı yaklaşımın ortaya çıkması dünya üzerinde yaşayan bütün toplumlar için önemli bir fırsat olmuştur. İnsan odaklı kalkınma yoksulluk, gelir eşitliği, sağlık, eğitim vd kavramların mercek altına alınarak araştırılmasına ve bu alanda oluşan eksikliklerin giderilmesine yönelik adımlar atılmasında öncü olmuştur. İnsan odaklı kalkınma kavramı ekonomik anlamda büyüyen fakat bu büyümeyi toplumun diğer alanlarına yansıtamayan ve kalkınma sürecine dâhil edemeyen ülkelerin mevcut durumlarını görmeleri ve kalkınmayı tetikleyecek adımlar atması gerekliliğini ortaya koyduğu için önemlidir.

UNDP tarafından her yıl hazırlanan İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ve alt endeksler olan eğitim, sağlık, yaşam standardı endeksleri ülkelerin insani kalkınma

seviyelerinin belirlenmesinde ölçüt rapor konumunda yer almaktadır. Endeks değerleri ülkelerin değerlerinin karşılaştırılmasını sağlamakta ve ülkeler arasındaki farklılıkların giderilmesi yönünde yapılacak faaliyetlerin yönlendirilmesinde rol oynamaktadır. Endeks ayrıca ülkelerin ekonomik büyüklüklere erişim seviyelerinin yüksekliği ile kalkınmanın aynı doğrultuda gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Örneğin Şili ülkelerin ekonomik büyüklükleri sıralamasında 42. sırada yer alırken Türkiye aynı sıralamada 17. sıradadır. İnsani kalkınmışlık seviyesinde ise Şili çok yüksek insani kalkınma seviyesinde iken Türkiye bir alt kategori olan yüksek insani kalkınma seviyesinde yer almaktadır.

İGE alt endeksi olan eğitim endeksi kalkınma açısından, ülkelerin eğitim seviyelerinin ölçülmesinde son derece önemlidir. Türkiye'nin eğitim endeks değerleri sürekli iyileşme içerisinde yer almasına rağmen bu iyileşme eğitim seviyesini yeterli düzeye ulaştıramamıştır. Türkiye 34 OECD ülkesi içerisinde ekonomik büyüklük değerleri açısından 12. sırada yer almasına rağmen, eğitim seviyesi sıralamasında Meksika'dan sonra en düşük değerlere sahip ülkedir. 34 OECD ülkesi içerisinde en yüksek değere sahip Avustralya (0,979) ile Türkiye (0,653) arasında 0,326 puanlık fark bulunmaktadır. Türkiye'nin değer OECD ülkeleri ortalaması olan 0,805'inde altında kalmıştır. Bu durum Türkiye'nin kalkınma politikalarında gelir odaklı yaklaşımdan yeterince uzaklaşmadığı ve genelde insani gelişmişlik, özelde ise eğitim alanında doğru ve yeterli adımlar atmadığını göstermektedir.

Bu çalışmanın bulguları Türkiye'nin eğitim seviyesinde yeterli düzeye ulaşamadığını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda kalkınma ve toplumsal refahın sağlanması için Türkiye'de eğitim alanında uygulanacak faaliyetlere önem verilmesi, politika yapıcılar tarafından geçerli eğitim faaliyetlerine ek uygulamalar getirilerek eğitim seviyesinde artış sağlanması ve eğitim sektöründe yeniliklere olanak sağlayacak devlet teşvikleri hazırlanması önerilerinin kalkınmanın sağlanmasına katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ak R., Bingöl, A., B. (2014). Eğitim-Büyüme İlişkisi Yazını Üzerine Bir Değerlendirme. <http://fdeyneli.pamukkale.edu.tr/1.pdf>, erişim tarihi: 01.11.2014.
- Akgül, I., Koç, Selin Ö. (2011). Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Eğitim ve Büyüme İlişkisi: Eşik Otoregresif Yaklaşım, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 1-36.
- Alacevich, Michele. *Early Development Economics Debates Revisited*, The World Bank World Bank Archives and Development Economics Vice Presidency, December 2007, Erişim adresi: <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-4441> erişim tarihi: 14.09.2014.
- Amin, S. (1997). *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*, (2. Baskı). çev: Semih Lim, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Amin, S. (2011). *Global History: A View from the South*, (1rd ed.). Dakar: Pambazuka Press.
- Anand, S., Ravallion, M. (1993). *Human Development in Poor Countries: On the Role of Private Incomes and Public Services*, *Journal of Economic Perspectives*, 7(1), 133-150.
- Arndt, H. W. (1989). *Economic Development: The History of an Idea*, (1rd ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- Afşar, M. (2009). *Türkiye'de Eğitim Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 85-98.
- Baran, P. (1974). *Büyümenin Ekonomi Polisiği*, (1. Baskı). çev: Ergin Günçe, İstanbul: May yayınları.
- Başkaya, F. (2009). *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, (7. Baskı). Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Başkaya, F. (2011). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, (7. Baskı). Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.

- Bekmez, S., Evkuran, S.(2010).*Türkiye’de Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Geleneksellik Endekslerinin Hesaplanması*,TİSK Akademi, 2, 89-111.
- Bentley, C, B., Huston, C. (2010). *Human Developmentin Societal Context*,Annual Review of Psychology, 61,411–437.
- Bilir,Y., Peran T. (2007). *Kalkınmada İtici Bir Güç: Eğitim*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 132-141.
- Chenery, B. H., S. K, Kretschmer. (1969). *İktisadi kalkınma İçin Kaynak Dağılımı*, çev: Erden Öney, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 24 (2), 137-180.
- Cordon,M., R., Ortega, M., L., Sianes, A. (2012). *Actores de la educación para el desarrollo en la universidad según la Ayuda Oficial al Desarrollo*. Espacios para la coordinación, Estudios De Economía ApLicada, 30(3), 915 – 940.
- Cavalcanti, C. *Celso Furtado and The Persistence Of Underdevelopment*, 2000,Erişim adresi: <http://www.redcelsofurtado.edu.mx/archivosPDF/clovis1.pdf>,erişim tarihi: 14.09.2014.
- Dobb, M. (1973). *Kapitalizm Sosyalizm Azgelişmiş Ülkeler ve İktisadi Kalkınma*, (1. Baskı). çev, Mehmet Selik, Ankara: Doğan Yayınevi.
- Doğan, B., B. (2011).*Kalkınma İktisadının XX. Yüzyıldaki Gelişim Süreci, İktisat Politikalarına Etkisi ve Son On Yıllık Konjonktürün Disiplinin Geleceğine Olası Etkileri*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22 (2), 41-83.
- Doğan, E., M., Tatlı, H. (2014). *İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri*,Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 28, 99-124.
- Durand, M., Smith, C. (2013). *The OECD Better Life Initiative: How's Life? and the Measurement of Well-being*,IARIW Session on the measurement of well-being, Erişim adresi:<http://www.iariw.org/papers/2013/DurandPaper.pdf>,erişim tarihi: 01.02.2015.
- Erbay,E. R., Özden M., (2013). *İktisadi Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Yaklaşım*. Namık Kemal University Institute of Social Sciences,03, 1-36.

- Erdoğan,S., Yıldırım, D., Ç. (2009). *Türkiye’de Eğitim-İktisadi Büyüme İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme*, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 4, (2), 11-22.
- Franko,P. M. (1992).*The Puzzle of Latin American Economic Development*, (3rd ed.). Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Girginer,N.,(2013).*Eğitim-İşgücü Açısından Türkiye’nin AB Üyesi Ülkelerle Karşılaştırılması*,Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 10, 91-102.
- Gönel, F. D. (2013). *Kalkınma Ekonomisi*, (2. Baskı). Ankara: Efil Yayınevi.
- Görgün, S., (2012). *İktisadi Gelişme ve Gelişme İktisadi*, İ.Ü.İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Erişim adresi: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuamk/article/viewFile/1023014024/1023013234>, erişim tarihi: 10.09.2014.
- Güngör, G., Göksu, A. (2013).*Türkiye’de Eğitimin Finansmanı ve Ülkelerarası Bir Karşılaştırma*, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 20,(1), 59-72.
- Günsoy, G. (2009). *Beşeri Sermaye ve İnsani Gelişme İçin Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi*, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 4,(2), 23-43.
- Hafner, A.K., Foulkes, M. D., Fertility, (2013) . *Economic Growth, and Human Development Causal Determinants of the Developed Lifestyle*. Journal of Macroeconomics, 38,107–120.
- Han, Ergül ve Kaya, A. A., (2013). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*, (8. Baskı). Ankara: Nobel yayınevi.
- Hançerlioğlu, O. (1993). *Ekonomi Sözlüğü*, (6. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hızıroğlu, G. (1983). *Ekonomi Ansiklopedisi*, (1. Baskı). İstanbul: Paymaş Yayınları.
- Kandemir, O. (2011).*Lewis Modeli ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*,Akademik Bakış Dergisi, 23, Erişim Adresi: <http://www.akademikbakis.org>, erişim tarihi: 16.02.2015.
- Kattel, R., Kregel, Jan. A., Reinert, S. E., *The Relevance of Ragnar Nurkse and Classical Development Economics*,March 2009, Erişim adresi:

<http://technologygovernance.eu/files/main/2009070708560303.pdf> erişim tarihi: 14.09.2014.

Karaarslan, E. (2005). *Kamu Kesimi Eğitim Harcamalarının Analizi*, Maliye Dergisi, 149,36-73.

Kaynak, M. (2007). *Kalkınma İktisadı*, (2. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Kopnina, H. (2014). *Revisiting Education for Sustainable Development (ESD): Examining Anthropocentric Bias Through the Transition of Environmental Education to ESDSustainable Development*, Sustainable Development, 22, 73–83.

KOSGEB, (2004). *OECD'nin Yapısı ve Üyesi Ülkelerin Bilgi Profilleri*, Erişim adresi: <http://kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Yayinlar.aspx?ref=8&refContent=85>, erişim tarihi: 15.11.2014.

Lenin, V. İ. (1975). *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, çev: Cemal Süreya, (3. Baskı). Ankara: Sol Yayınları.

Mandel, E. (2008). *Marksist Ekonomi El Kitabı*, (3. Baskı). çev, Orhan Suda, Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.

Marx, K. (2011). *Kapital*, (10. Baskı). çev, Alaattin Bilgi, Ankara: Sol Yayınları.

MEB, (2014). *Milli Eğitim İstatistikleri 2013-2014*, Erişim adresi: <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>, erişim tarihi: 15.11.2014.

Nafziger, W. E. (2006) *Economic Development*, Cambridge University Press. Erişim adresi: www.cambridge.org/9780521829663, erişim tarihi: 30.08.2014.

Nikitin, P. (1995). *Ekonomi Politik*, (8. Baskı). çev, Hamdi Konur, Ankara: Sol Yayınları.

Naqui, H., N., S. (1996). *The Significance of Development Economics*, World Development, 24(6), 975-987.

OECD, (2012). *Education at a Glance 2012Summaries*, Erişim adresi: http://www.oecd.org/edu/EAG%202012_e-book_EN_200912.pdf, erişim tarihi: 03.11.2014.

- OECD, (2013). *Education at a Glance 2013 Summaries*, Erişim adresi: <http://www.oecd.org/edu/eag-2013-sum-tr.pdf>, erişim tarihi: 01.11.2014.
- OECD, (2014). *Education at a Glance 2014 OECD indicators*, Erişim adresi: <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>, erişim tarihi: 31.10.2014.
- OECD, (2014a). *The Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)*, Erişim adresi: <http://www.oecd.org/about/>, erişim tarihi: 03.11.2014.
- OECD, (2014b). *Education at a Glance 2014 Summaries*, Erişim adresi: <http://www.oecd.org/edu/eag-2014-sum-tr.pdf>, erişim tarihi: 03.11.2014.
- Ofori, G. (1980). *The Construction Industries of Developing Countries: The Applicability of Existing Theories and Strategies for Their Improvement and Lessons for the Future the Case of Ghana*, Erişim adresi: discovery.ucl.ac.uk/1317715/1/279216 erişim tarihi: 30.08.2014.
- Özdemir, S. (2010). Findlay, R., *Sir W. Arthur Lewis'in Ekonomi Bilimine Katkısı Üzerine*, Çalışma ve Toplum Dergisi, 3. Erişim Adresi: <http://makale.suleymanozdemir.com/ArthurLewisCeviri2-RonaldFindlayMakale.pdf>, erişim tarihi: 16.02.2015.
- Parasız, İ. (2005). *Kalkınma Ekonomisi*, (1. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Pavol, A., Stela, B., Zuzana, H., (2014). *Development of Quality of Life Economic Indicators With Regard to the Environment*, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 110, 747 – 754.
- Rostow, W. W. (1980). *İktisadi Gelişmenin Merhaneleri*, (2. Baskı). çev: Erol Güngör, İstanbul: Kalem Yayınları.
- Rostow, W.W. (1991). *The Stages of Economic Growth*, Cambridge University Press.
- Savaş, V. F. (1997). *İktisatın Tarihi*, (1. Baskı). İstanbul: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.

- Sachs, W. (2007). *Kalkınma Sözlüğü*, (1. Baskı). çev: Oktay Etiman, Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*, (1. Baskı). çev: Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı.
- Solmaz, E., *İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış*, Aralık 2008 , Mevzuat Dergisi,132 (11). Erişim adresi:<http://www.mevzuatdergisi.com> erişim tarihi: 17.08.2014.
- Stern, N., *A Strategy for Development*, May 2001, Washington DC. Erişim adresi: <http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/84797-1251813753820/6415739-1251814028691/stern1.pdf> erişim tarihi: 28.08.2014.
- Stiglitz, J. E., Sen, A., ve Fitoussi, J. P., (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Paris. Erişim adresi: http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf erişim tarihi: 01.02.2015.
- Taban, Sami ve Kar, Muhsin (2008). *Kalkınma Ekonomisi*, (1. Baskı). İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Taş, Ü., Yenilmez F. (2008). *Türkiye'de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 155-186.
- T.C Dış İşleri Bakanlığı, (2014). *İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD)*, Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati-_oecd_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 03.11.2014.
- T.C Kalkınma Bakanlığı, (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Ankara. Erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/518/Onuncu%20Kalkinma%20Planı.pdf>, Erişim Tarihi: 01.11.2014.
- TÜİK, (2013). *İstatistiklerle Türkiye 2013*, Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=5, Erişim Tarihi: 03.11.2014.

- TÜİK,(2013a). *Türkiye İstatistik Yıllığı 2013*, Erişim adresi:http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KI_TAP_ID=1, Erişim Tarihi: 03.11.2014.
- Tüylüoğlu Ş., Karalı, B. (2006). *İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirilmesi*, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12, 53-88.
- UNDP,(2014). *Human Development Report 2014*, Erişim adresi:<http://hdr.undp.org>, erişim tarihi: 15.10.2014.
- UNDP,(2014a). *2014 İnsani Gelişme Raporu'ndaki İnsani Gelişme Endeksi(İGE) Değerleri ve Sıralamadaki Değişiklikler*, Erişim adresi:<http://www.tr.undp.org>, erişim tarihi: 15.10.2014.
- UNDP,(2014b). *Human Development Report Özet2014*, Erişim adresi:<http://hdr.undp.org>, erişim tarihi: 15.10.2014.
- UNDP,(2014c). *Techinal Note 1 Human Development Index*, Erişim adresi:http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2013_en_technotes.pdf, erişim tarihi: 15.10.2014.
- UNDP,(2014d). <http://hdr.undp.org/en/content/expected-years-schooling-children-years>, erişim tarihi: 15.02.2015.
- UNDP,(2014e). <http://hdr.undp.org/en/content/mean-years-schooling-adults-years>, erişim tarihi: 15.02.2015.
- UNDP,(2014f). <http://hdr.undp.org/en/content/education-index>, erişim tarihi: 12.02.2015.
- Ünal,Ç. (2013). *Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Seçilmiş Endeks Göstergeleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (3), 271-289.
- WB, (2013). *Gross Domestic Product 2013, PPP*, Erişim adresi:http://databank.worldbank.org/data/download/GDP_PPP.pdf, erişim tarihi: 15.10.2014.

Yavilioğlu, C. (2002). Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri Eleştirel Bir Yaklaşım, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (1), 49-70.

Yörük, D. (2008). "Teoride ve Uygulamada Dış Ticaret Hadleri ve Kalkınma İlişkisi", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Kimlik Bilgileri

Adı Soyadı: Aytaç AYDIN

Doğum Yeri: Ardahan

Doğum Yılı: 1988

Eğitim Durumu

Lise: Aksaray Lisesi

Lisans: Kafkas Üniversitesi

Yüksek Lisans: Aksaray Üniversitesi

Haberleşme Bilgileri

Adres: Tacin Mh. Tacin Cad. Aslan Ap. K:5 N:20 Merkez/AKSARAY

Telefon: 0 507 445 10 26

E-Posta: aytacaydin75@gmail.com

Bilimsel Çalışmalar

Ekonomik Kriz İle Mücadelede Kurala Dayalı Maliye Politikalarının Rolü - Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi